

DR K SITAPPAIAHALIM

Regd Medical Practitioner,

(MO'LF AYURVEDIC DISPENSARY

CHENNAI - 600 001, CHENNAI - 600 001

జ్ఞాపిక

ఈ గ్రంథము “దురాశ భంగమును గలిగించును.” అనునీతిం
జెలియజేయుం గావున దురాశాభంగమనియు, సునందనియొక్క పరి
ణయ వృత్తాంతమును చెలుపుటజే సునందనీపత్రిణయ మనియు బేర్కొ
నంబడియె. గ్రంథశీర్షికయందు కథాప్రారంభమునకుఁబూర్వమున మొ
దటిపేరును, కథాప్రవేశ మయినపిదప గ్రంథాంతమువఱకును రెండవ
పేరును జూడఁగలరు. కావున నారెండు నీగ్రంథమునకుఁ బర్యాయనా
మము అని తెలియవలయును.

ఈ నాటకమునందలి ముఖ్యపాత్రలు.

ప్రతాపుడు	= కళింగదేశపురాజు.
జయదేవి	= ప్రతాపుని భార్య.
సునందని	= ప్రతాపుని కూతురు.
జయపాలుడు	= ప్రతాపుని కొమారుడు.
సుమతి	= ప్రతాపుని మంత్రి.
ఉగ్రసేనుడు	= ప్రతాపుని సేనాధిపతి.
కుబేరుడు	= సుమతి కుమారుడు.
జయమాలి	= సుమతి కూతురు.
కలకరి	= సునందని చెలికత్తె.
మంగళాంగుడు	= అంగదేశపురాజు.
సుదేవుడు	= మంగళాంగుని కొమారుడు.
మణికంధరుడు	= మంగళాంగుని మంత్రి.
వామనాచార్యులు	= పురోహితుడు.
చండోడు	} ఎఱుక దొంగలు.
రాముగాడు	
కోసిగాడు	
చంబోడు	} ఘాతుకులు.
వెట్టోడు	
పిచ్చోడు	
బీవాజీసింగు	} భటులు.
రామసింగు	
లక్ష్మణసింగు	
ప్రతాపసింగు	

DR K SITARAMIAHALI ARGUMENT

Pratapa, king of Kalinga, with his wife Jayadevi, with Jayapala, his son, Sunandini his daughter, and with Sumati his minister goes a-hunting Sumati, a very avaricious villain has been long plotting, to do away with Pratapa's dynasty and himself become the ruler. For this end he had procured the services of Ugrasena, the commander-in-chief who had promised to work hand in glove with the minister, as he (Ugrasena) was madly in love with Jayamahi, Sumati's daughter whom Sumati used as a bait for Ugrasena. Now in the Forest, Sumati with the help of Ugrasena has Jayapala, the son of Pratapa, kidnapped Jayapala is ordered to be murdered. But just at the nick of time some dacoits come upon the scene and liberate him To the mourning Pratapa and Jayadevi, Sumati preaches the hollowness of mundane pleasures, and works upon their feelings, so cleverly as to make them resolve, to abnegate their kingdom in favour of Sunandini and themselves to do penance in the Forests The villainous minister returns to the Capital with Sunandini and schemes an ingenious plot. He instructs his son Kubera to court Sunandini and thus he hopes to change the dynasty to his own line But it always the unexpected that happens Sunandini spurns the advances of Kubera and while recreating herself in the suburbs of the town, finds a handsome prince sleeping under the shade of a tree The prince was, "Sudeva" of Anga country, who had travelled to very near the limits of the Kalinga capital on a wild goose-chase and was taking rest. Sudeva wakes up to find a beautiful damsel staring at him Cupid enters then and the lovers exchange confidences. Sunandini relates the story of her missing brother and her parents pining in the Forest. Sudeva promises to find out her brother and sets out on that enterprise All these proceedings are witnessed by Sunandini's playmates who had come along with Sunandini and who were watching Sunandini hidden in a clump of trees Jayamahi was one of the

playmates and she falls in love with Sudeva at sight of his handsome appearance and directly resolves to win her object through her scheming father. Now the plot thickens around our villainous Sumati. He has to contend against unexpected factors. His scheme through Kuberā had proved futile. Sunandini had come across Sudeva another prince, whom his daughter was bent upon winning for herself. In this fix he orders the ever faithful "Ugrasena" to catch hold of Sudeva and imprison him which is done. Now another section of the party sent to capture "Sudeva" come upon Jayapala (who was wandering in the Forests unable to find his way home) mistake him for Sudeva and imprison him also. 'Sunandini,' seeing that her lover had not returned at the appointed time is heart-broken and voluntarily leaves the kingdom and goes in search of him. Now a horrible idea strikes our minister. He resolves to starve Sunandini in the Forests which news, he argues, would certainly hasten the death of the son-bewailing Pratapa. This he believes would place the kingdom in his own hands. Secondly he hopes to acquire the Anga country also, by coercing the imprisoned Sudeva to marry his daughter. But there was "Ugrasena" an unpleasant obstacle. So he orders some ruffians to intoxicate him and mutilate him in a Forest which is done. But Providence again foils all the Minister's attempts. Sunandini in the robe of a hermit wandering in the Forests come across the mutilated and fast expiring Ugrasena and hears from his lips the deep treachery of Sumati and all his deeds. So she comes to know that Sudeva was imprisoned in the Kahnga capital itself and runs up there. In the meantime the ruffians who had been ordered to murder Jayapala and who had not done so carry the news to Pratapa after a long time. Pratapa returns to his capital. Just then "Sunandini" in the garb of a Sanyasi also arrives. Sumati's whole treachery is revealed and he is duly punished—avarice is defeated—Sudeva and Jayapala are set free and Sunandini is given in marriage to Sudeva.

ఈనాటకమాడను 7-8 ఘంటల కాలముపట్టును. ఇప్పటికాలము వారికి 4-5 ఘంటలకంటెను హెచ్చుగ నాటకము లాడుట సహ్యమని తోచదు గనుక యీక్రిందవివరించిన 4-5 నాడనగును. మూడవయంకములోనుండు 1వ రంగమున్ను పంచమాంకమునందలి నాల్గవరంగమున్ను కొంతతగ్గించుకొనవచ్చును. కొన్ని పద్యములు వదలనగును.

సూత్రధారుడు. దేవతాపార్థన.

ప్రథమాంకము.

రంగము 1. అరణ్యమునందు ప్రతాపుని సుతుండగు జయపాలుని దొంగ శత్రుకొని పోవుచున్నాడు. (నిశ్శబ్దముగ జరుగఁను)

రంగము 2. జయపాలుడు కానరామి, తలదంతులగు ప్రతాపుడు జయదేవియున్ను అక్కయైన సునందనియున్ను విలపించుచుండ, వారి మంత్రియగు సుమతి వారికి వేదాంత ముపదేశించును. ప్రతాపుడు తనసుతయైన నునందనికి రాజ్యవట్టంబుగట్టమని యానతిచ్చి, సుమతిని, సునందని తో రాజ్యమునకుంబంపి తాను తన భార్యతో తపస్సుచేయుటకు నరణ్యమందు నిలుచును

రంగము 3. సుమతి తన బుద్ధిబలముతో రాజును, కానసంబునఁజేర్చిలిసని యుష్పించుచు, తనకొమారుడయిన కుబేరునకును రాజసుత యయిన నునందనికిని వివాహమొనర్చి రాజ్యము తా నపహరింపవలెనని దురాలోచన చేయుచుండును. సుమతికిని కుబేరునకును జరిగిన పరిణయసంభాషణ. కుబేరుడు తన్ను సునందని యెటుల నయిన మోహించి వరించుకొనఁగొనఁచెదనని తండ్రికి మాటయిచ్చి పోవును.

ద్వితీయాంకము.

రంగము 1. ఎఱుకలు ఒక లుబ్ధునికునిదోచి యడవిలో దోచినధనముఁబంచుకొనుచుండ బాలుని రోదనధ్వని వినిపించును. అది యేమయినది చూడఁగాయెఱుకలు పరుగిడుదురు.

రంగము 2 ఘాతకులు జయపాని నిజంప యత్నించుచుండగా ఎటుకలు నీవారిచి
జయపానిని దాముగొనిపోదురు

రంగము 3. ప్రతాపుని సేనాధిపతియైన యుగ్రసేనుడు మంత్రి హాతురయిన
జయమాలిని మోపించి యామంత్రిచేయు రాజదోహములకు పాహా
య్యపడితినిన్ని తనభుజబలము యెంతటికార్యమైనను నిర్వహించుననిన్ని
యింతటిపని “తనల్నిడికిగాను సేనునరించితిని” జయమాలి తన్ను
వేగ మే వరించుననిన్ని దానిం జూడఁబోవలెననిన్ని మాటలాడుచు
మంత్రి మందిరంబునకుఁబోవును

రంగము 4. జయమాలి తాను తనమాయలచే చేయరానిపనులు ఉగ్ర సేనునితో
చేయించితినిన్ని వానినప్పుడే నిరాకరించుటకు తగదని మాట లా
డుచుండ ఉగ్రసేనుడు ప్రవేశించును. వారిరువురం నలున సంభా
షణ.

రంగము 5 సునందని తనతమ్ముడు దొరకమికిని తన తలిదండ్రు కు సంభవించిన
దుఃఖమునకును జింతించుచుండ కుబేరుడు ప్రవేశించి తన్ను పెండ్లి
చేసి కొనుమని వేడును, సునందని వానినిదప్పించుకొని పోవును.
కుబేరుడున్నాడుడై ప్రియమైన వెళ్ళిపోవును

తృతీయాంకము.

రంగము 1 సుదేవుడను అంగదేశపు రాజకొమారుడు వేటలో దోవతప్పి ప్రతా
పుని పట్టణమునందలి యుపపనమున విశ్రమించి నిద్రించుచుండును
వనవిహారము సేయుచున్న సునందని కొడివిధమయిన మనోవికారంబు
గలుగును. సునందని తన చెలికత్తెల కా సమాచారంబుదెలుపక యేక
దేశంబువేక్షించి పోవును జయమాలి కిలకంఠులు ఒకపాదరింటిలో
దాగి సునందని చర్యచూచుచుండును సునందని తనమగిగిన మారవి
కారంబునకు జింతించుచు చెట్టుక్రింద పరుండిన సుదేవునిజూచి మో
హించును. వారిరువురి సంభాషణ సునందని వ్యసన వృత్తాంతంబు
విని సుదేవుడు తానెటులయిన జయపానిని పోకడవృత్తాంతంబు

ఆరు నెలలపై ఆరు నెలలముందు దెత్తునని నునందనికి మూలయిచ్చి పోవును పొదిరి ట్రాలో డాగిన జయమాలి సుదేవుఁజూచి మనమున మోహించి దానిని వెనివేయక నునందనిని గలసికొని మాటలాడుచు మందరంబునకు వెళ్ళును.

రంగము 2 జయమాలి సుదేవునిపై మోహముపట్టలేక ప్రోపించుచు తనరొడ్డికి వనమందుజరిగిన సకలవృత్తాంత బు దెలియజేయుచు సుదేవునకు దన్నిచ్చి వివాహము సేయమని వేడికొనుచు. సుమతి ప్రయత్నించెనని వెల్లడిపోవును.

రంగము 3 సుమతి ఉగ్రనేమని పిలిపించి సుదేవుని వృత్తాంతంబు దెలిపి వాడు జయపాలుని వెదకి ప్రయత్నింపనటలు చేయవలెనని యాలోచించుచు

చతుర్థా = జ్యోతిషము.

రంగము 1. సుదేవుడొరణ్యములో నడిసి నిద్రించియుండ ఉగ్రనేమని భటులగు రామసింగి, ప్రతాపసింగనువారు పొనినిబట్టికొనిపోయి చెఱువంతున

రంగము 2 జయపాలుడు తన్నునాకిన యెఱుకలగు దప్పించుకొని అడవిలో నిద్రించుచుండి ఖటికొందఱు డ్రా సేతునిభటులు జీవాజినీలగు లక్ష్మణశింగనువారు జయపాలునిజూచి సుదేవుడని వాడెయని పట్టికొనిపోయి చెఱువంతును.

రంగము 3. నునందని సుదేవునకై చింతించి గడువుమీ తెలిసి జడిసి సుదేవుని వెదకుటకై సన్మాసి వేషంబునఁబోవుట నిర్దారించుచు

రంగము 4. సుమతి తనబుద్ధిబలముచే నన్నియు సాధించిరినని గ్వించి తనరహస్యములన్నియును దెలిసినయగ్రనేమని చంపు మాటలాడును

పంచమాజ్యోతిషము.

రంగము 1 చెఱుకాచువారు జయపాలునిఁజూతురు. తామానాడు ఆచారాని ఎఱులకుయిచ్చి చంపితిమని డాగ్రనేమనకు అబద్ధమున చెప్పెతిమి వాడెది తెలిసినవోలెడు బ్రాణముతీయునని భయపడి అడవిలో వెళ్ళుచేయు

చుండు ప్రతాపున కాశమాచారంబుదెలుప ఆతడు ఉగ్రసేనునిజంపి
తము రక్షించునని నిర్ధారించి ప్రతాపునివద్దకుంబోయి యతనిని బిలుచు
కొని రాసువెళ్ళుదురు.

రంగము 2. సుమతి ఉగ్రసేనుని కాళ్ళనరికించి అడవిలో దోచిపోవును. ఉగ్ర
సేను డటచుచుండును. సన్యాసి వేషముధరించిన సునందని వానికి
నీరిచ్చి యూటడింప ఉగ్రసేనుడు మంత్రమాటలవిని రాజుకు తానొన
రించిన దోహంబులన్నియు వ్రాసియిచ్చును దానింగొని సన్యాసి
పట్టణముఁజేరఁజూపును.

రంగము 3. సుమతి నిద్రించి పలవరించుచు మరలతేచుచు చెడ్డకలలుగాంచును

రంగము 4. ప్రతాపుడు తనసభలో మంత్రితో మాటలాడుచుండ సన్యాసి వచ్చును.
కొన్నిమాటలాడి ఉగ్రసేనుని జూచిచ్చును. దానిని సుమతి చదవలేక
క్రిందపడును. సుమతి కాలుసేతులు ఖండిచులాగున రాజు సెరివి
చ్చును చెఱుకుండి సుదేవుని విడిపింపవఁడు సభకువచ్చును దురాశ
యెవరికిఁగూడదని సుమతి హితనీతివిప్పదచెప్పి తనశిక్షయనుభవంప
వెళ్ళిపోవును

“ సునందనీ సుదేవుల వివాహము.”

శ్రీరామసాహాయ్యము

కృతికర్త నేయు దేవతాప్రార్థన.

శా. “శ్రీరామవణివేది, చారుగలయకా, శ్రీమించు నూరగరు, మే
లారా నాగములె!” యటన్దు; “విజ, మానో, మిషసం బెరళయం,
బోరామిం గడు మించె నాగములపైఁ బో;” యంచు మేలంబుగా
నారామమణి యాడ, నవ్వుహరి నే శత్రాంతము న్నొల్పెదకా.

పుష్పమాలికాబంధము.

చ. హరశఃప్రీరహరయశ! యక్షయ! సజ్జనమానదాస! శ్రీ
హరి! దురితారి! నీదయనె, యవ్యయ! కోరి; నీతి భ్యాతిగా,
సరస! రసేర! నారసస సద్రసవాక్కులు చాలు మేలుగా,
మరహర! యీర వేగ, ముసముఖ్యముదాప్తద! నందనందనా!

నాగబంధము.

చ. నరహరి! ప్రేమ దీరగను నానడి సజ్జనధీమతంబు నే
యర; వినయా! దయారసమయా! మదమత్త పుఖారిశాసనా!
జరదమనా! సుసార! సుముదా! మనిహర్షద! వైరిభీమ! శ్రీ
ధర! హరి! మాన మీర, శ్రీతదాత! సుబుద్ధి! సువీనవాహనా!

నాగపాశబంధము.

చ. దశరథరామ! శ్రీశ! శతదాత! దురత్యయ! ప్రీతిఁ బ్రోవరా;
క్షరచక్ర! యీశ! యజ! కంబరసఖ్య! మహాదికారణా
పశులించి. నా! శమితిపాతక! నిర్జరనాథ! యీ, సదా

యశము, దీనాయముఁ శుచి, మహామువర్తిత ! సార ధీనిధి.

రథబంధము.

క. శ్రీనా ! రామా ! రామా, మానద ! చింతింతు నీదుమహిమ ల్పదిభాః;
వే నాదుకృతిని బ్రోవర, దీనాయా స్వాంగవారతీ ! రాగమతీ !

చక్రబంధము.

శా. సర్వశ్రీనిధి ! దుష్టకాశన ! దురాచారాంగదా ! సత్వజా !
నిత్యా ! నిర్మల ! రామనామ ! నయదా ! సీతా స్తవే కిష్టముఁ
గత్యావాస ! నికాబభేదన ! మహీగా ! ముక్తిదా ! విత్తజా !
జాత్యాభాస ! హతీ ! నిను న్మృగహంకార జాతుకృముఁ లే దజా !

గోమూత్రికాబంధము.

క. పురహర ! మునిజనమంధర ! శరణాగతంక్ష ! ధీనశంకర నావా !
నరవరదా ! నిను నన్మృతి, స్తరహర ! మృగంకర ! సుపర ! శంకరజేవా !
మ లజరు, బ్రాత్రిగరు ల్విరించిహు, లాహర్యాదిసత్వాధికుల్,
నిజ మాబక్తి నియంపించి విచితి స్సేరించి మే లందఁగా,
గజదాహనన ! నీదుపూజు సహ గావింపఁగా లేక, యే
విజయంబు న్నొన శక్యమే జగతి నోడి విఘ్నస్వరా ! పోవరా.

చంపకమాలిక

సరస రసావయవములు శార్తవీరవాహన జేరి, పెక్కువా
సరము విద్యుత్ స్థితి, సారము లెల్ల గ్రహించి మించి, వా
క్సరస సరాశభంగి గనుసాధనసంసద లున్న గారి, మీ
సరముగ నిన్ను హృత్పరనిజంబున నిల్పి, నిరంకుశము వే

సరక భజించ మన్న, గొనసాగదు గ్రంథ మటన్న బారతీ !
 శరవిని శాస్త్రము ల్బదువ, సజ్జనసంగతి సున్న యైన, నే
 సరసులు మానసంబునను నై యన జేయఁ బొడంగితిం గృతికా;
 సరసిజగర్భరాచి ! నిను సన్నతి నేనెద; సత్కృపామతికా.
 సరగున వచ్చి, నాదుఘనసత్క్రియ లందుచు హెచ్చరించుచుకా
 సరసనె యుండి, సంతతము సన్నతి నిచ్చుచు నన్ను గాచి, కీ
 సరులగువారివాగ్విశిఖజాలము లంటంగ నీక మాన్పవే;
 సరససుధారసం బాలుక, సారెకు నారసనాగ్రసేమ వా
 క్సరణులు గల్లునట్లు, నవసారసలొచన ! వాచి ! నిట్టవే;
 సరళసువర్ణసంకలితశబ్దము విచ్చుచు నన్ను బ్రోవవే;
 సరసమతి న్నదా దలఁతు, శారద ! నీతివిశారదా ! నినుకా.

పండితులయభిప్రాయము.

మండపాక - పార్వతీశ్వర శాస్త్రులవారు. —

శ్రీభక్తుండగుమల్లి నాథకవి కీర్తింజెందెనేవంశముం
దాభద్రుంబగు వంశమందుజనితుండై కీర్తిభూభాగమున్
దోష్టాగంబునునిండుచుండెదగుసత్కీలాచలశ్రీనివా
సాభిఖ్యాత్యుండనల్పకల్పితకథాత్మంతాదృభుతంబౌ చురా
కాభంగాఖ్యసునందనీపరిణయాంచన్నాటకంబీడ్చుమై
శోభిల్లంగహానర్మముద్రితముగాసాంపాదంగాజేసిశ్రీ
సాభాగ్యోన్నతిగన్నచెన్నపురిలోసంధిల్లి భావంబులే
కీభావంబెనయంగసంతసిలి తత్ప్రత్యుత్తమంచిచ్చె వి
ద్యాభోజుండగుతత్కవీశ్వరునితత్కావ్యంబుంగన్దొంటిసం
దేశంగింగనుగొన్న నెన్నదగునట్లెన్నెన్నియోనీతురం
తోభాస్వికవిత్వరీతులునుసంతోషంబుంగల్గించె లే
వేభూచక్రమునందునాటకములిట్లైనాటకంబైననా
నాభావంబులగల్పనాకధలనానందంబుసెందించెనే?
లాభంబుల్ గలవెన్నియైనను యశోలాభంబెంబు త
ల్లాభంబెల్ల తెఱంగులంగవులకుల్లాసంబుంగల్గించు. నౌ;
నాభాస్వత్కవిత్వైకజన్యమదిమాన్యంబౌకవిత్వంబు స
త్వావిన్నప్రతిభాఫలంబు ప్రతిభాయత్తంబుయత్నంబు య
త్నాభోగంబునసర్వభోగములుసంప్రాప్తంబులౌటబ్రహ్మ?
యీభూమీసురుడాంధ్రసంస్కృతచణుండెకాకదాహూణి
ద్యాభిజ్ఞుండయినాయవాదివిరుదంబొర్పించి బళ్ళారిలో
జ్యోతిసాంబటులాశ్రితేష్టపలదుండుత్సాహవంతుండునై
నీభారంబుసుమీయసంగరిపునేనింబ్రోచుచుకొన్నాత్మం
భౌభూరిద్రవిణంబుపాత్రములకేయర్పించుచుకొనుచుచే
ష్టాభావంబుగసంచరింపుచు స్వకీయన్యాయవాదిత్వమె

తో భూష్యంబుగ మిత్రకార్యములు సాధుల్ మెచ్చసాదింపుచున్
 లాభాలాభసమానమానమునకొలాలించునంచున్ బ్రజల్
 త్కృతదమకార్యసిద్ధికివంపం దక్రియాసిద్ధిలో
 నేభూతంబులైన పాదకము గాదెట్లట్లవర్తించువాఁ
 డైభాషించుటవైనదీటుబడిలేనట్లుండియున్ ధాతృభీ
 రూభండారపుచూటకాంఠేనధీరుల్ మెచ్చనట్లద్భుతం
 బాభాతిన్ నిజవాగ్విభూతికృతి గాహంతిచెనీపాత్రమం
 దేభంగంబును లేనియిట్టిసంతంబేగ్రంథమందున్నదో
 నాభీష్టక్షులరీతి నీలిమయమైన నానాజనాహ్లాదకం
 బైభాగీరధిరేవంబావనరసంబైదేవదేవాంకితం
 బైభారతృపతారమీతడనుప్రఖ్యాతంబాసంగించున
 ట్లీదాగ్యంబులయిక్కయిక్కరచినేర్పేపాండగల్పింపఁగా
 లోభంబెద్దియులేనిచోఁగృతువేలున్ లక్షలున్నార్పడే
 శ్రీభాషాగిరిజేకులిట్టికృతులచేయింతు గాకంచుడు
 గ్లాభాగ్లాశ్రిమండపాకమలజాగ్రత్పర్వతీశాగ్రజుం
 డిభాస్వనదనాబ్ధిద్రవదమందీపద్యమంపెదమిన్.

మచ్చ - వేంకటకవి —

తే. గీ. శ్రీయుతంబుకొలాలశ్రీనివాస, విరచితంబునునందనీపరిణయంబు
 నాటకంబునందితముధకూటకంబు, హాటకాంబరకృపనందయవిజదివిఁ
 చ. ఇదివఱకెవ్వరోసుకవులిద్దఱుసంస్కృతహూణభాషలం
 బుఁదనరునాటకంబులు దెనుంగొనరించిరటంచువిందుమీ
 విదితగుణుండువారివలెవేటొకభాష దెలుంగొనర్పకిం
 పొదవస్వశక్తిసూత్రక్తినినుర్విసెనరైనయింపఁజెల్లదే
 చ. అగియునుగాక గ్రంథమున నాతడుబంధకవిత్వమింపునన్
 బాదలనెనర్చినీసాగసుమున్నటివారలనాటకంబులం
 బాదవదుగానకవిమలాత్తముసత్కృతిచేతనాంధ్రవా
 క్కుదతికినూత్నభూషణముజొప్ప డెనంచుడలంచెద న్నదిన్.

సుసర్ల - దక్షిణామూర్తి శర్మ. —

- క. శ్రీకోలాచలకులకల, శాకూపారకువలాప్తచదివితిసాబఁగౌ
నీకబ్బము, నామనమిట, వాకొంటిన్వినుముశ్రీనివాసకవీశా
- గీ. నరసుధర్మాభియుక్తముసరసదావ, వివిధకృతాశీలలితమువిధిబలప్ర
దత్తకర్తచయఫలనిదానమహిమ, వూర ! కవిశ్రీనివాసనీయదికృతియిది.
- గీ. బుద్ధియెంతఁగుమత్తదైవభుజబలంబ, దంతయుఁగునిదైవఁగాసంతయైన
విధిబలమునకుసమహానె? విశ్వమంద, టంచునీకృతినితవచించుభక్తర !

కనుకనే.

గీ దేశరాధ్యాపలంగడతేజనట్టి
వాసిం స్తవమందెడుదారివిధియె
నీకుఁజూపించినటులేనీదుబుద్ధి
విధ్యనుసరణజేసెఁగవీశక్తిర్ని
గూరి “విధిమాయదాటగ నేరితరము” 2 ॥

రాజామంత్రిపగడ భుజంగ రావుగారు. —

చంపకమాలామాలిక.

జలివిలిముద్దుగుల్కుగతిఁజిల్కలపల్కులఁ బోల్పదంబులుకొ
జలజలదేనెసోనలనుజొల్పడగొల్పెడుకోమలాద్ధముల్
జలజలనొయలూరఁబెనుఁజేరలజాఱుఁగనొరసంబులుకొ
గిలకిలనవ్వులంగులును కేరినిజవ్వని తెల్పుభావముల్
బలెబలెయంచువీనులకుఁ బండువునేయఁగ మెచ్చనొధ్వనుల్
చిలిచిలబూపుఁ డేనియలఁజివ్వునగ్రోవినిజిమ్మువృత్తులుకొ
దలతెలవారమేనఁజరుతె మ్మెరలామనిఁగ్రమ్మరీతులుకొ
సలసలగ్రాఁగిక్రాఁగినునుజక్కెరయుక్కెరగూర్చుపాకముల్
తళతళబెక్కుమేల్తెలుతళక్కులజిల్కెడునయ్యలంకృతుల్
వలపులువెల్లికొల్లలుగవర్తిలుమల్లెజల్లుశయ్యలుకొ
వలుపురుమానసంబులసెబాసుసెబాసుమేల్లుణంబులుకొ.
మొలకలువారురీపులనుముద్దులమూటలగట్టుకల్పనల్

సలలితతానమానములజూలనొలలనాడుగానముల్
 ఘులుఘులుమంచుమంచువిడుగజ్జలకొజ్జలజేర్చుతాళముల్
 పులకలునించుసంచులనుబొంకముఘంకముగోరుసంకముల్
 వలపులుగుల్కుపల్కునువన్నెలుచిన్నెలువన్నుసంధులున్
 చెలగసభకసహసదుల్చిత్తరుబొమ్మలయెత్తునకగుతూ
 హలపడిచూడనొనభినయంబులుస్పన్ననల్పరూపకం
 బులయరచించుచోబిరుదుమోసినచేయియనంగనొకొలా
 చలమల్లశ్రీనివాసకవించాతురిమీరరచించునాటకం
 బులనుమదాలసాచరితమున్ సుఖమంజరియున్ సునందినీ
 లలనవివాహమున్ జదివెలాలసవృత్తినిలాతివృత్తులక
 డెలియంగనేరనైతిసలతేటనునీటునుజూడనట్లయా
 నలుసులనేరగానగునెనాణెములొరనాణలరాసులక
 దలపదలంపనారుచులుతామరతంపరతొగదామదిక
 భళిభళియంచుపేలపురిభాసిల్లలక్కవరాదిదేశరా
 జ్యలపతిరాజమంత్రిప్రగడాహ్వయసార్థకవర్ధమానస
 త్కూలజఘజంగరావుబహదూర్ జమిదార్ కవివ్యాసిదెల్పెడుక.

గుంటూరు వెంకటసుబ్బరాయ శాస్త్రిలవారు:—

“ సీసమాలిక.

క్రీకవితాపరిపాకభావుకవాక్కు - లైనకొలచలశ్రీనివాస
 రావుగారివలనరసశావములుమీఱ - రచియింపబడునవ్యగ్రంథభారత
 మునసుఖమంజరియును సునందనిపరి - ణయముమదాలసనాటకంబు
 ననువానింజనువుచోననుపదమునునుధా - రసభారలనవారిద్రావుచున్న
 వడువుననోయా రెవహవారెవహవారె - యందలిరసములచందమరయ
 శృంగారమునుగన్నగంగాసుమంచుము - న్నంగనకైయంగలార్చకున్నె?
 కరుణరసముగన్నగొళికుననుపెన్న - కరిణినిమదిమున్నకరుగకున్నె?
 వీరరసముగన్నవిరటుతనూజుండు - కొరమీసముగీరిపొరకున్నె?
 హాస్యరసముగన్నవతిధీరుడునుజూరి - పొరులునవ్వుననేలదొరలకున్నె?

రౌద్రముగ నంగనరానిముగలియుంబల్ - నాటివీరులలివాల్ మీటకున్నె?
 ఉద్యోతమునుగన్నవలవిధాతయుచిచ్చ - వడిముక్కుమీదవ్రేలిడికయున్నె!
 ముసభయానకముగన్ననవార్తగండైన - మూలమూలలదూరంబోవకున్నె?
 భీభత్సమునుగన్నభీకపుకృగురాము - తోడనెత్తిటనీదులాడుకున్నె?
 శాంతరసముగన్ననెంతటిపెండ్లదైన - నెనుపకచ్చరముంజూసుపకున్నె?
 యచగతిమితిఁదొడచెనలరూపకంబుల - యందలిరుచుల నేమందునింక
 నామహాగుణవృత్తులొమహాలంకృతు - లాకావ్యకన్యకయందెకలపు
 నల్లసులవియున్నెయంచుగొనంబులెంచి - చూచితా, నేతివేంకటసుబ్బరాయ
 శాస్త్రి గుంటూరుపురిమిషన్ శాస్త్రీశాల - ప్రథమకండితుడికీతింబ్రస్తుతిండు.

పుంగనూరు న. వి. సుబ్రహ్మణ్యశర్మ గారు:—

ప॥ తియ్యనితేనెలొల్లకు పులకఁడంపుల ఒలుకులంబోలెడ జవులఁజేలివీనులదోయి
 లింప నింపగు పలుకులంగేవల మదీయహితంబె యెటుకపలుచు తవయనుంగుఁ గవ్వనెమ్మిం
 గనుంగొనినాకనుంగవయలరుటయకాక చదువఁజదువనెమ్మనమ్మును ఘనత్తుంగ సంతసంపు
 మున్నీటం దరిఁగోరకతొప్పదోఁగుమఁ దనుపారకున్నయది

నిడుదవోలె సుందరం పంతులవారు:—

ప॥ హృద్యానవద్యగద్యపద్యాత్మకమును, బాష్టమపెరూదయమున కాకరంబును,
 దురాశాగ్రహవేళవివశలగు సరపాశులకు గర్కశశీనాశపాశ సదృశంబునునగు భవదీయ
 విరచిత సునందనీ పదీణయనాటికయు, నందుపైఁ దమవలన నింపొందఁ బొందుగ్రావాయ
 బడిన యుపన్యాసమును, భాండారము నలంకరించెను. గ్రంథమంతయు సాంతముగఁ జది
 విలిని. అందలి యుక్తి బాహుళ్యమును, సన్నకల్పనాకౌశలమును, సుగమకథాసందర్భసు
 ద్ధియు, మంజుల పదపుంజరంజితరచనా చమత్కృతియు, సుప్రసిద్ధార్థగౌరవ శయ్యాని
 శేషంబులును, విశేషించి, తమకుంగల లోకానుభవంబును, నారయ నీగ్రంథరాజంబు
 కన్న మిన్నయని మన్నింపఁదగు వన్నెగల నీతరగతినిఁకొకటున్నదన్న నడిమిన్నగానెన్న
 మున్నాను. ప్రేమివాసక్యమగునది ప్రేమివాసముగావండుపెట్లు?

బ్రహ్మశ్రీ-శతఘంటము వేంకటరంగ శాస్త్రిలుగారు:—

తమను సప్రేమముగ నానందముద్రాక్షరశాలాచిక్కిల్లముగఁ బంపిన భవద్విద్య
చిత సునందనీపరిచయనాటకము కలిపయదినములకుఁబూర్వము నామఁజేరినయది. కా
ర్యాతి పాఠవశేషమున నాపాత్రమును సమగ్రముగఁ జవనయితి గానన్నను సక్కడక్కడఁ
జూచి స్థలీపులకన్యాయముగ నవదీయరచనాచమత్కారమున కెంతయునలరితి చిత్ర
కవిత్వమును వివిధవృత్తములను లలితపదగుంభనంబుమెఱయి రసోచిత శయ్యాచాతుర్యం
బు నివ్వటిల్లి ద్రాక్షాపాకమాధురీనురీణప్రకారంబు పెంపార రచియించుటయందుఁ దమ
కల వడిన నైపుణ్యముంగని యెంతయు సంతసించుచున్నాడను గూణభాషాభ్యుసంబు
వను, న్యాయాధికరణకార్యజాల నిర్వహణంబునను గాలముగఁడవుచుండియుఁ దామాంధ్ర
బాష యందింతనేర్పును గడించినందు లక్ష్మీసంతసం బచ్చిత్రప్రేమితంబయ్యె.

కోపూరు సుబ్బరామయ్యగారు:—

గ్రంథమంతయు, వృత్తసప్రాసాంత్యనియమాది మధ్యాంత్యయమకే చ్ఛాపకన్య
సంఘట్టన, రసప్రాధాన్య, శబ్దస్ఫురణ, ద్విప్రాస, శబ్దచిత్ర, బంధకవిత్వాదులచే, రసకజన
మనోరంజకమై విరాజిల్లెడు 19 వదగు. (మమరగతిరగడ) అన్వర్థమై అంత్యనియమ
ముచే రాజిల్లెడు 20వదగు (నీసపద్యము) సర్వతః ప్రాతనీసమవి తప్పగజెప్పఁజెప్ప.
గ్రంథమన్న, ద్రాక్షాపాకంబు చేరంజిల్లెడు. కిరయన్నదురాశాభంగ మనదగి నీతిబోధక
మైయున్నయది సూక్ష్మ వృత్తప్రయోగముచే ఖండశాస్త్రజ్ఞత వెల్లడి యగుచున్నయది
లాక్షణికలచే నిరసింపఁజేసెనుకవి ప్రాసంబులగు ప్రాసంబులిందు పూజ్యమగుటచే
నియ్యదిపూజ్యమగుచున్నయది

HIS HIGHNESS THE RAJAH OF VENKATAGIRI K. C I, E,

DEAR SIR.

I am desired by His Highness the Rajah of Venkatagiri K O
I E to acknowledge with thanks a telugu drama nicely composed
by you called "సునందనపరిచయము" which you were kind enough to
send him 2 months ago His Highness went through the work twice
carefully He thinks that this is the first original telugu drama
ever came out of the press and he appreciates your work as well as

its moral. He says that though he is not a good authority to comment upon such dramatic works, yet the style is very good and the beautiful wording of స్వర్ణములు it contains will undoubtedly please the audience that attend it. He says on the whole it is a very good work and there is no doubt that it will make a valuable addition to the telugu literature.

అనంతపురం మహాంకాళి నారాయణరావుగారు:—

తే గి. మిత్రరత్నమనీవు సంపదకృతిన్వ
యమును జేరంగవచ్చెనిక్కముగనీకు
నప్పునాడితినిరెంటినియవసరమున
నల్పమైననుదీర్తుగాయనితలంతు.

చ మొదలును సందనీకృతసమున్నత ప్రేమనునీవు బంపగా
జపివితగానిదానిపయిజయ్యన బంపనవందనంబులకా
మదమునగాడు కార్యభరమగ్నుడనై మొదలూరకుండియా
పిదపవిశంబమాయెననినెచ్చ నయూర్చితి నేమి నేయ్యదుకా.

క పాటిగనీవిపుడంపిన
నాటకమే డెల్పు ఘనగుణంబుననాదౌ
కౌటిల్యమోర్చితవని
యోటుతలంపగమహాశయలకి వెగుణముల్

తే, గి. ఎఱిగితినిచాంధ్రపుండనియంతవరకు
నిప్పుడెఱిగితినిన్నుమహేచ్ఛగాగ
సహజపాపాణమేనువజ్రంపురాయి
రావునడినప్పుడేగదారాయిగాదు,

క. పదపద్ధతిలక్షణయుత
మదిగావున ప్రేమమదువనగునెయెవరికిరా
దుదవరకుజడువుకోరిక
ముదలించుననీకవిత్విములుబుధవిత్తా

తే, గీ. లలిసె నెట్టుకునులుపరీక్షలపవేని
 కేళినిదిపరసీయముగానెసర్ప
 గావలయునందునప్పడు కేవలంబు
 న్యాయమొసరించినట్టనినామనంబు.

పెనుగొండ రొద్దం హనుమంతరావుగారు :-

ఈవల నాధునికకవులుగొందరు కొన్ని నాటకములు వ్రాసేయున్నారు వారి
 యుద్యమములు మిగుల శ్లాఘనీయములుగానున్నయవి. ఆనాటకములు భాషాంతరీకరణ
 ములగుటవలననూ, లేక కారణాంతరములవలననూ వానిభాష నాటకభాషాస్థితికి నిలువక
 మిగుల నిష్పాస్త్యత భూయిష్టంబై యున్నయది.

ఈసునందసీపరిణయ నాటకమునందలిభాష యట్లుగాక, నాటకభాషాస్థితికి నిలు
 పంబడి తత్తత్సమయ సందర్భ సముచిత రసభూయిష్టశబ్ద సమాస వాక్య గద్య వైద్యో
 రామంబై మిగుల రమణీయంబైయున్నదనుటకు సందియములేదు

సు న ం ద నీ ప రిణ య ము.

ప్రథమాంకము.

నాంది.

సూత్రధారుడు—

ఉ. శ్రీసతి థాత్రి జేరె నికర జేరంగ బోయెద సేనలంఘన చా
 వాసిచెలంగ శేషగిరి వాసము జేయుచు నుండి యచ్చటన్
 భాసిలు నిందిరం గలసి భక్తుల బ్రోవంగ నిచ్చి నెవ్వర థా
 వాసవంధ్యుఁ డిచ్చుత మవారిగ సౌఖ్యము లీజనాకిన్

నాంద్యంతమున సూత్రధారుడు.

గీ భగవతముగాదు, భారతవైపున, గాదు రామవార్త గాదు మనల
 చిత్రచరిత గాదు చెవియొగ్గి వినవల, దనుచుఁ ద్రోయఁబోకుఁ డయ్య ఓని
 ఏమి యిది వేళ మీజినను నటి రాక యున్నది? దానితెలివి దాని
 మందయానమునొద్ద శుశ్రూష సేయుచున్నది కాఁబోలు స్త్రీలు
 జడమతులు గదా?

నటి—నాయకా! వచ్చితి. కోపము వలదు.

సూత్ర—మఱచితివో మగువా! నేఁజొకనవీననాటకంబు ప్రదర్శింపఁ
 బండితులు మనలఁ గోరలే?

నటి—నిజము. నిజము. నవీననాటకం బెచ్చటనుండి తెచ్చెదము?
 వినినకథలే వినుట కెవరోవుదురు? మనవారున్న కథలను దలక్రిందు

సేయనే సమర్థులుగాని నపేనకథలను గల్పింప వారి కెక్కడ లేనిసంకటంబు సంభవించు. శబ్దసంపద లేనివా రందమా? ఝంఝామారు తంబునకుం జిక్కి భంగపడెడు సముద్రభంగములభంగిఁ బదములపైఁ బదములు పైఁబడి వారివదనంబుల వెడలుచుండును. అలఁకారవేత్తలు గారందమా? ప్రపంచంబున న్గల యుపమోష్ఠేఁతూ ద్యలంకారంబులకు వారిగ్రంథంబులు పుట్టినిండైయుండు.

సూత్ర—ఇంత! ఎంతటి మతియుతు లయినను మనవారు సూతనవిషయంబు విషప్రాయం బని యెందురు. అది నీ వెఱుంగవే?

నటి—నిజము అర్థకామంబులవిషయం దెంత సూతనంబై యున్నను మానితం బని దానిం బూనుదురు. ఆమాట లిపుడేల? ప్రస్తుతము సేయండిగిన కార్యం బెద్ది? ఏచాలకంబు ప్రదర్శింపం బూనితిరి? అది సూతనంబై యుండవలయుంగదా?

సూత్ర—సూతనం బగు “సునందనీపరిణయ” మనఁబడు “దురాశాభంగము” ప్రదర్శింపం బూనితిని.

నటి—ఆకథ సూతనంబు గదా.

సూత్ర—అందునకు సందియం బేమి? సూతనం బనుటకు నాగ్రంథంబు లోని యొకపద్యంబుం జదివెదను విను.

ఉ. పన్నిరి యున్నతోరుతరుప్రములుంబలె గాధ లెన్నియో
మన్ను కిపు ల్పరాణగతపూర్వవహీనులఁగూర్చి నేఁదు నే
నున్నవి యుండనిష్టునచు నెప్పగుచిత్రచరిత్ర మెక్కటికొ
బన్నితిఁ బడ్యగద్యములఁ బండితవామఁసప్తతంబుగఁ.

నటి—అటు లయిన నది సూతనంబుగా నుండును. ఇన నీనాటకంబునకు “దురాశాభంగం” బనునామం దేల కలిగెనో?

సూత్ర—ఆకథయందు “నుమతి” యను మంత్ర యన్వర్తక నామధేయం
డు కాక దురాశ జేఁ ఁకొద్దుద్రోహంబులు దన్నేలువానికిఁ గావించి
తుదకు భంగపడెను గావున దానికి దురాశాభంగం బని నామంబు
వచ్చెను.

నటీ—ఆర్యపుత్రా! యీక్రోత్తనాటకం దెవరు రచించినది.

సూత్ర—

కాశ్యపసగోత్రజుడు తెలుఁగావద్దిజుడు, భాసురుండగుశ్రీశేతుపతి సుతుండు
కలఁడు కోణాచలాంచితకులులూన, శ్రీనివాసుండు సదధీనమానసుండు.

ఆకవి. దీనిని రచించెను.

నటీ—మంచిది. కాలవిశంబ మేల? నాటకంబునకుం బ్రారంభంతము.

సూత్ర—నటీ! నాటకారంభమునకు ఋతుగానం బావశ్యకంబు గదా
ఈవసంత ఋతువును వర్ణించుచు నీగానక శాప్రవీణతం జూపుము.

నటీ—చిత్తము.

ఝంఝోటిర గము అటతాళము.

భాసురంబులు మధు- వాసరంబులు బలు- మాసరంబులు సిరుల మీసరంబులు | ప ||
విషమశరాగ్నిజే- విరహనిదాఘము- మసుమరసంబుల- గురిసెను వక్షము | ౧ |
సరసాననపద్మ- సంపద శరత్తాయె- విరహిణికంఠము- వింత శిశిర మాయె | ౨ |
మరుకేనేస్తేదంబు-మహిమ హిం బయ్యె- దుఃఖులయలకల-తలు లవి వెను
కాయె | ౩ |

సూత్ర—నీగానం బతిరమణీయంబు.

సరసిజన్మతము సారసమృదుగాత్రీ, చారుసరసగానం

బాధయ వినిసంతక, నారదుఁ డెద మెచ్చున్

నటీ. నీగానంబు వినం బూనినమనుజుఁడు దనయునికియే ముఱచు నన
సమయంబుపై జ్ఞానం బుండు తెట్టులు? నాటకంబు నకాలమున

కారంబించి జయ మోలిం బరిగ్రహించెదం భూడుము. (తెరలో)
 ఓరీ! యెవ్వడవురా! రేలుంబవశ్య నిద్రాహారములు లేక తన్ని
 మిత్తమై యధికోత్సాహంబున యత్నించుచుండు సేనాధ్యక్షుండుగ్ర
 సేనుం డూపిరితో నుండ జయమాలిం బరిగ్రహింతు ననుచున్న
 వాడవు? మాడు సీభరతము పట్టించెద.

నటి—(భయముచేత వడకుచు) ఆర్యపుత్ర! రక్షింపుము రక్షింపుము.
 ఎవ్వఁకో మనభరతము పట్టెంతు ననుచున్న వాడు.

సూత్ర—(వెన్నుచటచుచు) ప్రియా! వెఱవకు వెఱవకుము. సుమతి
 పుత్రికయగు జయమాలికొఱకుఁ దపించుచున్న సేనానియగు నుగ్ర
 సేనుండు “జయ మోలిం బరిగ్రహింతు” నను నామాట విని “జయ
 మాలిం బరిగ్రహింతు” నంటి నని యర్థము చేసికొని యిట్టికాఱులు
 కూయుచున్నవాడు. మదోన్మత్తుల కొడలు తెలియదుగాదా! ఇఁక
 మన మిచట నుండఁ దగదు, పోదము పద ఇది ప్రస్తావన —
 (ఇరువురును విష్కరిమించిరి.)

ఉగ్రసేనుడు—ఎవఁడురా! జయమాలిం బరిగ్రహించువాడు (నలువల
 కులం చాఱఁ జూచి) యెవ్వఁడును లేఁడే. కానిమ్ము. నిన్నటిదిన మా
 స్థానగోష్ఠియందు నందర్బానుసారంబుగ సత్వమునుగుఱించివాడింబు
 జరిగెనుగదా. ప్రతాపమహీపాలుం డెద్దియు విధివశం బని సిద్ధాంతీ
 కరించుకొని, దైవమే శరణమని నమ్మినవాడు ఇఁక ముత్రి యొక
 వెఱ్ఱి యని నేనెంచెద. ఎక్కార్యంబునకును బుద్ధియే కారణంబని
 నిర్ధారణము సేయుచున్న వాడు. అప్రతిమం బగుదోర్బలప్రతాపాగ్ని
 ప్రజ్వలించుచుండ, బుద్ధిసత్వం బను శలభగణం బాకీలం బడి పెద్ద
 నిద్దుర వోవుచుగాని ప్రాణంబున వచ్చుట మృత్యువువారి మొత్తి

పచ్చట కాదే? అది యానుచుతి యెఱుగకున్నవాడా? ఎఱిగియు నీ కువాదంబు లేల చేయుగో తెలియరాదు. దోర్బలంబే హెచ్చని నేనుచ్చించిన గౌరాళవచస్పతికి వారిహృదయంబు లీకొన్నను జీహ్వహృదంబడవయ్యె. బుద్ధిబలమే హెచ్చని నిజంబుగ విశ్వయించి సమ్మియుండినచో నామంత్రి నన్నేల యనుసరించెడు?.. ఆ ఇక నే నేల యివల వాని చనుసరించి నడచెద నందుగో, దానికొకమహా కారణంబున్నది వాడా యుపవనంబున నాయుడుపానచనుజూచిన తక్షణమండీ నేం బడుపాటంతయు దైవం బెఱంగు. దానిం జూచిన యది గోతె నాధైర్యసరాకమంబు లేలాకో నీటికంటెను ఒలుచునై పడుచెను విభిబలం బనునది వెట్టి, బుద్ధిబలం బనునది పిచ్చి; సుజలం బనునది తిక్క; బలం బనగా నబలలయాపబలమే బలము. అభిబ్యోక ఎతి నాకట్టు 'తెలులు' అబ్బదెట్టెలు? నాకుల మెంచుచా? కులమునం దక్కువైనను బొరుచమునం దెమి, పరాక్రమమునం దేమి, విద్య యం దేమి, నాకుం జోడెవ్వడడు? హా! దానియంగసౌష్ఠ్యవం దంతని కొనియాడినం దీక్షును ||

శ వెలతమెగంబులీరు నెనిన్దము మీటును, జిన్నినవ్వునా

వెలవెలఁబాఱుఁడేయు వెలివెన్నెలచాలును, గల్కగుబ్బలా;

వెల గనుఁ బైఁడిగిన్నె'ని వెల్లిగ దూలుచు, జెక్కునిగ్గలా,

లెలి జిగిఁ దేటు సానల నిడే ముకురమ్మని శేలి సేసెడికొ

౧ హరిణదృగక్షిచారురహరివశుల్లహరీవిహరిముల్,

హరులమసూహరింబు లపు నార! సఖీసుఖవాన్సురీరుచుల్,

హరుల హరి చు నిబడెనార, భిరి! హరిమధ్యకే తగుకొ

హరిలహంగ కాంఠ రుకుకారు మసూహరహరి మై చనుకొ

మధురగతి రగడ.

పెరిమరు లిరు లని - నీలపుసకు లని | శరదనికర మని - ముద్దుదగణ మని
 కామినికీర్తిడ - కాలోరగ మని | ఛామినియలకలు - ౭౦ ఫిరకు మని
 కాలశశాంకుడు - బాలనిటల మని | వాకనుబొమలు - వా లగువిం ద్లని
 వెలికనుగవసిరి - చెన్ను కలువ లని | వెలిదామర లని - వీచల మే రని
 యతివకనీనిక - లోలిత్తురు లని | సతివాలూపులు - ద్దుగనిశరము లని
 హరించపల మని - హరువులగని యని | కరణారసభర - కాసారం బని
 తీరగనాసిక - తిలపుష్పం బని | చారుతరం బగు - సువేంగసుమ మని
 తరు సేరదనములు - తాగలచా లని | మురువు మొల్లల - మొగ్గుతీరని
 సీరిచిన్నెలు గల - చిలు సగరం గని | విరలసరములని - వెన్నెలపా రని
 కాలక పోలము - కాలతముకుర మని | సు తత ముడువతి - శకలసమం ౭ని
 నెలరకు వీనులు - నెగడెడుశ్రీ లని | నలువసంఖ్య లని - నవశేషులు లని
 మొదిచిదన మహ - విధుబింబం బని | బలజాతం బని - సజ్జకురం బని
 మానినిమోమును - మానిముగం గని | పూనిక సుకవులు - పొగడుదు రవని
 కలకరికిం గల - ౫౪ మబ్బం బని | కలనాదంబులు - ౧౭వేణువే యని
 మదనం దుంచిన - మంగళనిధికిని | గదలనిరేఖం - గట్టిన కట్టని
 పడలిభజములను - బగడంపు గుమలని | యడలెడుబాహుల - నలరుదండ లని
 బలజముతూం ద్లని - జాశ్వాంత లని | చెలిపాణులు సిరి - చెలిసదనము లని
 కిషముల నీరు లని - కీర్తికి నిరు లని | యసమానాంగులు - లబ్ధిదళము లని
 కిరరుహములు రి - క్కలు సూనము లని | లీరమగురుచి మా - క్కములు ౩
 తరుణికి జంఘులు - తనరుశరదు లని | పరికింపంగ సతి - ప్రపదము ధులి అని
 పడములు పడకజ - భాగ్యగరుదు లని | మధ మాధంబాల - మావులనివు రని
 పరిపరివిధముల - ౭డంతిసాబగుం గని | నరవరు లెన్నెడు - నలరయములు విని
 కన్నులలరగతు - గన్నెను గంటిని | సన్నుగరాదులు - సతీకీయాని
 సరి లే దంటిని - సరి యిదె యుటిని | లెరుణులలో మే - ల్లగమిది యంటి
 లపసు నైసను - తహాహపెట్టెర | చమత లెలుంగని - చలాలెత్తిర

సౌరభ మొందిన - జంకపునొప్పుర | పరిమళ మొందిన - పసిడిసూకర
 జీవకళలు గల - చిత్తగుఱిమిర | వాగ్విభవము గల - వన్నెలచిత్తకర
 వెన్నెల్లలుగు - విందగుమొమిర | వన్నెలకేతు - వాపిరవేజిర
 కోకిలాయాకలి - మాడొ దొనుర | కోకము లుబ్బెను - గుబ్బలకరుచిర
 వెయ్యలులలో - వెదకిన లేదుర | అయ్యారే! భరి! - యంగననవతుర,
 తనుచుధ్యాచ్యుత్తము ఈమానినియందరి | బీమానినచ దం

బేమానినైతనక | సామాన్యమె యెన్నక.

ఇట్టికలికి కలయికకై గుటకలు మ్రింగుచు నెన్నిదినంబులు గాచి
 యుండ నగుచు? ఎన్నటికైన నొక్కదినంబు ధైర్యంబు నేయకతీరుదు
 కదా. నాడుండెడుగుండియ నేడు లేదా? ధైర్యంబు సర్వకార్య
 సాధకంబు. కాన ధైర్యంబున బోయి యావతియుతునకు నుమతికి
 నామతి దెలిపెద. వాడుడంబడనిచో నాసాహసంబు జూపెద.
 ఇప్పుడే పోయి వచ్చెద

(నిష్క్రమము.)

ద్వితీయరంగము—అరణ్యములోని శిబిరము.

[జయదేవి, ప్రతాపుడు, సునందని సుమతి ప్రవేశము.]

జయదేవి—

సరసిజవృత్తము.

ప్రాణాధారం బొసుతు నయ్యా! పలువిధముల గని, పలుకుచు నగుచుకా,
 నానాసౌఖ్యంబు ల్గని వానికా, నరహరి! నగభర! నగతలములలో
 బోనాడంగా మోపుచునే, హా! భుజగళయన! హరి! భువి బ్రతు కిటులకా
 నే నెట్లొర్తుని వాపి! విధి! యీ నిగుడువ్యసనమును నిలువంగ దగునే
 అకటకటా? పుత్రవియోగవటుతరచింతాక్రాంత నైననాశరీము దు
 ర్భరము దుర్భరము. అయ్యో? నాప్రాణపదమై నాప్రాణానిలమై

నాప్రాణమై రాజించుచిన్నెలచిన్నెలాని, వన్నెలవగలకాని, చెంబు
 రుహబగులవాని, గ్రొన్నెలమోమువాని, వెన్నెలంబోలుదరహాసం
 బువాని నున్నత భుజములవాని, సన్ననినడుమువాని, నాకన్నులపండు
 వును, చాకన్నుకొమరుని, నామన్ననవాని, నేకటికలక్కటికముమాని,
 కాన్యముమాని కాననంబునో నేచిక్కులం బెట్టిగో? హా! పుత్రా!
 రాజీవదళనేత్రా? రంజితశుభగాత్రా? నుపుత్రా? నిన్నెలు నే
 ముత్యతా? నీవియోగంబు నే నెటు నైతు? ఈ సంతతసంతాపంబు
 నే నెటు సహితు? ఈశరీర మెటు భరితు? అంకతకు మితి
 మీఱునంత లెటు నైరితు? నీగుణలబు లెంత నే నెతు?
 ఎంతని విలపితు? తనయా? నీవు లేనినాట్రతుకు మవి లేని యుప
 వనంబు గాదే? ఈవి లేనిభాగ్యంబు గాదే? తవి లేనికుసుమంబు
 గాదే? ఓవి లేనిరాజ్యంబు గాదే? అకటా? పుత్రుడు లేనిచాజీవనము
 చంద్రుడు లేని రాత్రిఁటి, సారసములు లేని సోవరోవరముమాడ్కి, కల
 కంఠంబులు లేనియువనంబుభంగి, తాలిమి లేనితపసిగతి, వ్యర్థంబు
 గదా? కటకటా? నవమాసంబులు గర్భంబున భరించి, దుష్సహస్ర
 సవవేదనలు సహించి, పడరానియిడుపలు బడి, కని, పెంచి, యెత్తి,
 ముద్దిడి, కడుఁజేతతో రేలుబవలు గాచి, కరుణించి, యిచ్చివత్స
 రంబులు రక్షించియు, నిర్భాగ్యురాల నగుట నా కారాత్రి నీడై
 గరుణ లేదాయె పాడునదుర బల మాయె తెలివి మాసి పోయె,
 అజ్ఞానంబు మూసికొనిపోయె నిద్రాపిశాచంబావేశంబాడె. బలు
 మోస మాయె నేనేమి నేయుదు? ఆయ్యో తనయా? బహుశ్రయః
 లభ్యాశః ప్రపాశనులగు నిలుపేడలకు నీవు ఒని పక చక్రన్తిని నగు
 నాయు సరంబునం బుట్టినందున గదా నీ కన్న కష్టంబులు గలిగె? నే

గొడ్రాలను గాక, తనయా! నిను గనినది పడరానియిడుమల
నిను బడవేయుటకా? నే గురువరుల నారాధించినది, నే నురుఘ్న
రోపవాసంబులు చేసినది, ని న్నిరీతిఁ బఠింపి పం జేయుటకా? నిన్న
పటుతరఘ్నారాటవులకు బలి యిచ్చుటకా? పట్టి నీ కిచ్చిదివంబు
లన్నంబిడిచి, నిన్న పెనుమృత్యువున కాహారంబుగఁ జెట్టుటకా? దై
వమా! పుత్రులులేని మాతాపితలగతి దుఃఖగతి, నరకగతి, యధో
గతి. హా! కరగతకవళంబు గతమైనట్టు, కష్టలబ్ధభాగ్యంబు నష్టమై
నట్టు, ప్రకటించిన పసిచాలుండు పోయె. వాండు కానరాండు. కాన
లేండు మ్రుక్కడిమృగములబారికిఁ జిక్కెనందురా? వానిజాడ లేదు.
ఏద్రోహి, ఏదురాచారు, డింతటికూరకర్త మొనరించెనో తెలియ
రాదు. హా! పుత్రా! నిదుర లేచి, ఘోర రులంజూచి, నీవారలంగానక
నీజననీజనకులను నీయప్పయ్యను బేరులం బెట్టి చీరి, యెంత దుఃఖం
తునో, యెంత తల్లడిల్లెదనో, యెంత తపించెదవాగదా! తనయా!
సుగుణసముదయా! సమస్తలోకప్రియా! విజయా! జయా! (క్రింద
బడి మూర్ఛపోవుచున్నది.)

ప్రతా—

బంధురవృత్తము.

పొడతలు శతవులు నడవులను నా బోలునెని తోచుకపోయె నయో!
చెలువులు మురువులు చిలికెను నుతుం డేజేటులపా ల్వడి చిక్కనెని యీ
చెలివగ లెటు లని కని మనడు నిలక జేయుదు నేమి పురాకృత మా
పల మిది యని విధి యనుభవమునకై ఫాలతల బున వ్రాసె నెక్కో
నీ నాపూర్వసుకృతంబు నాపూర్వవిభవంబు, నాపుత్రరత్నంబు నామదంబు
నాకామితార్థంబు నాకామితేజలంబు, నాసుఖార్థోరాశి నాదవాసి
నాగృహదీపంబు నాదునిజ్ఞేపంబు, నామామరూపంబు నాతపంబు
నావలపుల క్షేండు నాకలుములవీడు నాకలక్షజోడు నాదుక్షేండు

॥గీ॥ నాడుచిన్నిచిలుత నాదాత నానేత, నాయనుంగుజేత నాడుభాత

ఈమె లేనివాడు లేడకటా! నేడు, కానరాడు, వాడు కానలేడు
హా! ఎంతటిబుద్ధిజడుడను నేను! కటకటా! ఆటపాటలకుం బలె
కుటిలాలకలతో రాజగరిష్ఠులు నిష్ఠురఘోరాటపులకు వేడెలకు
రాజెల్లునె? నాపూర్వజన్మ దుష్కృతఫలం బీవేటరూపంబున నా
పాలిటం బడెం గాఁబోలు? నే నేమిసేయుదు? విధి నానొగట నిట్టి
వ్రాత వ్రాసెను. అకటా! వలపులపుట్టి గారాబుఁబట్టి నట్టడవి
యందుఁ బోయినందునకు దుఃఖింతురా? కలకాలం బిలువేల్పులఁ
గొలువంగలిగిన యావాలుని వియోగాగ్నిచేఁ గ్రాలెడు నీకలకంఠియ
కుంతవివారంబునకు శోకింతునా? ఏకాలం బలుగక యెత్తి ముద్దిడి
యాట పాటల చే బుజ్జగించిపేమం బెంచినతనసోదరునిఁగానక కన్నీ
రుమున్నును గాఁదొరఁగు నానందని నీసునందనిం గని విలపింతురా? ఆ
సుకుమారుని మారనమనుండరాకారుని గుణశూరుని నీతిప్రచారుని
నాకులవిస్తారుని కుమారుని వియోగవివారపాగర మెదుడదుదరా?
ఇహపరములయం దమందానందంబు సంపించునందనుండని పరి
పూర్ణానందంబు నొందియందరాగర్వం బందినమందభాగ్యున కేల
యట్టి నందనుండు దక్క? ఏమి సేయుదు? ననుఁ బొందిన పక్షతన
వివారవహ్నిజ్వాలలు భయంకర దావానలీలలవలె నాబుద్ధితకవు
గాల్పెనును ఈసుదతిదుఃఖికుతారంబు నాధైర్యతరువుం జేల్పెనును.
అకటా! నాపురాకృత దుష్కృతఫలం బే ననుభవింపక వే టెస్స
రనుభవింతురా?

సుమతి—అకటా! పుత్రవైభవంబు లేనిరాజ్యం డేల? సామ్రాజ్యం
డేల? హరు లేల? కరు లేల? సిరు లేల? కుమారులు గదా సదా
జనసేవనకుల ముదమున కాధారులు? సంతాపాగ్ని శాంతింపం జేయు
నమృతాపారులు? సంఘితప్రశ్నఫలాకారులా?

మ. ఆరయ స్సంచితౌర్వజన్మపుణ్యకౌశలై, తండ్రికిం
 బరికింప న్నుఖదాతలై, యిహమున స్థానింపుచు, స్థిష్టుటన్
 దరి దారి వ్ధరికొన్నదాదాధునీదావాగ్నులఁ బాపువా
 రు, రహి స్ఫుల్లరకాటవీతంతురాదు, ఎవరకు లాభవరా
 హః! హః! అట్టిపుత్రుం డున్నటు లుండి పోయెఁగా! శ్రీహరీ! ఈ
 ఘోరతరపరితాపపార వారంబునం గూలుటకంటెను నీచరణారవిం
 దంబు లారాధించి మీజీనకైవల్యంబుఁ గోరుట సరి కాదే? అకటా!
 మితి మీతొడు దుఃఖింబునం బ్రస్తుతకార్యంబు నాకేనియుం దోషక
 యున్నది.

ప్రతా—సుమతీ! నీకడపటిపలుకులచే నాకు మితి లేని జ్ఞానంబు గలిగె.
 సుమతీ! గాఢాంశకారంబునం దగులుపకే దారిఁ గాననివానికి మెఱ
 పుండీగెయుంబోలె ఘోరవ్యసనంబునం జీక్కిననాకు నీవచనంబులు
 బలుహితంబు లయ్యె.

త్యైవృత్తము.

మానవుఁ డీజన్మము నిజ మనుచున్ మాననిచూయల సుడివడి యందున్
 మానినిఁ గూడ న్నద మణిశయమై మారుస్థిక్రీడల మన మలరారన్
 సూసులఁ గాంచు న్నుఖ మని తలఁచున్ సొక్కుచు నిక్కుచు సరియెవఁడు
 గానఁడు దానై తనదుపదములన్ గైకొని వేసిననిగళము లంచున్.
 సుమతీ! విషయాదులచే శోషిలుచుఁ ద్రీషణంబులకుం జీక్కి మిక్కు
 లమగు కర్మశనరకంబుల పాల్వడుటకంటెను త్రివిధంబగు యోగం
 బుచే మించు పరిపూర్ణసుఖాస్పదం బగు తపంబు వేలుగాదే! పుత్రశో
 కాగ్నిజ్వాలలు నిలు వెల్ల వ్యాపించి దహించుచుండ రాజ్యపరిపాల
 నాలోచన య నెడు వేటొకచిచ్చుం దెచ్చుకోనేల? నేనిచ్చటనేయుం
 డి తపం బాచరించెద.

చంద్రిక దశజహరణ! బుద్బుదంబు నేఁ గని తెర మని కాననై

తిని గద' చల మన్యుఁ, దీప్రవేదనలకు గుఱియైతి ధారదీక్ష
శ్రీహరీ! సంసారసాగరమునందు దారపుత్రాది సుఖబుద్బుదంబులఱ
జూచి శాశ్వతసుఖం బందితి నని విఱ్ఱిసిగి వెఱ్ఱి నైతిని. అవి యుణ
భంగురము లని యివుడు గదా తెలిసితి.

మాణవకము ఆశలు సంసారమునై, లేశములేకుండుటకై

కేవల శ్రీశా! హరి! స, శ్వేతా! విమల గోరెద నే

సుమతి—ప్రతాపా! పూపాలురు లేనిరాజ్యంబు పాపాలయంబగు. ఆ
పాపంబులకుం బాత్రులు వారయ్యెదరు. పాపం బొకచో హెచ్చు
చుండ నీవు దపంబు సేసిన నద్గతి యెట్లు కలుగు? శరీరం బొకచో
దహించుచుండ వేటొకచోఁ బూయుచందనపుఁబూత లిం నగునే?
రాజ్యం జేలుటకు మఱియొకని నియమించి శేని మన మిరువురము
వసతలంబునందు మునిలీల నుండ నగును గదా!

ప్రతా—సుమతీ! నీహితవచనంబులు నామదికి నదా సమ్మతంబులు.
ఆసునందనిని నాలోకానందనిని నానందం గొనిపోయి రాజ్యంబున
కుం బట్టంబు గట్టి రాజధర్మంబు నిలుపుము నీ కేల కష్టంబు? నీ
విం దుండిన నీయంతటికార్యవిచారాయత్త చిత్తులు, నీయంతటిసజ్జా
ధికులు, నామేలు గోరువా, రచ్చట నెంకొక్కరు లేరు గదా! నీ విం
దుండఁ జనదు. ఈ కుసుమకోమలగాత్రిని జయదేవిని, ఈసుందరి
ని, దీసికొని పోయి, పట్టణంబుం జేరి, సుఖింబున నుండుము. ఇది
బాబుని పోకడలు విచారింపుము, సుమతీ! నావలనఁ గదా మీరిన్ని
కష్టంబులు గంటిరి.

తే—నీ కుశలమునెవ్వఁడైన బోయెఁ గుశలంబు ;

అహింసలము బోయెఁ దక్షకునవగుణమున,

దశవదనుషాన్యమునఁ బోయె దై వ్యమము,

నాకులసుఖంబు బోయెఁ గా నాకతమున.

సుమతీ! పాలవంటికులంబున విషంబుగతి నేఁ బుట్టి నాకులంబునకు
నెల్ల నాకులత్వంబుగలిగించితి. సుఖంబున నిండు నుండినవారి నుండ
నీక యరణ్యంబునకుం దెచ్చితి.

జయదే—

ఉ భూపతి చాలదా సుతునిభూరివియోగవిచారతాపని మే
లా పురి కేగు మన్ను నిలు లాడుచు నేఁచెదు? గోరుచుట్టు దౌ
నాడ చాలదే? మఱల, నక్కట! రోకటిపా లడలని నే
నీపరిచర్య నేయుచును నీకడ నుండెదఁ బ్రావవే కృష్ణ.

ప్రాణరాధా! పుత్రవియోగదుఃఖంబు మనమున ఘనమ్ముగ నేఁచు
చుండఁ బతివియోగంబను వేఱొకదుఃఖసాగరంబున ననుం బడ
ద్రోయఁ దలంపనేల? మిమ్మెడఁబాసి నేనం దనుభవించుసుఖం బే ము
న్నది?

ప్రతా—

నీ తలిరుల బోలెడుఁ దరుచి నీడములు, కంటకకలిత మీకాననంబు,
అతికోమలతఁ బూనులత నీదుడహంబు, వితతాతపాతప్తవిషన మిదియు,
మెత్తనిమెత్తల మెచ్చదు నీమేను, కర్మశపాపాణగహన మిదియు,
పిచ్చుక లఱచిన ఊచ్చవెడెను నీవు, భీషణమృగనాదభీష్ట మిది యు
॥గీ॥ కటకటా! యిట్టికరినత లెలుల నీవు, నైఁతువని, పంపనాడితి; సతిరొ! నిన్ను
విడువ నాడిన కిరిసుని విభము గాడు; కలికి! మనకిట్టికష్టంబుఁ గలిగెనేఁడు
జయదేవి! అది నీమతికి హితంబు గాకున్న నిటనే యుండుము.

సునం—

కి. ఆనవంఁముఁ గనికరమున, నను బెంచినమిచ్చు వనమునక విడినేఁ బో
మన మెప్పుడు, జనకాయా, ఘనవిభవము వుడు నాకుఁ గనుక్రేమ ననుక్ర
తండ్రి! గడియ మిమ్మెడఁబాయని నను విడనాడఁ గోరుదురే? ఎల్ల
కాలంబు నాయుల్లంబు రంజిల్లంజేయు చల్లనినాతల్లిని విడిచి నే

నెటుల జీవింపఁగలను? పుత్రశోకాతిశయంబున నడలుమిమ్ము విడ
నాడి పైనముగా నామన మోపదు గదా?

ప్రతా—

క పరమానందకరంబై, పరమామృతభారవోలెఁ బరగెడు, నౌరా!

ముగవగుచిలుతలపలుకులె, యరయ న్స్వస్థసములమందు లవు నవు నవని

తల్లీ! సునందనీ!

నీ బృందారకారామపందారతరుబృందగంధాధికత యిందుఁగలదె? తనయ!

మలయజపరిమళమితమై మై వ్రాలు మలయానిలం బిందుఁ గలదె? తనయ!

చెలువులమైతావి కలరి కలయ వచ్చునశీరవసుఖ మిందుఁ గలదె? తనయ!

సురుచిరరమచారురతీరంజితకాసారవర మిందుఁ గలదె? తనయ!

॥గీ॥ చటులవృగయూధపటహ మీయటవి, బాల! సహజభీషణమైన దీగహన మకట

చెన్నమీకెడవన్నెలచిన్నిబాల! యిన్నియిడుమలు నీకేల? కన్నతల్లీ.

సునందనీ! ఇట్టి ఘోరారణ్యంబులందు నీయట్టి కుసుమకోమల గాత్రం
లుండ నగునే? వలదు. నాహితంబును గైకొని నను విగతవ్యసననుని
జేయఁజూడవే తల్లీ! (సునందని వ్యసనంబునఁ దల వంచి యూరికి
కూర్చున్నది) అమ్మా! మణిగొఖచితమందిరంబులం దుండి సదా
మోదంబులందు నిస్సీవనమందిరంబుల నెట్లుంతునే? చెక్కుగీతనఁ బా
ల్కొంటుబాలవు, బాలేందుఫాలవు, నిస్సీవనతలమందునుఁగలనఁటే?
తనయ! మన మందఱ మిం దుండిన మనరాజ్యపరిపాలనం బెట్లు
జరుగునే? రాజ్యపాలన లేకున్న ధర్తాధర్త పరిశీలన గలుగక జనులు
కలిక్షేరణఁజే బాపంబులు సేయరే? ఆపాపంబులకు నేనకా భాగ
హరినగుదు? ఇట్టి పాపకూపంబునఁ బడసెక నను రక్షింప, చాలా;
సీనుఁ బతిమాలి వేడెడ.

జయదేవి—తనయ! నీ వీరీతిఁ జింతిల్లిన నీతండ్రిగారిధైర్యంబు భేదిల్లు
దఁటే.

నుచు—తల్లీ! జననీజనకులవచనంబుల ధిక్కరించుట తగ దనుకొన్నను
మిమ్మెడవాసిపోఁ గాల్లాడవే? ఏమి నేయుదు? తల్లీ! శిరీషకుసుమంబు
కంటెను మెత్తఁగ నున్ననామనంబు కరినపాపాణంబుఁ జేసికొని నేఁ
బోయివచ్చెద. నాకన్నీరు మీకపరిమితహఃఖివారిధి యగును, నా
దుఃఖ నీరధిలో నీక నేనే మునింగెద. తల్లీ! పోయి వచ్చెద.

ప్రతా—సుమతీ! ఈపుత్రిని వరచారిత్రను సీపుత్రింగా నెంచి దానిదుః
ఖోపశమనంబు చేసి తగినరాజపుత్రున కిచ్చి పరిణయంబుఁ గావించి
ధర్మంబు తొలఁగనీక రాజ్యంబునేలుము. నాబాల్యస్నేహంబు మఱ
వకుము.

—సుమతీ—

ఉ పుట్టిననాడునుండియును భూవర నీదగుప్రోవునంది, యీ
పట్టునఁ బుత్రశోకమను పట్టఁగరానిమహర్తివార్ధిలో
నిట్టటు లీది గట్టు గన కీగతి మగ్నుడ వైనవేళ, నీ
పట్టికఁ గట్టనా ధరకుఁ బట్టము సందియ మొంద నేతాకో?

ఏల సందియంబు? నీనందనికిం బట్టంబు గట్టి రాజ్యం జేలింతు. నీ
తనయ వ్యసనం బపనయింతు నీ సుతుని. పోకడ నే విచారింతు. ఇన్ని
యుఁ జేయునోపుదునుగాని నీవియోగజన్యవ్యసనం జేనోర్వఁజాల.
ఏమి నేయుదు?

ప్రతా—సుమతీ! మతిమంతుడ వగునీ కీవ్యసనం జేల? ఋణానుబం
ధం బున్న నీవియోగం జెన్నిదిసంబు లుండు? చింత వలదు.

సుమతి—రాజేంద్ర! పోక తప్పదుగద? పట్టి! నునందనీ! మన ముండు
వఱకు నీదంపతులవ్యసనవార్ధి యిట్లుప్పొంగుచునే యుండును. మన
ము చని వీరియారటముచకుఁ గొంతయూఱుట గలిగింతము రమ్ము.

(అని నునందనితో వెళ్లుచున్నాడు)

తృతీయరంగము — (మంత్రి మందిరము.)

సుమతి—(స్వగతము)

మ ఆకలంకం బగునాత్మబుద్ధి యనిశం బత్యుజ్జితస్ఫూర్తిచే
 సకలార్థాధికసాధనంబులకు దా సాహాయ్యమై యుండఁగా,
 వెకలు ల్లాకములోనఁ గార్యఫలము లేవగంబ యప్పింతు
 రిట్లకటా! కర్తకు దేహశక్తికిని, నీయన్యాయము న్గంటిదేని
 ఆహా! బుద్ధి కదా బలిమి! బుద్ధి కదా విధి! బుద్ధిహీనునకు దేహ
 బలం బున్న నేమి? దైవబలం బున్న నేమి? సకలార్థసాధనసంపత్తి
 కీధారణి బుద్ధియే కారణంబు. సకలకార్యసాధనంబునకు బుద్ధివలె
 నిఖిలకార్యార్థభంగమునకు విమోహం బట్టిదియే కదా? అందుఁ
 బ్రకామకామినీమోహినీమోహంబుండెప్పు నలవి యగునే? అట్టి
 విమోహంబునం బడి నీటిసుడింబడిన చెత్తం బోలె నుండెడుంగదా
 యుగ్రసేనుండు? భళిభళిరే! మోహినీపిశాచమా! మరునివశ మై
 మానవమానసంబుల నీ వైన్ని మాటు లురులం దవిలించెదవు!

చ. మరుఁ డనుభవరుండు, మలుమాయగఁ బూరుషశక్తినిరధిం

బరగినమానసం బనెడుబారువమీనముఁ బట్టఁజూచి, లాఁ

దరుణులవీక్షణించలముఁ దప్పనిగాఁముఁ జేసి, హస మ

స్వరుచిరభోజనంబు నిడఁ జొక్కుచుఁ జిక్కెడు మోహమెక్కుడై

అహా హా! నామమతలతనయ వానిపాలిటిపిశాచావేశెమంత్రం బా
 యెఁగా! ఆప్రతాపునకుఁ “గలువాయివేదాంతంబులం గఱవి కానన
 సీషలఁ గారాకులు మెసపునటులఁ జేసినది నాబుద్ధికాదే? ఖేదాంతం
 బులగు వేదాంతంబులు వంచకుల వ్యవహారంబులకు నైతము సహా
 యములై యుండుం జూమీ!

క సంతతసంతాపాగ్నిని సంతోషాశ్రవులు జల్లి చల్లించి జేయుకా;

వీరి, లహ! కలియుగవేదాంతము లబ్ధులకు నైన నవనిని జూడక.

సమ్మోచనిశాంతంబు లగువేదాంతంబులంజేసి కదా నామోసములు
వాసిగ ఫలించెను! అటు లాడెద నేల? అవనికై కాదే నే నిన్నీ
పనులు గేయుట? రాజ్యు బార్జించుటకై యెందఱు మహానుభావు
లెన్నిమాయోపాయములు నమ్మత మ్మని సేయ రైరి?

నీ అవనికై యన్యథంబు లాజి నాడుచు ద్రోణు నని జంపె ధర్మజనంతవాఁడు,
అవనికై బలి జేరి యాహవంబున వెండి హరియించె సిరి హరియంతవాఁడు,
అవనికై భృగురాము నడిగి దానముఁ గొని యటు దోలెఁ గశ్యపునంతవాఁడు,
అవనికై యాజిభో నటు డాగి వానిని హతుఁజేసె శ్రీరామునంతవాఁడు,

నీ. ధర్మనారలు దీరులు దానపరులు, సత్యసంభావవర్తలు నిత్యకీర్తు

లబ్ధిపారులు దోషము లనక చేసి, రిష్టిమోసము లవనికై దిట్ట లగుచు

అట్టిమహానుభావు లవనికై యిట్టి మోసంబులు దోసంబు లనక చేసి
రని పురాణంబులు ఘోషించుచుండ నాకార్యం బెటు దోషంబగు?
ఇంతటికి నోపెనుగదా నాబుద్ధి! నాదాసానుదానుండగు సుగ్రహే
సుని కుపదేశం బిచ్చి యాకసుగందనిపసిబాలునియనువులు వెన
నాటం జేసినది నాబుద్ధిబలిమి కాదే? భల్లీ! ఇప్పటిజను లెంతటి
వెకలులు! శాస్త్రంబులోనివి యని రెండుశ్లోకంబులు చిలుకపలు
కులుగా నుడివిమాత్ర నట్టివాని బృహస్పతియే యనియు, వాని
నోట వెడలుచూట లన్నియు వేదవాక్యంబు లనియు నమ్మదురు.
హ! జ్యోతిషికు లండ! కాలజ్ఞు లండ! జనులయాయావిపరీమాణంబు
నిక్కంబుగ వక్కాణింతు రండ! ఇట్టివి వినుట మూర్ఖత కాదే?
ఆరాచకౌషధుండు పూర్ణాయు వని కదా లెక్కలేని కాలజ్ఞులు
వెచ్చోట లెక్కలు చేసి యేకవాక్యముగ వక్కాణించిరి? జనులపాల

కుశాగ్రబుద్ధి నిరాటంకంబుగఁ బ్రజ్వలించుచుండఁ గాసువీసంబుల
కుం గాగల కార్యఫలంబులు వలుకు జ్యోతిషికులవాక్కులఁకొక్క
మబులగు? ఇట్టిచారిమాటలు నమ్మటచే జనులు తషయజ్ఞానంబుకొ
వెల్లడిపఱుచుకొనుటయ కాదే?

గీ త్రిజగత్సృష్టి మొనరించుకజుడు జడల, ఫలపట్టికి ప్రాసనపాలుకు కల్ల
నేయజాలినశముషీశ్రయలుండ, జ్యోతిషముపల్కలా భవిష్యత్తిగనుటని
ఇవి యెన్నియు నటు లుండ నిమ్ము; కార్యాలోచన సేయవలయు
కొన్నిదిసంబులకు నైనను మన మానునందనకి బట్టంబు గట్టవల
యుం గదా? కట్టినం దప్పేమి? నేనుగదా రాజ్యంబునకుఁ గర్తనై
యుండెద? అ! కాదు, కాదు. ఎంతటికార్యకర్త నైనను రాజసేవ
కుఁ డనునాచుంబు నాకుఁ దప్పదు కాదే? అనీచశబ్దంబుం దొలఁగి
చుకొనుటకుఁ గదా నే నిన్నికడగండ్లువడుట? ఆపందరి నునందని
సనుం బరిణయం బైన నే ధన్యుండ నాదుం గదా! ఆవిన్నానపుఁ
గన్నె నన్నేల వరించు? జప్వసులు యావనపురుషులను గదా వరిం
తురు? నాకా ముదిమి మెం డాఁఁబె. ముదములు దొలఁగి పోయె.
ముచ్చటలఁగి పోయె. ముఖసౌందర్యము మాసి పోయె, చెవుల
మూసికొని పోయె. దేహమా కృశమాయె. కన్నల సన్నగిల్లె,
ఇట్టి జరాధారంబుచేఁ గాలునన్నేల యామించుఁబోడి వరించెడిని

ఉదితవయోమదముదితలు మనమున రోయుదు రెమ్మది రోత యనచుని

ప్రాయంపుదాంపత్కళావ బులను జూచుభావనకు నెద్దిభయము చూడఁ

అభుటసఘటనాప్రయత్నాంబురానికి బాడబ. శైయ్యున వసుధఁ జూడని

విషమాస్త్రసురుర విషయాశుభపురుషు నెయ్యదివిషమయై యెంచు చుండఁ

గీ. మురిపెములనుచు మునుగిడు ముదిమి యుదయె,

ముచ్చటల కెల్ల నెల్ల యామదిమి యదియె;

ముచికి ముదిమి యదిపించు ముదిమి యదియె;

ముదము మాడని ముచ్చిచ్చు ముదిమి యదియె.

వట్టిబలువెతలముదిమి బలసిన నన్న యువతులు వరింతురా! ఏలయీ
వట్టిభ్రాతృలు! వలదువలదు. అనునందని నాకుఁ గోడ లయినను
రాజ్యంబు నానియ యవుంగాదే! నాసుతకు నొకరాజసత్వంబు పతి
యయ్యెనేని నేనొకధన్యుండ నయ్యెదనో! ఆదియం దీరాజ్యం బొ
కటి వాకు దక్కనిమ్ము. పిమ్మటఁ జూచికొనియెద. అనునందని నాసు
తునిఁ గుజేరుని వరించు తెలులు! వాడు చదువరియే, నిజము. నుం
దరుడే, వాస్తవము. స్త్రీలమనంబులకు నీగుంబు లెక్కునా!
ఎక్కపు. చాకచక్యంబు లేనిచదు వెల! సౌందర్యం జేల' కుజేరుడు
శుద్ధమూర్ఖుడు అత్యతురుడు కార్యసాధనోపాయంబులలోన
యినఁ దలంపడు. మాటలా, మెండు. ఇట్టి న ని నునందని వరించు
నా! వరింపకున్న రాజ్యంబు నా కెటులు దక్కంగలదు! (కొంత
సేపు మీఁచుచుచి) ఇగ్గీ! ఈయాలోచన సరికాదు. ప్రతాపువంశం
బు నష్టంబయిన జ్ఞాతలు చెలరేగి రాజ్యంబుపై దండెత్తివచ్చెదరు.
ఇప్పుడే యా యోచన తగదు ఎటు లయినను నునందనిని నాకోడలి
జేసికొనుటయే కర్తవ్యము అందుకకు ప్రపాయము నాకుచారుని
నకలకళాకో విరునిజేయుట లక్క పేటొకటొందుచోపదు. కలిసపా
షాంబగ్గిచే దహింపబడి సుతైలచే మొత్తంబడియలులచేనుదుట
చెక్కించుకొని యొకమందనయాకారంబు బొందుచుండు, నాసుతం
డు శిక్షనే నిఖిలకళాప్రవీణుఁ డవుటలేమి సందియంబు! వానికి నేనే
యుపక్షత కర్తనయ్యెద అ' యేమిది! ఈయాలోచనలలోఁబడి కాళం
బుం దెలియనైతిని జేయఁ దగినకార్యంబులు చాలుగనున్నవి, పో
వలవదే! (వెల్లిపోవుచున్నాడు)

తూరీయరంగము—రాజమందిరము.

సునందని—(స్వగతముగా.) అకటకటా?

ఉ తమ్ముల దిక్కుల జిమ్ము కనుదమ్ములు శ్రీనవాగ్యకర్ణముల్,

ఇప్పుగువిండ్ల నమ్మక గల యెమ్మెలవల్లనుబొమ్మ, లయ్యరే!

రమ్మిటు కందు నీమొగము, రాజ! యట చనుమోములుచ్చటే

నెమ్మెయిం జూచుదాస నింక నేమి యుపాయము చిన్నితమ్ముడా!

ఇట్టిముద్దులసోదరుని యందపు మోముం జూచు తెన్నుండో దైవమా!

(ప్ర. సుమతి.)

సుమ—సునందనీ! చిటునగవులతోడ జెచ్చారు నీముఖవిలాసంబు వాడి
వన్నెతఱిగె, నది యేల? కనుదమ్ము లేల వనరాళి స్తునింగినవి?

సునం.

నీ దశదిశాయతతమోదశను బాపెక్షభూరిచంద్రిక ల్తాయవే శరభరక్షులని
దావాగ్నిలల దరికొనతరు లెటు చిగురుబాతులు పూని జీగి జెలంగు
రాహువువేడ జిక్కి రహింగను తెటు లయో రాకానిశాకరుప్రాజ్యలక్ష్మిని
ఉరుభీకరాతగురుతక్షకవిషంబు పర్విన నెలుచునే బ్రాణి మకట!

||గీ|| మన్ననల ముద్దుతమ్ముని మమతఁ బ్రోచి, కాననం బయవెద్దరాకాసి కిచ్చి
తల్లిదండ్రులు తల్పులై తల్లడిల్లి, సంతసము గల్గునే నాకు సచివవర్య.

సుమతీ! కరుణాలవాలు రయిన నాతలిసండులు కన్నకొడుకును గా
నక కాననంబునక గనరానికాటియలం బడి చింతిలుచుందు రనుచు
సాశీరంబుం దహించుచుండ నాకెటు సంతసంబు గలుగు?

సుమ—తనయా? జయపాలునిపోకడలు విచారించుషనంబు నీకంటె నా
కధికంబుగా నున్నది. బాలునిన మాచారంబు విచారించ వేగరుల చనే
కులకు మనయుగ్రనేనుండు నేడదే ననిచెను. ఆబాలునికి బ్రాణ

భయము లేదు. చిరాయు వని మన యాచార్యులు పలికినపలుకు వ్యర్థ మగునా? ఆభరణాపహరణమునకై చోరులు వానిఁ గొనిపోయి యుందురు. కన్యకామతీ! కొంతకాలంబువట్టి నీజేల సుఖంబులు మాని సభీజనులచెలిమిఁబూనక వంతల చేర గుందుచుండెదవు'వలదు. విచారంబు మానుము.

సునం—సుమతీ! నీయట్టి కార్యవిచారభారకు లుండిన నేకార్యంబున కే కొఱంతయు నెట్లు కలుగు? సోదరువిమోగవ్యసనంబు చనం బగలించుచున్నది కాని, వే తొకదుఃఖంబు నేర గని యెఱుంగను. ఇప్పుడు నీ వాడిన హితవచనంబులు నా మనంబునఁ గొంత సంతసంబుఁ గలిగించె. సుమతీ! నాచెలికత్తె లగుజయమాలీకలకంఠులంగూడి యిక్కఁ బ్రోక్షుఁ బుచ్చుకొనియెద పోయి వచ్చెద. (చెటియొక ప్రక్కగవెళ్ళి పోవుచున్నారు)

పంచమరంగము. మంత్రమందిరము.

సుమతి—(స్వగతము.) బాలునిశుభోదంతంబులు గొన్ని పలికి యాసు నందరిజెందంబున కానందంబుఁ గల్పించితి. బుద్ధిబలమునకు నెద్దియ సాధ్యంబు? ఇక్కఁ జేయందగినకార్యంబు లనేకంబు లున్నవి. నాత నయజయ మాలియతిబుద్ధిగొలిపి, నాకుమారుండుగు కుజేరుని మారుని నభిషేకించు రూపరి యనియు, కుమారునిఁ బోలుధీరుం డనియు, సురగురునకుఁ బ్రతి యగుచదువరి యనియు, నాసునందనియొద్ద నెడతెగక పొగడుచుండెడువాగు నాతనయకుఁ గలపితి. నాసుత నేర గణపింకఁకంటె నధికంబుగఁ గొనియాడి సునందనిమనం బా కుజేరునియందు లీన మాలాగు నేయక మానదు. అటులయిన నేర దలంచినకార్యం బంతయు సమకూఱు. ఉగ్రసేనునివిచారం బిప్పుడేల?

ఇకఁ గొన్నదిచంబు లిటులే యుండనిమ్ము (అలోచించి) నాబుద్ధి ననుఁ
బొందియుండ, నానొందినోఁబ్రాణంబులుండ, నాకెద్ది యసాధ్యంబు?
బుద్ధికి నసాధ్యం బొకండు గలుగునే?

సీ ఆవివేకతిమిరావహరి యౌ మార్తాండ బోధ మీభువిలోన బుద్ధి సూవె;
బహుపాతక వ్రాతవాతంబు మెసఁ జొల్బుజగ మీభువిలోన బుద్ధి సూవె;
మదవిభ్రమాభినిర్వగ్ను లౌజనులకు భూరిపాతము భవి బుద్ధి సూవె,
కార్యవిఘ్నం బను కంకి నంశుశ మగు భువిలోన జనులకు బుద్ధి సూవె;
భవి నకారణబంధువు బుద్ధిసూవె, భూరిసంతోషసింధువు బుద్ధి సూవె;
పూత వెట్టని ఫల మది బుద్ధి సూవె, పురుషభూషణరత్నంబు బుద్ధి సూవె;
మంచది, కుదేరుండేల రాక తడసియుండును? వాడు కడుమూర్ఖుఁడు
వ మోవత్తుండైనను వనజాక్షులవదనంబుఁ దేజీచూడ వెఱచును.
ప్రస్తుతపుఁగార్యంబున కట్టివిరాగములు పనికిరావు కదా! వానికిఁ
జాకచ్యంబుగఱపి విషయాధీనమనస్కునిఁ జేసెద అటుకానిచో నా
కార్యంబు వ్యర్థ మగు, వ్యర్థమా? ఏమి! సుమతికార్యలోచన వ్యర్థం
బగు ననుట కలలోనివార్త, ఈప్రయత్నంబునకుఁ గొఱంత కలిగెనెని
వేటొకయత్నంబు లేదా? అట్టి క్రూరకృత్యంబులకు నుగ్రగ్నేనుండు
చేదోడు వాదోడు గా లేఁడా! నాతలఁచినకార్యంబు ఫలించునంత
వఱకు జయమాలీనిక్షమాలలు వానికిఁ గంఠహారములుగా నుం
డుం గద? దాని దరహానచంద్రికలు వానివనసకుముద వికసముం
గావింపుచుండును.

(ప్రవేశము-కుదేరుండు.)

కుదే—తండ్రీ! నన్నేల పిలిపించితిరి?

సుమ—కుబేరా! ఏమిసేయుచుంటివి?

కుదే—ఉరక కూర్చుండి యుంటిని.

సుమ—అదియొకపని యెటరా?

కుజే—అందునకు సందేహ మేమి ?

సుమ—కుజేరా! అది పని కాదు. తనయా! నీవు వయోవంతుండవయ్యు
రాజ్యతంత్రములు నేర్చుటయందేమి, రాజబింబాననలతో సరసనల్లా
పంబు లాడుటయందేమి, ప్రౌద్ధ పుచ్చక, యూరక మ్రోడువడిన
తరుమూలంబుభంగి నుండుట సగుణాటు కాదంటాయో?

కుజే—నాకేల రాజ్యతంత్రవిధులు?

సుమ—కుజేరా! అన్నియుం దెలిసి యుండవలయు. ఒకవేళ నీవే రాజు
వైన నేమి నేయుదువు?

కుజే—తండ్రీ! ననుం జంపుపగవాని కైనను రాజత్వంబు నేం గోరను.

ఉ, రాజితశత్రురాజు లెటు రాజ్యముం గొందురొ యన్పు రోజుచున్,
రాజులు, ధారణీజలరట్టడిఘోషము లెల్లకాలమున్,
రా, జెవి యుగ్గి వాని విని రాష్ట్రపురబాపగణంబుం గైకొనన్
భాజను లైనవారు ; స్థిరభాగ్యము భోగము వారికెట్లుగన్ ?

తండ్రీ! ఎంత యుండినను రాజులకు షిది నెప్పుదియు, రాత్రులం గం
టకి నిషరయు, లేదు కదా? పరరాజభీతులై పరులపాపంబులందు
భాగహారులగునవ్వారికి నుఖం బెటులు గలుగు?

సుమ—కుజేరా ! అవి గ్రంథంబులహాని నీతులు, పిచ్చివారి వ్రాతలు.
దుర్బలుల కూతలు. వాని ననుసరించిన రాజౌకదినం బయినను బ్ర
తుకుట దుర్లబంబగు. లోకుల కష్టాంతద్రవ్యంబు లేనపంబుననైనను
గొని తా ననుభవింపఁ జూచుచుండెను పుడమితోడెడు కొన్నిదినంబు
లయినను రాజ్యం బేలును. కుజేరా ! మఱియొకటివిను. నీవు న
యోవంతుడవే ! నివాహంబు వలదా ?

కుజే—నాకది యొక కాలినంకిలియకాదే? వివాహంబు నాపగవానికై
ననేగోరను. సుంరలు యమదూతలని నాహీతు లనేకులు నాకుం
దెలిపిరి.

తే, గీ చెలువ గలిగిన మఱి వేఱు చిలువ యేల ని

అలు గలిగిన మఱి వేఱు తే లడేల ని

నారి గలిగిన మఱి వేఱు మారి యేల ?

నాతి గలిగిన మఱి వేఱు కొంతి యేల ని

తండ్రీ ! వివాహంబు గావించి నాకిట్టి కాఱియలు మేళవించు కోరికలు నీ కేల కలిగె?

సుమ—కుబేరా! నీవెంతపిచ్చివాడవు. స్త్రీలసహజగుణంబులని కుజాతి తరుణుల దుర్గుణంబులు నీ కెవరో బోధించి యుందురు

నీ అతివ గదా భువి నతిసుఖములరేవ కష్టాభిఁ దరియింపగట్టి నావ ని

అతివ గదా పు కలిహితములతేవ, జీవనావాప్తి సంతోషితేవ ?

అతివ గదా పతి కావట మగుకేవ, నాధునిపుణ్యగత్తులకేవ ని

అతివ గదా పతిగతులకు నెఱుఁగోవ, ధర్మదైర్యతనబంధనపుడేవ ని

అతివ గలిగిన మఱి వేఱు హితులు నేల ని

నాతిగలిగిన మఱి వేఱు భ్రాతృ యేల ని

ఇంతి గలిగిన మఱి వేఱు చింత లేల ని

సతులు గలిగిన మఱి పరగతుల వేల ని

కుబేరా! నిశ్చయించి చూడ, సతులు గదా, పతులపుణ్యగతుల కాను కూల్యవతులు. హితాచారసీతులు వందైకపునీతలు. ఇట్టిమానసేయలగు మానినుల నవమానపురబలుకులు పలుకఁ దగ్గురా? కుబేరా;

తే గీ యుక్తవయసునఁ బెండ్లాడి యువలఁ గూడి

పరగ గృహధర్మములు సూచుపతికి, ముక్తి,

కొంగు బంగారముగ నెంతో రదిగూర్చు

మంత్రినిధానమా, నౌర! ముదముగాను

కుబేరా! పరిణయసుఖం బింతంతయనయు నిట్టిదట్టిదనయు వివరణ నాతరమా? తండ్రీ! నీనుండి కదా, నావశవృక్షంబున శాఖ లేర్పడవలెను? కావున వివాహంబాడి నను వివారదూరుని జేయుచు నేనిను నమ్మినాడను.

కుబే—తండ్రీ ! నే వివాహం బాడక యుండినది నీకొకవిచారంబుగా
సుండే నేని నీయిష్టానుసారంబు చేసెద.

సుమ—ఇది కదా, సుపుత్రలక్షణంబు. కుబేరా నా కిప్పుడు వేటొకయా
లోచన మనం బంటెను గదా ! ఏమిసేయుదు?

కుబే—తండ్రీ ! అది యేమి ?

సుమ—మనకులంబున నీకుండగిన వయోహృపాతిశయ సుందరీమణులు
లేరు కాదే !

కుబే—తండ్రీ ! పరిణయం బయిన మనసునందనిం బోలు సౌందర్యవత్సరి
బెండ్లి సేసికొనవలయు.

సుమ—(తనలో) వీనికిని సునందసిసౌందర్యంబ మనం బంటినది (ప్రకా
శముగా) తండ్రీ ! సునందనిం బోలు సుందరీమణులు వసుంధరయందు
లేరుగా ! అది యంతటి సుందరియటరా ?

కుబే—ఏమి తండ్రీ ! ఆసునందనిసౌందర్యంబుఁ దెలియనివాడవుంటె
నటించెదవు? జగన్తోహిని యని కదా దానిం జనులు కొనియాడె
దరు? ఆమాటకు సందియం జేమి?

కేదారగౌళ రాగము-చాప్ర తాళము.

ఎక్కడరమె యాయమ్మలమిప్పుడు-చిన్నెలు గలయావన్నెల కిన్నెను॥ పల్లవి॥
రాజబింబము బింబరాజము నగు నౌర ! రామమౌమురీవి రమణికెమ్మైవి॥౧॥
మదమృగమును మృగమదమును నగునౌర ! - మదవతికనురీవి మగువమేనితావి॥౨॥
గంధనాగము రాగంధము నగు నౌర ! మందయానముతీరు సుందరినూగారు॥౩॥

క అమ్మలఁ దమ్ముల రాజీ, వమ్మలఁ గ్రొమ్మెఱుంగుబుధుల వమ్మను నౌరా !
యమ్మలఁతొరళర నయ, నమ్మలు హేలాసువిలసనమ్ములు చూడక-

తండ్రీ ! ఇట్టిది కదా దానియందంబు.

సుమ—అటు లయిన సునందసిఁ బోలువా రియవనిం గలుగుట దుర్ల
భంబు, ఏమిసేయవలయు?

కుబే—తండ్రీ ! అది నిజము, ఏమి సేయవలయును?

సుమ—కుబేర! సునందని బోలువారు ప్రపంచంబున లేరు కావున
సునందనినే పెండ్లియాడుట మేలని నాకుం దోచెడు.

కుబే—నాయనా! నన్ను బరిహసించెదరా? సునందని యెక్కడ? నే
నెక్కడ? హస్తీమత కాంతరంబు గాదే? సునందని రాజుకూతురు,
నే నామెసేవకుండను.

సుమ—కుబేరా! నీవు సకలచాపీత్యగ్రంథంబులుం జదివితీవి కాని యం
దులతత్వం బెఱుంగవైతివి. ఆదిని నీయాతురత్వంబునకు న్నితీకల్పిం
పుము. పిమ్మట నతిహితం బగుచతురమతిని నేవింపుము తోడననా
సునందని జేరి నయవినయంబులు నెఱపి, సమయానుచారం బగుహీ
తవులు గఱపి, యితరునిపై నుండుమమతలు చెఱిపి, కాలక్రమం
బున నీ సతి వానికిం దెలిపి, దానిమతికి నస్తుతిఁ గావించిన, నీవు దా
నికిం బతివయ్యెదవు ఆతురపడితివేని నీకార్యంబు గట్టెక్కడు.

ఉ భూవివేక పారతర భూయహమూల కు రార మాతురం

జరయఁ గార్యపూర్వకల మార్పెడుమారుత మాతురంబు, దు

ర్వారప్రయత్నవారిధిబాడబ మాతుర, మెల్లకాల మె

వ్వారికిఁ గూడ దారుర, మవారితడుకిరంబుధారణ

సుమ—బట్టిదుర్గుతాధికం బగునాతురత వదలుము. తత్తజపడితివేని కా
ర్యంబు రిత్తమొవును. ఉతయవై తఱి వేచి యుండుము. కార్యశేఖర
ధరాధరవద్రంబు క వాయాతురం. ఆతురత కదా యనూరునిపాదం
బులపాలిటి పెనుమృత్యువు దితివంశంబుపాలిటిదావాగ్ని యాతర
త కదా? ఇవి యన్నియఁ దెలిసి కాలక్రమంబున సమయంబుఁ గాచి
కార్యంబు సాధించుకొమ్ము. పోయి రమ్ము.

కుబే—సెలవిచ్చినఁ బోయి వచ్చెద. (వెళ్లుచున్నాడు)

సుమ—బలే! భవ్యటికిఁ గార్యము గట్టెక్కించితి. ఇక మందలొచ్చని
చుచికొండము. (వెళ్లిపోవుచున్నాడు)

సు న ం ద నీ ప రిణ య ము.

ద్వితీయాంకము.

ప్రథమరంగము—అరణ్యము.

ఎఱుకలు (దొంగలు)

మోహనరాగము. ఆది తాళము.

పల్లవి॥ కడసి వస్సితమి జడియకుండి మీరు తడయుదాము యీడ కడమవారు గూడ॥

దోసకారి వాని మోసగిల్చి మనము మూసి దాసి యున్న కాసుదోసితిమి ॥౧॥

వడ్డి కొడ్డి గట్టి, పెడ్డ లన్ని జేసి దుడ్డు గూర్చువాని, జిడ్డుగడగమె ॥ ౨॥

కుడువఁ గట్ట నుండి కడుపుఁ గట్టువాని-యెడలియెడ లన్ని సడలిన్నమె మేము॥

పుడమిలోపలదుడుగువాఁడెవ్వఁడో-దుడుసువానిధనముగుడుగువాఁడెవ్వఁడో

పుట్టినప్పు డెవ్వఁడు కట్టుకొని రాఁడు-గిట్టువేళ వెంట బెట్టుకొని పోడు॥ ౪॥

రాముగాఁడు—చండ్రోడా మనము గడ గడసి వస్సితమి. మన కేల

జడుపు? కడమవారు గూడనీ నిలతము.

చెంచోడు—జడుపు! మనతెలలో లేదు కదా! ఆమాటాడక.

కోసిగాఁడు—ఆపొట్టోని బాగా దోసితిమని అబ్బా; వాని దెంతదుడ్డురా

రాముగాఁడు—ఎందరికొంపల కగ్గి పెట్టి యుండెరా వాఁడు?

చెంచోడు—ఇక పన్నెండేండ్లు మన కేకొలుత లేదు. హాయిగా

నుండ వస్సునని.

కోసిగాఁడు—ఈపొట్టోని కింత దుడ్డెటు వస్సి యుండు నొస్తీ?

రాముగాఁడు—దుడ్డుదుడ్డుకు వడ్డి, వడ్డికి మారొడ్డి, మారొడ్డికి మా

రుమా రొడ్డి, గట్టి, కొంపలు గూల్చి, యిల్లాలి నమ్మిచ్చి, తాళి తెచ్చి

సెన దుడ్డనీ యిది.

చెంచోడు—అటు లయిన పాపిదు డ్డనీ యిది! కడుపున కంటే గస్తీ?

కోసిగాఁడు—మనము దుడ్డు తిందు మనీ? అంగడివానికి బత్తెమున కిత్తు
ముగాదనీ? జంకేల ననీ?

రాముగాఁడు—అటుగా దనీ. పాపిదు డ్డొస్సినపుడు దానాదరుమం సే
వలెనొనీ,

కోసిగాఁడు—అవుననీ మనకు జోతిస్సము పెట్టిచ్చినయ్యకు పెండిలిటనీ.
నూలువారలిత్త మొనీ? పేదోడు మంచిపూర్తెమును పెట్టుబాఁపనో
డనీ వాఁడు.

రాముగాఁడు—ఇత్తము నూలువారలేల? పదినూలువారలిత్తము మన
కేం తక్కునీ.

చేందోడు—కడుపునకు కడి తినక యుండినయీణికి, కడు పెటులవస్స
ననీ?

కోసిగాఁడు—రేయిబవలు దుడ్డు సూసుట, చూట, గట్టుట, మరల విస్స
ట, మరల దుడ్డెనసుట, మరల గట్టుట, మింటికి క న్నెగరేసుట,
మంటికి దినుసుట, ఇదియే వీని పంసి, సూసిసూసి కడుపు వస్సెనసి.

రాముగాఁడు—బిస్సాలవాఁడు పైసా యడిగిన, పాన మిప్పును కానిపై
సా యిప్పునొనీ వీఁడు?

చేందోడు—ఇట్టివా రుండ మనకు బతుకు తెర వనీ, లేకున్న గతి యే
మనీ? మనయూరిల్లేరమ్మ మనకోస మీళ్ళను పుట్టిన్ను ననీ. ఇట్టి
వారు కడుపు కట్టునది మనపొట్టకు పెట్టుటకే ననీ.

కోసిగాఁడు—నిజ మనీ, యొకనిని యడుగము; ఒకచోట కొలు వుండ
ము. యొకనివద్ద యొకపైసా యప్పు తీయము అడవిలో ఒక కాణి
బూమి యెఱుంగము. ఊరిలో ఇల్లు కట్టము. ఎవణిం జడవము. అయి
నను మనమె దొరలము కామనీ.

రాముగాఁడు—దొర లబ్బల మనీ? బలువగలదొరలకు రెయ్యంబవలు

నీదుర లేదనీ. మనలకో యిక పన్నెండేళ్లు కంటికి నల్లగా నిదుర
వస్థగా దనీ.

కోసిగాడు—నిలు నిలనీ. నద్దు నద్దనీ. బొట్టె డేడో యేడ్సేడు ఇంటే
మనీ?

రాముగాడు—అవు ననీ. ఈడేడోపోరగాడేడ్సేడు రండనీసూతామ్
పరుగుపరుగున రాండనీ. (అనుచు పరుగెత్తుచున్నారు.)

ద్వితీయరంగము—అరణ్యము.

జయపాలుడు - ఘాతక్రుశ్ణు. ఎఱుకలు

జయ పాలుడు—

చ॥ ఇటు నను దెచ్చి యేమికత మీ విటు లాడెద ని వన్న ! మేలూకో ని
యట జనయిత్రి నన్న విడి హా ! సుత ! నాదెసనుండి యేల యె
చ్చటఁ గనుఁ బ్రామి పోయి ? తని చాల బడల్పడి కందు, నన్న ! యి
ప్పటి కెటు లైన దల్లిఁ గలపం గద వన్న కడంగి వేడెదక
చెండ్లోడు—సం పనీ యెట్లోడా? ఏల తడసెదవు.

జయపా—తండ్రులారా! నన్నేల చంపుపలుకులు పలికెదరు? నే నెవరి
కేనేరంబు గేసియుందు? ఘాతుకులారా? నను జంప మీకుఁ గల్గు
లాభం జేమి? నాకుఁ గడు భయ మయ్యెడు. నాయయ్యను జూపిన
మీకు వెయ్యాయు వరహా లిప్పించెద. చల్లని నాతల్లినిఁ జూపినక
మీకడుపులు చల్ల సేయించెద, అక్కట గలనాయక్కయ్యను జూ
పిన మీకు మిక్కిలిరాక్కము లిప్పించెద. అయ్యలారా! నట్టడవిని
న న్నిరీతిఁ జంపకుడీ; నిమ్ముల వేడుకొందును
ఎట్లోడు—అచ్చా! బిడ్డలు లేక కడుపు గొడ్డోయినోడే ఈకందయ్య
ను సంపాలె గాని నను సంపనీ నాసేత కా దనీ.

పిచ్చోడు—అకూసమా టిన్న సాలు ననీ. మన సొక దిను సానానీ. ఆ కందమ్మమాటకు నాకంటికి నీ రొస్సా ననీ ఈదోసప్పని నాసేత కాదానీ.

చెండోడు—ఓరీ పోండ్రనీ! మీరెంతటిపావులు. తిన్నింటి దంతెలెన్నె వారనీ మీరు ఉప్పతిన్నోనియానకు వేటు సేయ నగు ననీ? మక్కలాలె లెక్క లేనిపానాలను మేకలనుం బలె గత్తిరిప్పిన మాకీ పాపోడెం తనీ? వేటానికి మెకముపై దయ యుండు ననీ?

పిచ్చోడు—వానికొలువుకన్న నట్టడవినుండి యాకూ అలమా మెసవి గుంటలో పాటు నీరు తాగి పొదరింట్లో నల్లగా నిదురింపు వన్ను ననీ

చెండోడు—మీరలు దోపు లనీ పాపోనిపై మనసు బట్టితి రనీ. వాని తల నే నెట్టెద సూడం ద్రనీ (అనుచుఁ గత్తియెత్తిన చాలుడు పరుగిడుచున్నాడు) ఆసమయంబున నెఱుకులు వెనుకనుండి వచ్చి చెందోనిని గట్టిగఁ బట్టుకొనుచున్నారు.) ఓరీ! యెనక నను బట్టినోం ద్రోట్టా! విడుండివిడుం ద్రనీ. పానంబు పోయెడు రనీ. విడుం ద్రనీ ఎఱుకు—సేతికత్తిసి రేసిన నిన్నిడుస్సాం కాని లేకున్న నీపానం పుస్కాం దు మనీ.

చెండోడు—అయ్యోపానం తీకం ద్రనీ. విడిసితి కత్తి. విడువిడుం ద్రసి [కత్తిక్రింద వైచుచున్నాడు. ఎఱుకులు విడుచుచున్నారు.] అబ్బా! బతికితి ననీ. వీరేరో పాపోనిపాల దయ్యంబు లయ్యెన్నా రనీ.

ఎఱుకు—ఓరీ! దోసకాణి! పసిపాపోని చెన్ని యట్టు గోసెదవే! ఆకందమ్మ నీకేంతప్ప సేసె నంటా?

చెండోడు—తప్ప సేసెనో యెప్పు సేసెనో దయ్యాక్కె తెల్వాలి. యేల్వోణియాన సేయా ల్నా ద్రనీ.

ఎటుకు — ఏళ్లోడు కాఁడు నీయేళ్లోడబ్బోణ్ణి రానీ యాకూనపైపలు పడ నీము,

జయపా — తండ్రులారా! రక్షింపుఁడు [అని యెటుకులకడకుఁ బరుగిడు చున్నాఁడు]

చెండోడు — పాపోనితల దీనిసో యాదున్న పోతు మాతల దీను ననీ. ఏమి సేతుం బాబోంద్రారా?

ఎటుకులు — పోండ్రనీ దోనులారా? ఈ పాపోని మా కప్పగిన్ని సంపితి మని సాటించం ద్రనీ, నూలువార లిసేసం పోపోం ద్రోనీ.

చెండోడు — ఏం బాబూ? మామ్ కల్లోండ్రమా? కల్ల మాతెల్లోలేదే? కల్లోణ్ణి కులమోండ్లు వెల్లితురు కా దనీ?

ఎటుకులు... మీరటు సేనిసో పిల్లోందూ పోవు. నూలువారలూపోవు. పోం ద్రనీ, పోనిసో మీపానాలు వుస్కొందు మనీ మామూ,

చెండోడు... నిజ మనీ. అట్లే సేతుం కాని నీయబ్బాండ్రారా? ఈకంద న్నను వెల్లికుండా దాసిపెట్టి పెన్నుం ద్రోతీ. కాని బాబూ! మా వార లిసేసం ద్రనీ.

ఎటుకులు... వుస్కొం ద్రనీ; హోట్లు రొండ్లూ [అనుచు నూలువర హా లెంచి యిచ్చుచున్నారు.]

చెండోడు... ఎట్టిమిన్నెథు దుడ్డనీ ఇది? యబ్బలారా! ఇది యెస్సట దెస్సెతి రనీ.

ఎటుకులు... దుడ్డు వుట్టిన్నువిద్దియము గఱసితి మనీ మామూ,

చెండోడు... మా కావిద్దియం సెప్పం ద్రనీ.

ఎటుకులు... హోరికి సెప్పవిద్దెం కా దనీయది.

చెండోడు — మీవిద్దియమ్ మీకే యుండనీం ద్రనీ. మామపొతు మనీ !

(అండలును వెళ్ళుచున్నారు.)

ద్వితీయాంకము.

తృతీయరంగము... ఉగ్రసేనుని సుందిరము.

ఉగ్రసేనుడు... అహహా! ఆసుందరి యాచిత్రరుహిణి సౌందర్యాతిశయంబు నామనమం దచ్చొత్తినట్టున్నది! అప్పరోగనలంబొందనవని జను లాహవాదికర్తంబుల మేషాదివశుచ్చేదనంబు సేయుచుండ్రు కాదే? అట్టిచో నాయచ్చరకన్నెలకన్న నెన్న దగినకన్నె యగు జయమాలిని గలయుటకై యొకశిశుచ్ఛేదనంబొనరించిన నది నా కెట్లు దోష మగును? హా! ఆయస్వరస లీసుందరిమణియొక్క యొక్కొకయంగమున కేని సరి యాదురా?

శీ. శశిరేఖ యందమా, శశిరేఖ యాచెలిఫాలతలం బైన బోలలేదు,
హరిణీసరోజాక్షి యందమా, హరిణి యాసఖకన్నులవ కింసాటి రాదు;
రంభ యంబుందమా, రంభ యాననబోడియూరుల బోల నీరూరు లోన;
తార యం చందమా తార యానతి కాలిగోరితోబోలక తారు మింట,
నహహ! సుందరిజయమాలి యవయవంబు
లొకటొకటె దివ్యకాంతల నోటుపలుచు,
మరుని యారవశర మన ముం దనర్చుచు,
జంద్రపరిపూర్ణరుచికళాసాంద్రయగుచు

అహా! ఇందిరిరాభాలకయు శకలితశశిబింబాలికయు నగుచిబాలిక ను సంభ్రమంబు గదురం గూడి తలవిడచెందుట పూర్వభవార్జితప్రత్యవైభవంబ కాదే! అది వ్రణ్యపురుషుల యదృష్టలభ్యంబనుటకు సంవియందే! ఈకరభనిభోరు వినుతముఖవిభవంబు జూచిన మానవుని మనోమర్తములను మరుం డులు గొల్పడా! అహా! ఆగంధసింధుర రాజగమన ముఖేందుబింబ నవలూపణ్యమృతసింధువు నంపించుటకుం గదా యావసుంద రాధిపుని సుందరతర సుకుమారకుమారి శేఖరుని ఘోరాటవులందు దలిదండ్రుల నెడచాపితి?

DR K SITARAMIAH ALIN

ద్వితీయ-౦కము Regd Medical Practitioner
(MO) L F AYURVEDIC DISPENSARY

మదనపర్వణపురము కన్నెం గలయం గాదె శ్రీశ్రీస్వామిగారి వద్దము NELLORE DT

సన్నుత గన్వనం గాఁగి లించి నాన వీడి రక్షయ్యె;

సన్నుతు సన్నం జేరం దీసి సీసమాను లే రక్షయ్యె;

మన్ను దలంచువాంఁగ లన్నియు మ్మదంబుగా నిడుకొ.

భళిదే! నాయనర్గళభుజార్గళబలంబు గదా యంతటిసుఖంబు నాకం
దించునది? భుజబలంబు లేనివానికి బుద్ధిబలం బుండిన నేమి? దైవ
బలం బుండిన నేమి?

తే. గీ భుజబలము గాదె సమకూర్చె బుద్ధిఁ జూడఁ,

దైజగతీప్రోషణబలంబు శ్రీహరికిని,

దైజగతీప్రోషణబలంబు త్రిణయస్ససమఁ,

త్రిజగతీస్ఫుష్టిబల మల యజునగి కహహ!

ఇంక నాసుందరినిఁ జూడక నిలువఁ జాలను. దానిమందిరంబునకం
బోయెదం గాక. (నిష్క్రమము.)

ద్వితీయ-౦కము.

చతుర్థరంగము—మంత్రిమందిరము.

జయమాలి. అహహా! స్త్రీలుగదా పురుషమృగంబులను బట్టుటకై
మరుఁడు పెంచిన దీనుములు? యువతుల పైపూతల మను
తలకును, చెలువల వంచనల వలపులకును, మదనప్రదరవిదళితవివేకు
లై, కాముకులు నుడిం బడినచెత్తలుంబోలె భ్రమించుచుందురు. ఆ
హా! ఆయుగసేను నెంతటివిమోహవారిధిలో ముంచివేసితిని! తె
చ్చుకోల్వలపులు హెచ్చించి మెచ్చగువెలయాలిమోహంబున్న టించి
వానినిఁ బిచ్చివానిఁ జేసితిం గదా! మదాంధుడై వాఁ డీమాయల
దెలియఁ జాల మన్నాడు.

* ఆఖేటవృత్తము *

మదిరాక్షసు రాక్షసు లం చెన్నక మ్రాయందంబులొ మాయురే! యంచుకొ,
 మదనప్రదరంబులకు వృన్దు మన్ను వృన్దు న్నకయెంతో
 ముదముల్లానుచు, మ్మదిలొ రమ్మని ముందు న్నెచ్చు న్నోడవక పుక్కొ;
 మృదయంబు విషం, బధరం పొ సుధ, యెన్నున్నెన్నె న్నెన్నునిమాయలొ,
 మాయలు మానినులకు మానోయంబులుగాను జను లాడుదురు
 నాకును నట్టికాయలు హేయంబు లని తెలియు. అయిచను నా
 చేయగల దిం చేమియు లేక యున్నది. జనరురాని మేజీనఁ బాపంబు
 సిద్ధించు గదా! ఈలోకమున స్త్రీలు స్రవయాంతకులని తెలిసియు
 బురుషు లేలాకో వారి నబల లని వాడుచున్నారు? జలజనయనల
 బుద్ధిబలిమికి దులఁదూఁగువా కీయిలలో లేరు. ఉవిజలకు స్వాతంత్ర్యము
 వల దని శాస్త్రాకోవిదులు పలుకుచురు. అనిశాస్త్రాంబుల
 లోనివార్త లే.

అంబురుహవృత్తము.

ధారణి నాదులలోచనసాయక ధారణి న్నడి ద్విరౌ
 ధీరుల గానను మాకుతి ఫిష్టిలు పేతంతోలఁముచ్చిపులొ
 న్నారులు గోరిన నేరును వారి నణంపఁ జొరు ప్పొన్నికై
 వాడలఁ బూరులు లేలాకొ వెల్లి వాడుచుచురు ముందురై

యధార్థంబుగ స్త్రీలే స్వతంత్ర లనుటకు శ్రుతియందులేదు పితరులు
 నాదులవాల్చుపు లనుశనమ్ము లుండు నందరి వారినొమ్ముసొచ్చి
 చరణమ్ముల సేవింప కుండుకొ మూలఁ గూర్చుండియే గాలము వైచి
 యిల నైన నొక్కొమ్మై వీక్షణ జాలిన చెలుల నెలల లని పురుషు లా
 డుట తమయందు బలంబు వ్రోగంబుగా నిరూపించుకొ చుటకు గాఁ

బోలు. జగత్తు స్త్రీమూలంబునది మఱచిరి కాంబోలు. (ఉగ్రసే
నుండు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.)

ఉగ్ర—జయమాలీ! నీకు జయ మగుఁ గాక, జయ మగుఁగాక! దేవీ
కుశలమా?

జయ—(సిగ్గు నటించుచు) నీయట్టి బలశాలి యెట్టి యుండ నాకుశలంబు
న కే కొఱంతయు గోరంత యే నెట్లు కలుగును?

ఉగ్ర—(తనలో) బల! యీమెలకు! కచ్చరంబులుకు, తేనియల
లుకు, మాధుర్యంబుం జేలుకుం గాదే!

జయ—(తల వంచికొని) ఏ మిది యచ్చెరువు? ఈదినుంబున నాకుముం
గోలుగఁ దెలుపక విధివిరుద్ధంబుగఁ జెచ్చెఱ లోనికి వచ్చితిరి! స్వతం
త్రత చేకూరెం గాంబోలు? నిజము.

ఉగ్ర—జయమాలీ!

జయ—చాలుంజాలు. నాపే రెత్తకుము. నాపేరం బిలవకుము.

ఉగ్ర—అశ్చిచికుర! పేరం బిలిచినఁ దప్పులే? పరిఁయానంతరంబునఁ
గదా నీనామంబు గాయత్రీమంత్రమరీతి .గట్టిగ నుచ్చరింపఁ గూడ
నిదిగా నుండు? సుందరీ! విజయాక్షరకలితం బగు నీనామస్త్రరణమా
త్రనె నా కఘనఘటనా కౌశలంబు కలుగుచున్న దప్రభావ మె
ట్టిదో తెలియ కున్నది,

క విజయాక్షరనామము మద, గజయానా! ప్రరణ సేయఁ గలుగును శుభముల్;
ఓజగన్తోహిని! నీవో, విజయాక్షరనామపంక్తి వెలయుదువు రహిణి.

జయమాలీ! ఇట్టిసీనామాక్షరంబులయందు లియ్యమై దిక్కొషధ
విశేషమో, దివ్యామృతసారమో, యున్నది. లేకున్న గ్రోలినమా
త్రనె నాచెందుఘంజంబు లుప్పొంగి నాయం దొకదివ్యసామర్థ్యంబున్న
వింప నేల?

జయ—ఉగ్రసేనా! నీహృదయం డెటులున్నదో కాని, నీచ మస్త్వరంచే
నాచనం హాకవిధముగా నుహ్నింగుచుండును. అది యట్టి దిట్టి దని
నిర్వచింపం జాల. ఇతి సహింప నేరం బుహి!
ఉగ్ర—జయమాలి! నిజ చూడితివి. ఆబాధ కెవ రోపుదురు?

✽ మలయజవృత్తము.

మలయగంధిర! మనసిజబాదలు మనమున మానవు మన సైంకశే,
నలికలపేడిర! యలసితి నంగజా నలబు ముంచెడు నలజడిచేఁ
దలిరలహ్లాడిర! దరికొనెఁ దాపము, యడయంగఁ జాలనె, తడవు లింకక;
జిలుకలకొల్పిర! చిలుకనడిరచి చిలుకలఁ జక్కిలిం జెలి! కిసవే
(జయమాలి పెడమొగ మిమచున్నది.) జయమాలి! అటు లేల
మోము ద్రిప్పెదవే?

క. వశజానన! నెన రూనిన, కనుగొనలన నన్ను నీవు కనుగొను, చానా!
యనవరతము మనమున నిక, గొనియాడుదు ఘనముగాను గోమరి విసవే
సుందరీ! ఏల ననుఁ గడనానిగాఁ జూచుచుఁ గారిన్యంబుం బూనెదవు?
చ మలయజంఘి! యీమలయమారుత మెన్నఁగఁ జా)బుండువే?
నెలఁ తర! నన్ని తేమ నెలలి నెయ్యుండొని మోమువిడెంబుం గటా!
చిలుకలకొల్పి! మాటుకొని చిక్కిలు పల్కువై లోకిన్ స్వర!
కలకల నాయుర్యాయిలలు కన్నులనివ్వలు గ్రక్కవే కనక!
(అనుచు సమీపించుచున్నాఁడు జయమాలి దూరంబుండు బోవు
చున్నది.) ఇంద్రి! ఎంత బలిమాలినచు దూరంబున కేగెద వేమీ?

ఉగ్రసేనుఁ ప—

ఈ జాము నేలలి డెలు మిఁదఁ జాల నె దొంగనొక్క

జయ—

చాల; నీ

నేలలి యింపవా! అగునేని పక్షుల పక్షుల

ఉగ్ర—

హా!

జాలి నడంగ నా మరుజాలముం బడి

* ఇది యిగువ యాక్షర పదముల ౨౩౨౦౨౨ క్కర వృత్తము. స ల న ప
స స. ౩ స వ. గణములు, ౧-1౪-౨౨-౪ స్థానముల యుయునుండలయును.

జయ—

గాఢమవచ్చు నీకు.

ఉగ్ర—

శుభకాలము నా కది నమ్ము నెప్పుడీ

జయ—ఉగ్రసేనా! నీవచనంబులకు నామచం బెంత విచారంబు నొందు నో యనునది యెఱంగక యున్నావేల? నావిచారంబు దైవం బెఱంగు. నీపలుకు లనుచవి నావిచారాన్నికి శుష్కేంద్రనములుగా నున్నవి. ఏమి సేయవలెను? జనకునాన కలుగునంతవఱకు మన దుఃఖంబు మనమే యుపశమించుకోవలయు? నీ కీవిలంబము కష్టముగా నున్నది. కష్టములేక సుఖం జేల కలుగు? ఉగ్రసేనా! విచారము వలదు. కాదగినకార్యంబులు గాక యేల మానును? విదియనాడగపడచి చంద్రుడై తదియనాడు దాగునా?

చ విదియనిశాస్యమునగని పెల్లైఁజేరి డెటు దానిపోవుఁ దాఁ
దదియనికాత్తి? నేల యిటు తత్తర మొండెనని వక్కటా! భువికొ
ముదములు హెచ్చుఁగట్టములు మూడి సుఖం బొనగూడు వానికికొ
విదితము గాదె వేదవడి పెండియుఁ గల్గెడుకల్లిస్తాఁఖ్యముకొ?

ఉగ్రసేనా! నీ కీసీతులు దెలియకున్నవే? ఇంకం గొన్నిదినంబు లిటు లే యోర్చి నాతండ్రి యనుగ్రహంబునం నెఱక యతనియాజ్ఞానుసారంబుగా వర్తించి చేని రాజ్యంబు నాతండ్రిదియగు. అప్పుడు కదా నీపదవి మిన్నందును! నీసుఖంబు స్వస్థసుఖం బగు!

ఉగ్ర—జయమా! నిమగ్నరవచనంబులు హితసీతియుతంబులు. నిజము, త్వరవడినఁ గార్యంబు వర్తమగు. నీజనకునిమనంబున కేనాడు మనమై దయ కలుగునే? నీటివఱకు వేచి యుండెద. దిన మొకయుగంబుగాఁ జూచుచుఁ గాచియుండెద. జయమా! పోయి పచ్చెద.
(అనుచు సరిసరుఁ బోవుచున్నాడు.)

జయ—(దూరంబునకుఁ బోయి) ఉగ్రసేనా ! దుఃఖింపకు. నాతండ్రికి సర్వం బెఱింగించెద. వంచిది. నీవు విశేషముపనులవాడవు పోయి రమ్మ.

ఉగ్ర—హృదయేశ్వరీ ! నీయాజ్ఞ మీఱక వ్రుంచెద మఱవకుము.
(ఉగ్రసేనుడు వెల్లిపోవుచున్నాడు.)

జయ—మదిరారసోన్మాదమత్తుఁ డగుజనునిబలె వీడు మోహరసోన్మాదమై యొడ లెఱుంగకున్నవాడు. వీడు మోహవిభ్రమవిభ్రష్టవిశేకుండై నేనాడినఁడ్యం ద్వాంధ్రపదవివేచన పైతము సేయకున్నాడు. సర్పదప్తునకు నింబవత్రంబులు మధురములైనట్టు విషయాధీనమనస్కుండుగునినికి నావిషమార్థంబులు మధురమృతంబులైనయవి. వెట్టికి వేయివిధంబు లంద్రు గాదే? ఆవేయింట నిది యొక్కండని యెన్నెద. ఆ! వారినిరి ననలేల? నేఁ బిచ్చిదానచు గానా? కొట్టి యమానితకృత్యంబులు సేయఁ జాల నని నాజనకునకుఁ దెలిసిన నుఁ డల గొట్టునా? ఇప్పుడా లోచించి ప్రయోజనంబేమి?
(నిష్క్రమించుచున్నది.)

ద్వితీయాంకము.

పంచరంగము—రాజమందిరము.

సునందని—

కవిరాజవిరాజితము.

తనయునిఁ గానక తల్లియుఁడండ్రీయుఁ దాళంగ నొసపనితాపమాచే,
వనములఁ జేడ్చడి వాయువుఁ గ్రోలుచు వాసిఁ దొఱంగును వాడెన్, నే
మనయెద నేతని? మాననివలెలు మానసమందెను. మాభవ! నా
యనుజునిఁ జూపర యాయవనీశుని యారట మాట దయావనధి

హా! అట్టి మహానుభావునకా యిట్టి ఘోరసంకటములు? పుట్టిననాఁ
టంగొలె భూరిసుఖపదవి ననుభవించిన చల్లని నాతల్లికి నిట్టిగహన

నివాసంబు రాఁ జెల్లునే? చిన్నతనమునుండియు మన్ననలచే నేనా
డించుచుండిన నాతమ్ముఁ డేమాయెనో మాయమాయెను? అబాల
కుని భ్రాంతాచారకుని నగుమొగంబు మఱల జూచుభాగ్యం బీ నిర్భా
గ్యురాలికి నాకుం గలుగునో కలుగదో? దైవం చెఱుంగు.

మ అకటా! బాంబు నిద్రలేచి వనిలో నవ్వుయ్య! యప్పయ్యరో!

యొకని స్త్రీకిటు నెట్టి పోవ నగునేని యెయ్యురో! యంచు; బ

ల్వికటమ్ము గ నాడిచూడి తుదకు స్వీతాను వై క్రుంగనో;

అకటా! సోదరుడుద్దమోముం గను భాగ్యం బున్నదో లేదనో!

అట్టి సోదరుని విచారంబున నాకు నేమియుం దోచక యున్నది.

(అనుచు చింతించుచుండ గుజేరుండు ప్రవేశించుచున్నాడు.)

కుజే—సునందనీ! ఈనడుమ నీతీరు వేతై యున్న దది యేల? ఎల్లకా
లంబుం జింతించుచుండెదవు కారణం జేమి? చిన్నతనమునుండి నే
నిన్నుం జూచుచుందును. ఎన్నడు నీ వీరితి ఖిన్నురాలవై యున్న
దానవు గావు.

సునం—కుజేరా! అన్న చెల్లెండ్రుంబలె జిన్నతనమునుండియు నాడు
చుంబాడుచు నుంటిమి కదా? నాకెన్నఁ డే నిట్టి దుర్భరవస్థనంబున
కుం గతంబుగలిగెనే? లేదు. ఇప్పుడు కదా యది నాకు సంప్రాప్త
మాయెను. ఈదుఃఖింబుకొన్ని వత్సరంబులు వెలిం బడకభరించితి.
దివములు గడచినకొలది నది దుర్భరమై వెలికి నుబుకు చున్నది.
ఏమి నేయగలను?

కుజే—సునందనీ! అట్టిచింతకుం గారణం జేమి?

సునం—ఏమి కుజేరా! తెలియనివానింబలె నడికెదవు? నాయనంగుం
దమ్ముని విచారంబు దక్క నాకు వేటొక్కవిచారం బెక్కునది య
గునే?

కుబే— సునందనీ! ఎట్టిపిచ్చిదానవు! నీయనుజన్మడు పోయి యయిదేం
జ్ఞయినది. కానరాక బోయినవాడెన్నిదింబులు చలినవెనుక నివు
డు దొరకు నే? ఏల నేకీచింత?

సునం—ఏమి! కుబేరా! అయ్యో! నాతమ్ముడు దొరకడడా? శ్రీహరి!

చ కలకవి తమ్ముడా! విపిరకంబకమాముని సొచ్చి నెచ్చితో?
 ఓటుర కూడజంతువుల వాల్నడి వోయితో? భారద్వజు
 త్కుటికరాళశూలములకు న్నకు జెప్పుచు న్నక్కితో? కబా!
 యిబా లగు నే విధి! బ్రతుకు లింతవఁ దెచ్చితే? వాపి! దైవమా!

హా! ఆనందో! నన్నదమ్ములుకదా యాడచిడ్డలపాలిటియై శ్వర్వంబు
లు! తమ్ముని గోలుపోయిన నాబ్రతుకేల! హా! తమ్ముడా! జయపా
లా! నీ వరణ్యశరణ్యుండవై యీర్తి బోయెదవని నేనెన్నడం ద
లవనైతిర! హా! (మూర్ఛ నంది క్రిందఁ బడును.)

కుబే—(తనలో) నేనేమి సేయవచ్చితి? ఏమి చేసితి? దీనివిచారంబు మా
న్వఁ దలంచి వివేకరహితుండనై విచారంబుం జెంచితి. దీని ననున
యించు విధం బెట్టులు? ఎటులయినను దీని దుఃఖోపశమనంబు సేయ
వలయు నా కామితార్థంబుం జెంపవలయు లేకున్నఁ బ్రాణంబుం
ద్యజింపవలయు, ఇదియే నిర్ధారణము. [అనుచు సునందనికి జై
తోపచారములు సేయుచు] సునందనీ! దుర్భరవిచారంబున నేల
నేల వ్రాలెదవు? చాలుంజాలు లేమ్మ. నేనడివిన నుడువు లూహ
జనితంబులు గాని నిక్కవమ్ములు గావు సుమీ,

సునం—కుబే! ఏమీ! అటు లయిన నాయనుంగుండమ్ముడు దొరకు
నే కదా?

కుబే—నందియంబు లేదు, మతిమంతుం డగునాతండ్రి సుమతి యాచా
లుని శుభసమాచారం బరయుటకే చారుల ననేకులఁ బంపి యున్న

వాఁడు. సుసందనీ! చింత వలదు. ఇంతయల యానందంబుగదాకార్య సిద్ధికి శుభసూచకంబు!

సుసం—కుబేరా! నీ తుదిపలుకు లనువర్త ధారలు ఘనతరసంతాపవహింపఁ జేఁ గ్రాలునాహృదయంబుం జల్లఁజేసెను నీయనుంగుంజెల్లెఁబడినం బున నిచటి కేల రాక తడసె?

కుబే—[తనలో] దీనిఁ ద్రోవకుఁ దెచ్చితి. [ప్రకాశముగా] కలకంఠితో నాటపాటలం గాలజేపంబు నేయుచున్నది కాఁబోలును. సుసందనీ! నీవు జవ్వనివై యుండియు వయోధర్మంబు లనుభవింపక యెల్లకా లంబు వంతలఁ గుందుట యేటికో తెలియ కున్నది. దినదినంబునఁ గాలం బించించుక గతించుచుండునుగాని వృద్ధి యగునా? సర్వలో కములు సృజించెడిబ్రహ్మకునైత మాయుఁపరిమితి తగ్గు నన్న మన బోటివారి కడుగఁజేల?

క దిన మొకజలబిందువుఁ గొన, ఘనతరవారాశి యింకఁ గదవే తరుచీ !

దిన మొకపెల్లఁ గదల్చినఁ, దృఢమాఁ గదె తుహిననగముని తెలియవెచానా ?

నీ వేల జేల వై యారీతి సుఖదూరురాల వయ్యెదవు ?

సుసం—కుబేరా! నీమాటలు యధార్థములై యవును. అయినను నైస ర్గిక సుఖరహితం బగు నాహృదయంబునకుఁ దెచ్చుకోల్పంతసం బెంతహితంబుగా నుండును? వయోధర్మసఖానుభవం బనఁ బరిణయం బగుట యని కదా నీతలఁపు ?

కుబే—నిజము నిజము. అదియేనిక్కము.

సుసం—అటు లయినఁ గులశీలరూపవయోవైభవుఁడు గదా నేఁ డెంతి యాడం దగినవరుఁడు? అట్టివరుఁడు దొంగమి జవ్వనుల కొక దుఃఖిం బగుం గాదే ?

కుజే — సుచందనీ, కులశీలరూపాధికులు మనపట్టాంబున గల వైరే? నీమనంబు వారిపై బోదు గాక? తేటి చూచిన మారుని, నత్రికుమారుని నలకూబరుని, సురవరసూనుని మీటు సుందరాకారులు మన నగరి యం దొక రయినను, దొరకచే? అరు దైరే?

సునం — కువేరా! కులశీలరూపంబుల నాకుం దగినవరు లేరుం గానరా రనుట నిక్కువము

కుజేరుడు — ఇది కదా కన్ను లుండిన గ్రుడ్డితనము! అటు లయిన వారే రయినది తెల్పెద వినుము.

మ. సారసగంధి! రూపక్షుణ సారెకు మారుని ధిక్కరింతు నే,
 గూరిమిపట్టి గాండ్లె నలకూబరుని డా యవృతంశుం డెన్న నా
 కారము దగ్గ కేదమును గాంచు; వసంతు దిశంతుగొట్టుదుం,
 గోరితి నీడుకూడికలం, గొప్పరొ! చూడవె నన్నుఁ బ్రీతిగన్

సుచందని! మన్మథసౌహార్దానందనీ! దాచ నేల? ఓ వికచోత్పలపత్ర లోచనా! ఆగ్రోచింపుము చూడుము, వీధరావరుని కుమారులు సాం దర్యంబున నాతో సరితూగువారు? ఆకంతు జయంత వసంతులరూపం బది యెంతని నే నధఃకరింతునే ఇంతి! సొగసులదొంతి! ఓ రాకా సుధాకరచించాననా? నా దిక్కు చూడవే. నేను రూపరిని గానా? చ దువరిని గానా? ఆగ్రోచింపవే?

సునం —

మత్తకోకిల బౌర! యెంతటిపాట్లొక్కివ్వెది యార! యెంతటికావరం?
 బౌర! యెట్టికృతమృతాచ్చద? హర! యెట్టిదురాగతం?
 బోరి సత్కులపాంసనాదమ! యారి బుద్ధివిహీనుఁడా!
 మోరు మూయుము; తల్లు మింతట నూలుమాట లిం కేటికిన్.

భీ! భీ! కజేరా! భళిరా! నీక్రోవు! నన్నా నీవు గోరినది? కుజే — కామినీ! ఆక్రూరమారఘోరశరధారలకు సారెసారెకు పేసాడి,

శరీరము దాటి పోయి దారి గానక, నినుఁ గోరి, నీమటుఁగుఁ జేరితినే
రమనీ! సఖీశిరోమణి! నీముఖసౌందర్యంబుఁ జూచిన నే నొకఁ డని
యేల? నమస్తలోకాధీశులు సైతము వెట్టి పట్టి మోహార్ణవచక్రం
బున సుడివడి తిరుగుచుందురు.

పరివర్తము భూతేశాదులు భజనత్వాభ్యుత్థి, వాతాహదులు వరహాను త్త్వి
నీతు వ్రతులు నిజమై కన్నకొ, బ్రాతి నిత్తురు భలులై పంచకొ.

సుసం—ఇనీ! కుబేరా! నీ తులువకూత లిడకఁ జాలును. నీ విచట నుం
డం దగదు. వేవేగఁ దరలుము.

కుబే—

నిద్రుల్లాటావృత్తము తాపం బేళి క్రూరం బాసే!
పాపాత్తుండౌ పంచాస్త్రుండి
తైపారంగా నేచు న్నన్నీ
తాపం బొందెం దాశంజాలకొ.

మదవత్తి! మదనవేదనాదోధూయమానమానసుండ నైననన్ను నీలావ
ణ్యామృతార్ణవంబునఁ దేల్చెదవో? లేక ఘనతరవియోగవిమోహవి
చార హగరంబునఁ బడఁ గూల్చెదవో? ఇంక సీయదియే యాభారము.
జవ్వనీ! నవయావనయోభరితంబగు నీశరీరలావణ్యంబు నవహేళు
ధామంబు న్నిరసించుచాశరీరకాంతిలోన లియ్య మైనతఱింగదా బం
గరునకుఁ బరిమళంబు బొందుపఱచిన చందంబగు, కలికి? చిలుకల
కొలికి? తెనియలాలికించుచు మధురసుధాధారలంబిలకఁగల నీకలికి
చిలుకపలుకులవెంట నాహృదయంబునకు నాహ్లాదంబుఁ గలిగించు శు
భాక్షరముల న్వలువరించి యీతాపం బార్చుము. భవన్మతేందుబిం
బాంతర్గతమగు నవసుధాసారమ్ము వలన మధురాయమానంబగు నీదు
బింబాధరంబు దిక్కునన చూచుచు స్వాతివానకు ముక్తియొప్పుఁ జేప్ప
యుం బోలెఁ గాచి వేచి యున్నవాడను.

సునం—ఓరి, కుబేరా! నీపని శ్రుతి మించి రాగానఁ బడుచున్నది. కా
దని నేనెంత చెప్పినను నీకారుకూతలు విడవాడక మరల నెన్ని యో
తెన్నుల వల్లించుచున్నాడవు. పొగరు కనులకుందట్టియున్నది. కల
గోత్రంబు తెలుంగ నేఱకున్నావు తారతమ్యంబుం దెలియ వైతివి
అను జన్మసమానుఁడు వని యెంచి తిరస్కరింపక పలుకరించినందు
నకుఁ గదా యిన్ని వంచనలు నీవుతలంచితివి? నీ విచట నెలువఁ దగవు
పో పొమ్ము.

కుబే—సునందనీ!

నీ సెలత ! యోజనగంధి కుల మెద్ది? విఖ్యాతుఁడలపరాశరుఁ డెట్టికలమువాఁడు?
పెలత? యూర్వశి యెట్టికులశీలముల దగు? నలపురూరపుఁ డెట్టికలమువాఁడు?
అలికుంతలా? శకుంతలకుల మెయ్యది? దుష్యంతుఁడెంతటిదొడ్డవాఁడు?
చెలి! దేవయాని దేవలము? యయాతి యే కులమువాఁడది నీవు గుఱు తెలుంగవె?
తె గీ. తెలియవే యట్టిపెలతల తెగలం మాని,
మానితం బని కూడిరి మంచిమగల,
కులము శీలమ్ముఁ గాల్పనే గుణము లేక?
మనము గలసినచోట నే మనవు గాక?

సునందనీ! పై దృష్టాంతరంబుల నారసి కులశీలంబుల విచారం బుడు
గుము.

సునం—కుబేరా! మానితంబుగ నీ విచ్చిటినుండి వెళ్లుదువా? వెళ్ల
గెంటింప వలయునా?

కుబే—సునందనీ! నీవీక్షణాంచలము లను సంకెలలు నన్ని చట బంధింప
నేఁ బోవున దెట్లు?

క మరుబారికి వెఱచుచు నీ, చరణంబులఁ బడినయట్టి శరణాగతుని
సరసకుఁ డీయుమఁ గొనిట, సరసగతిం గ్రుచ్చి ప్రోవు సారసననా!

సుందరీ! తేటమాటలకుఁ బదివేలటిక లేల? ఉన్నయధార్థంబు నీకు విన్నిమించితి. ఇదిగో శరణి నీచరణంబులపై వ్రాలెద. (అనుచుఁ జాగిలిపడి పాదముల గట్టిగఁ బట్టుకొనుచున్నాఁడు.)

సునం—(స్వగతముగ) ఏమి యమానుషకృత్యం విది! భూలోకమునం దవివేకుల కార్యంబు లిట్టివియే కాఁబోలును? ఇట్టివార్త లెవరి చెవిం బడిన నగుంబాటు కాకుండును? పిచ్చివారికి హెచ్చగు నిచ్చకపు మాటలు కదా మచ్చిక గొలిపి నచ్చిక బుట్టించుమందులు? (ప్రకాశముగా) కుబేరా! నాచరణంబులు విడువుము. నీ వెన్ని యుపాయంబుల నేర్చితివిరా! ఇప్పుడు కదా నీవు చతురఽతి వనునది నిక్కంబయ్యె? నీచదువు లన్నియు సార్థకంబు లవ్వె. నీయోగ్యత తెల్లమయ్యె నాచరణంబులు నొప్పి పట్టెడిని. విడువిడుము.

కుబే—ఇప్పుడు కదా ధన్యండ నైతి. (అనుచుఁ జరణంబులు విడుచుచున్నాఁడు. (సునందని వైశంబె వెల్లిపోవుచున్నది.) (కుబేరుఁడు లేచి భ్రాంతిఁగొని) సునందసి! నీయడుగుదావర లెంత నును పెక్కిన మెత్తలై యున్నవే? ఇందువలనఁ గదా నీదేశంబు కుసుమకోమలంబని జనులు కొనియాడుదురు? నే నీదినంబున ధన్యండ నైతిం గాదే సుందరీ!

నీ చక్రతైర్దృశ్యైశ్చ చపలావలొకన! ధన్యతఁ గంటి నీదగ్గనమున;
మధుకరచికుర! యోమధురసాధర! నేను మాన్యతఁ గంటి నీమాటకతన;
కల్పిచిల్కలకొల్క! కామునిఘామల్క! గన్యతఁ గంటి నీకరుణకతన,
మదననిమదదంతి! మద మార ముద మూట మచటలు గంటి నీషమతకతన,

తే గీ కంటిఁ గంటిని నేఁ గంటిఁ గలికి సుఖము!

జంట యెడఁబాయకే మచ్చెకంటి యింకను!

మంటికిని మింటిఁని గూర్చి మంట లెగుచు!

తుంటవిల్లనిశరవహ్ని యంట దింకను.

ఉమరాజముఖీ! ఇప్పుడు గదా వసుంధరలో నా సరివా రేరును లేరని నాశక్తిరం బుత్సాహంబున నుప్పొంగుచున్నది! ఏమి? సుందరీ! ఏమియు మాటు వలుకక, నాచుచ్చటలమాటలకు నూకొట్టక యూరకుండెదవు? సుచందనీ! నా హృదయానందనీ! సిగ్గుచూలిన సిగ్గునేల యనుననించెదవే? సుందరీ! నవయావన వతులగు యువతుల సుఖమునకు భంగకారి గదా కొఱచూలిన యీపాడుసిగ్గు!

చ. తెలియ న దంత యింత యని తెచ్చెగ రానియసంగబాధలం
దొంగగదా జేయ నెంచి కడు దొందరగా వగకానిఁ గూడఁ బోఁ
దలచెడి నూతనాంగనల దాపునకుం జని కేలు వట్టి య
గ్గలముగ! నీడ్చి లాంగుఁ గొఱగాములసిగు తలంప నెగ్గుగాక.

చెనీ! కలయకకు మనంబు గలసినచో సిగ్గెల? బోటిరో! మాటలాడవేల? సునందనీ! సునందనీ! (అనుచు నలుదిక్కులం గలయంబూచి సుచందని లేమి యెఱింగి) హా! సునందనీ! మోసపుచ్చి వెళ్ళితివంటవే! మోసమా! బౌరా! చేకడి వాదప్పెగ గదా?

మ కలలోఁ గాంచినకల్ప లేచి మరల న్నానంగ లేనట్లు, నిచ్చల మానద్దములోనిబింబ మరయం జాలంగ లేనట్లు; నీ యింతై వస్తువు లింద్రజాలమహిమకొ పీనంబు లైనట్లు, నెచ్చెలిమాపం బంటూ! కనుంగొనఁగ నేఁ జెల్లకొ హరీ! పోయెనేని

అకటా! అసుందరిరూపంబు నాకట్టెదుటనుండి నట్టున్నను స్పర్శమునకు నలవిగాక యున్నది! నామనం బరయ నిం దెం దైనను నాసుందరిదాఁగి యుండునా? [అనుచు దిక్కుదిక్కునకుం బోయి యున్నాడబున]

సీ హీరాదిమణిమయోదారంపుంగంబమా! హీరాలిరదన నీ విందుఁ గనవే?
వైదుర్యభూషిత వైభవ భవనమా! విద్రుమాధరి గానవే నిజముగని

ఇంచూపటా! కేతమందిరకుడ్యమా! యిందువదనస్థ నీ విందుఁ గనఁపె
హరిసీలవినితహరికవాటమా! హరిసీలచితుర నీ వైనఁ గనఁపె

తే గీ. కనక కరభోరుఁ గనకాంగిఁ గంజనయనని
నగపడదె నీకు నలివేడి యలనగమనని
చూడవే నీవు సాబగులసాగనులాడిని
గడఁగి వేడెదఁ జల్పవేని కడపమాన!

(అనుచు నున్నాదంబునఁ బరుంగిడుచున్నాడు.)

సు న న ద నీ ప రిణ య ము.

తృ తీ యాం శ ము .

ప్రథమరంగము—రాజమందిరము.

సునందని—(నిద్రలేచుచు) అరుణోదయమా యిది !

శా చక్రం బెల్లను జక్కగాఁ బెనుచును స్వప్నంతతు ల్గాచి యే
వక్రత్వంబును లేక రాజ్యమును దాఁ బాలించి విశ్రాంతి కై
యాక్రం దుండని చంద్రుని న్నిలుప వాఁ డాక్రండుల స్పృష్ట శో
షశ్రోధంబున వచ్చెఁ బూజుఁ డదె దోషం బెల్లఁ బా సె స్ఫులికా

ఆహా! ఆపాతకియగు చంద్రునిదాడికి నోడి కాయోలు నిన్నటిరాత్రి
నాకుం గంటికి నిదురరాక లేనిపోనితలంపులు మనంబున నాటి బా
ధింపం దొడంగె. మూడుయామంబులు శివరాత్రిజాగరం బయ్యె.
నాలుగవయామంబున నించుకకన్న మొగిడినఁ దోడనె యెట్టివిచి
త్రపుఁ గలఁగంటిని ! ఏమిచ్చిత్రమోకాని, కన్న మూయుటయే తడ
వుగఁ గంతునింబోని మోహనాకారు మ్రొలం గని, మఱల నించక
కన్న మూతపడి చెందనేరని సుఖంబుల నంది, కనులు తెఱచి కం
దుం గదా యాకనత్కనకశుభాంగుఁడు కానరాడయ్యె. ఏమిగేయు
దు? ఆపదనమోహనాకారుం డెవఁడై యుండునో కద.

ఉ, కఁటిని గామరూపుని, దగ న్దలలోన నవీనసుందరం

గంటిని గన్న పండువుగఁ గాననిసౌఖ్యము లెల్లనప్పడే
గంటిని గన్న మాతె యిది కాన నజేలొకొ కన్నవిచ్చి నే
నంటుచుఁ గొంగిలించి కడు హర్షము నందిననామనౌహరుకా

ఉ మారునిమిత్రుఁడో? మహిని మాటలమారుఁడో? మారమారకొ
దారమమారుఁడో? గురునిదారమమారుఁడో? మాటు లేనిశ్శం

గాఢచీనుడు—దొర! గాఢనిజక్కుల తేలికసూక్ష్మదోసి
యారయఁ గంటి నాదుకల నక్కట! నావఁద డంచు నన్నిటిక.

అట్టిసుఖదాత నెడఁబాసి నే నెటు లుందు? ఏమి నేయుదు! హః! ఇవి
యన్నియుం గలహోని ముచ్చటలు ఇపు డెంతప్రొద్దెక్కెను? మఱచి
తీరి, జెలికత్తెలు వచ్చునమయ మానన్నం బయ్యెను కలహోనివార్త
వారికిఁ దెలుపుట సిగ్గులపాటగు. త్వరగాఁ బోయి జలకంబు లా
డెవ. (జయమాలి కలకంఠియుం బ్రవేశించుచున్నారు.)

జయ—సునందనీ! తెల్లవారినను శయ్యాగృహంబు వెడలకున్నావదేల;
సునం—జయమాలి! ఇపుడే మెలఁకువ గలిగెనే?

కల—సునందనీ! రాత్రి నిద్ర మానితివేల యమ్మా?

సునం—నిదుర మానితివా? ఏల?

జయ—అది యేమియో మా కెట్లు తెలియును? నీశరీరం బొకతీరుగ
దాని నెఱిగించుచున్నది.

సునం—చాలునే నీజాణతనం బింతటఁ గట్టిపెట్టుము. నాకును నీమాట
లంత కంత కొకవిధంబుగాఁ గన్పట్టుచున్నది.

జయ—నిజ మాడితి నని నాపైఁ గోపంబు గాఁబోలును. అటు లయిన
నట్టిమాట లిక నాకేల' అద్దముఁ జూచిన నీతీరు నీకేతెలియఁగలదు.

సునం—ఓ జయమాలీ! ఓనీ కలకంఠీ! మీపై నా కెప్పు డేసియుం
గోపంబు గలుగు నఁటే!

జయ—అది నిజ మేని, కలకంఠీ పలుకుదువు గా?

సునం—కలకంఠీ! యిచ్చు దని, నను బలుకు మందురే?

జయ—సునందనీ! ప్రొద్దున నే లేచి బొంకు లేల యమ్మా? నీనమ్మినచెలి
కత్తెలకు నిజము మఱుంగుపఱుపవలయు నఁ టమ్మా?

సునం—జయమాలీ! నిజము పల్కువిషయంబున మృష లేల?

సుసం—ఓజము ఓయమ—లీ ! జ్యోతిషుకు లనేకు లానాడు పలికిరి.
 వారివలకు విడివఱకు నెన్నఁ దెని యన్మతములు గావు. ఈబాలుని
 విషయమ్మునంగూడ వారినచనమ్ములు వమ్ము గాక యుండవలయుం
 గాదె?

జయ—ఎన్నటికి నటు కావు. కావున సునందనీ! నీవు లేనివిచారమ్ములు
మది నిల్చి యాటపాటలు సరకునేయ కుండుట సరి కాదు.

కల—జయమాలీ! అబపాట లనం దలంపునకు వచ్చెను. వనవిహారంబు సత్పి యెన్నిదినంబు లాయె నమ్మా! ఈదినము వసంబునకుంబో వల దఁ టుమ్మా?

జయ—సునందనీ! కలకంఠిమాటలు వింటి వంటున్నా? నాకు నడియే
యపేక్షగా నున్నది. వనవిహారంబున వనటలు పోవును. నిజము.

కుసుమవిచిత్రవృత్తము.

వనజముఖీ భావమునను నెంతో, వనరులు మేలే వనరుహస్తేత్రా ౨
వనతలమందుకా వసితలు గూడక, వనమున నాడక వనమిటు వోవుకా.

సునం—జయమా! వ్యసనగ్రస్త మగుమనంబుతో పనవిహారంబు
 సేసిన నది యేల రుచియించునే?

३५ -

ఉ నెయ్యపు నెచ్చెలు త్నెఱసి నేర్పులు మీఱ నగంబు లెక్కుచో,
 నుయ్యెల లూఁగుచో. నుదియ నుద్దులు గట్టుచు వియ్య మందుచోఁ,
 దియ్యనిప్రమానిపండ్లు దరితీపులు మాని దగంగ రాల్పుచోఁ,
 జయ్యనఁ గేళకూళి జలజంబులు గోనెడిచోఁ గనం దగ్గఁ.

నీ కాళాహివేదిక ల్కదలగ వెన్నాడి బాలానిలము మ్రింగె బాణలీల
పలకులఁ జిలకలఁ బద్యము లైవ్వచ్చుచు బల్కరించుచు నవ్వుబాలీల,
యందనిపండ్లకు నట్టు సాచుచు గొవ్వలండింప వేపు య నెనులీల,
యగరబుజోఁ దమయాకారములు గని ఘోకుల ముచులు సూపులీల.

గీ ముష్టహాటల బ్రౌడ్లు పుచ్చలీల, నుడ్డలను గూడి యుయ్యెల లూగులీల,

గడ్డరించిన గస్తీరు గార్పలీల జూచి సంతస మందనిచూపు లేల ?

సునందనీ! ఇట్టిచాలలీలల గన్నారం జూచి సంతస మందుటకం
తెను వేటొకసుఖం బున్నదే? కావున గలకంఠమనోభీష్టంబునకు
మాటు దలంపక మనము వనవిహారంబు సల్పుటకుం బోవలయు.

సునం—మంచిది ! జయమాళీ! కలకంఠీ! మీమనోభిలాషంబునకు నే
నేల విష్ణు కారిణి నై యుండవలెను? నగరమ్మ వెలుపుట నుండుమన
యారామంబునకుం బోయి వనవిహారంబు సల్పి రాత్రి మరల మండి
రంబుఁ జేరుకొందము. బ్రౌడ్లెక్కి బోదము. (అందఱును నిష్క్రమిం
చుచున్నారు.)

తృతీయాంకము.

ద్వితీయరంగము—అర్యము.

సుదేవుడు (అంగ దేశపురాజుకుమారుడు)

సుదే—

ఉ. దూరము లయ్యె సేన లిటు దూఱితం గాననభూము లక్కటా !

క్రూరమృగాళి దౌఢయదఘోరనినాదము పిక్కటిలై, సేన

దారయ దారిం గాన కధి కార్తిని ధైర్యము నీగి స్రుక్కి, యే

ధారుణి గండు నెప్ప డని తారుచు గంటిని గంటకావని

చ చటులవిభాకరోదుతరచండకరంబులు మోచ్చె నిచ్చట,

నటకట! ధారుణీతలము గ్రాగుచు గాయము మంట లెత్తె హా!

పటుతరతాప మెల్లడల బర్హి హరించెను ధైర్యసార, మిం

కెటులు శరీర మెర్వంగల? నెద్ది యుపాయము డప్పి వాయెగ ?

హా! ఏమిసేయుదు! మృగయాసక్తుండనై కిటికరటిఫీంకారారావంబు

లచే భీకరం బగునిష్ఠురఘోరాబవి జేరితి. వెంబడించువారి వేర్వే

ఁబంపి వారికిం దూరస్థుండ నైతి. నానాతరునికరలతావితానాచ్ఛాద

నాశంకార పూరితంబై యగవ్యంబగు గహనంబుం దూఱితి. కృపుడు దూఱినదారి గానక తిరిగి తిరిగి వేసరితి. అక్కటా! ఈ దారుణభూత లముఁ దుదకుం గంటని. అయ్యో! ఆ ఘోరాటవియం దింత భూరుహ చ్ఛాయయైన నుండెనుగదా! ఇచట నెచటఁ జూచినను గంటికింత గడ్డి పోంచైన నగపడక యున్నయది! ఈదిక్కునఁ బోయెదనన్ననో, కఠిన విష మోపలస్తలంబు. ఆదిక్కునం బోదు నన్ననో, చండకరికిరణతప్తసి కతాతలంబు ముందు బోవుదు నన్ననో, దూరాగమన ప్రయాసాతిశ యంబుచేత నడు గిడ నొడలు వడఁకెడు నిలిచెద నన్ననో, కీలికీలలం బోలె మధ్యందినభాస్కర ఘోరకర నికరజ్వాలలు గ్రాలుచు దేహమును దహించెడు. హా! హా! అలసితి. సొలసితి. తెలిసితి.

కేదారగౌళ రాగము-రూపక తాళము.

మఱచిరివో నను మాధవ! యీతటి|| పల్లవి||
ఘోరాటవిం- జేరి పురి- దారి గన- నీరీతి|| ౧||
కీలిబలె- గ్రాలురవి - జ్వాలలకు-దాళ నిక || ౨||
అడు గిడ-గడగడ-వడఁకెడు-నెడ లయి! || ౩||
తోడై కా-పాడ నిను-వేడికొను-వాడ హా! || ౪||
నీరు గన-కీరీతి శ-రీరధృతి-తాటెం గను || ౫||

శ్రీహరీ! దేహంబు నిస్సత్వం బయ్యె! దాహంబు మితి మించె. చండభానుని కరతాపంబుచే శరీరంబు క్రాంతి దేహంతర జలంబు పోంగి పొల్లెడులాగున స్వేదం బుచ్చవించుచున్నది.

ను మును మేఘుం డనువడ్డివర్తకుఁడు, తా భూలోకజీవాకిణ్
ఘనరూపంబున నచ్చ లిచ్చి, మరల స్థలంబులో నీక యీ
మనుజుల్లోనము సేయ; ధూర్జుం డగునామార్తాండునిం బంపి, ము
న్దొని వే మ్రింగినయప్పు వడ్డి మెదలుం గొన్నున్నవాఁ డుగ్రుండై

హా ! ఏమి సేయుదు ? ముందుత్రోవ తోచకున్నది ! [అనుచు గొంత దూరము ముందు వోయి] 'ఏమీ' దూరంబున నొకభూరుహంబు మేరువునూడ్కిఁ జూపట్టెడు ! నిజము. నిజము. అది భూరుహమె. అచ్చటికిఁ బోయిన నాప్రాణంబులు నిలుచు, దానిం బొడగనినమాత్రనె మనసున ననిర్వాచ్యమగు సంతోషము పొడముచున్నది .

క ఖకకకరతత్తు డహా', కిర మరుదుగ బూరితపుం గాంచుట యరయక

నిరీడ గజపున నిలువేదయు, ధర హలికుం డంబుధరముం, దగఁగాంచుటె హా ఆమహీరుహంబుజూడం బోయి మీఱిన నా యాయాసంబుం దీర్చికొనియెదం గాక, (అనుచు చించుక దూరంబు వోయి) ఆహా ! చేరువ నొక సరోవరం బగపడెడు. ఆతీరంబుం జేరినీరు ద్రావి నా దాహంబుం దీర్చికొనియెద. (అనుచు వనములో దూఱి నీరు ద్రావి) బలే ! యీ నిర్మలాదక మాధుర్యమహిమం బెంతని నేఁ గొనియాడుదును !

గీ సారవిస్తారకాసారవారిపూర, మధురిమముం జూడ మధురసమధువు లెంత ?

మధురమధువర్తమాధవీమధురమెంత ?, త్రిదశవరులకు నాహార మిదియ నిజము బలే ! ఈకాసారవారిపూరమధురిమ మింత యుండు నే ! ఒండె, చండకర ప్రచండకిరణతప్త మైన నాదాహభరంబె దీని కిట్టిరుచి గల్పించి యుండునా ? హా, దాహవీడితునియెడ వరణచిహ్నమ్ము లగపడుం గాదె ?

ఉ నాలుక యెండు, నొంటుం దడి నాశనమా ; నభరంబు వాడు ; గ

ర్థాలయము ల్లయంబు లవు, నాడెడునాస విలాస మూడెడుం,
గాలు గదల్చి రాక కడుం గాడ్పడు, వేహికి, నెంతపాయమో
నాలి యఘోరదాహ ! మది నామది గోర నింకెంతవారికికె

హా ! ఇంతటిదాహంబు ననుం జంపువైరి కయినను నేఁ గోరను,
బౌరా ! ఈకాసారవిభవంబు ! స్వచ్ఛతరాంబు సంపూర్ణంబు ! కల్గెల

కలితతోయ ధ్వాసవిస్తారంబు! కంజాతకింజల్కపుంజ నితాంతదృతి
చారుతీరంబు, దూరప్రయాణాతిప్రయానజనార్తిదూరంబు । ఇంక నీ
జనవిభవంబు నందనవనవిభవంబు నపహసించుచున్నయది.

నీ పాలజాలము సురశాలలంబెడు, నీంక సురపాలముల నేను జూడ నేల?
తాళములొకట పాతాళమునకు దిగె; నేల హింతాశంబు లెంచ నాకు?
పొన్నలఁ బొగడట పొందుగా దనునాకు, సురపొన్నబొగడుట సులభ మగునె?
నాగముచుం గని నలువ యోడెన నంక! బున్నాగమున కెద్ది పురుడు నేయ?

జే-గీ. కొల్లలుగ నెల్ల తావుల నుల్లసిల్లు, మల్లెపూవుల తావుల మహిమ లెన్న
జాలనన, నాగమల్లెలసార మింత, యనంగ వశమానెని యార! యీవనవిభవ ము.

నీ కమనీయకల్పారకలహంసకలితంబు, విమలాంబుకాసారవిశ్రుతంబు,
అంద మాకుదువిందమంచారమహితంబు, సుందరమాకందసురచీరంబు,
కంకేళికేతకీకదికీకపిన్ధంబు, కాంతకాంతలకసుకాంచనంబు,
మధుసుధారసపూరమధురాంబుసారంబు, నారికేళాదికనగయుతంబు,

జే-గీ. మందమారుతకందశమానితంబు, కుందకుట్టలబృందోపసుందరంబు,
నందనంబునకంబెనానందంబు, నంద మగు నౌర! యీవనమందిరంబు

తరల॥ సురవరోత్తమనందనం బిది చూడ సొంపులు గుల్మెడిక

గరుడవాహవిహారనందితకమ్రకేళివనంబె షా

సురుచిరాతతపాలసంగతశోభితాండజజాతముల్

సరససారససారసంయుతసంపదాద్యభిరామముల్

ఇట్టివనరవ్యంబెంతని కొనియాడుదు । పరిపూరిత నానాఫలతరు
నికరలతాశోభితంబు. బంధురతరకురువిందమందీరసుందరంబు, మధుర
మాకంద బృందంబులయందంబు, నమందానందకందళితహృదయూర
విందంబగు నరవిందంబు, ననిందిత త్రిలోకవందిత త్రిదశానందంబగు
నందనవనంబు. మందార మాకంద మందరందరసంధిపూరంబు, కలి
హంసకీరమదకోకిలానేక విహంగ ప్రకూజితంబు, కమనీయకైరవో
త్పలకల్పారకలితకాసారంబు, రాజితరాజీవరాజమరాళ విరాజితంబు
నిట్టి వనమహిమం బెంత కొనియాడినం దీటును ! అహా ! మార్గా

యాసమువలన నెంతయు బడలియుంటిం గానఁ గంటికి నిదురవచ్చుచున్నయది, ఈభూరుహంబు క్రిందనొక్కింత పండుకొనియెదం గాక. నిద్రకదా, పధికులశ్రమమునకుం బరిహరణౌపధమ్మ?

ఉ ఎయ్యది పూరుషావళికి నేటిటిప్రేయసి రాత్రివేళలం?

దెయ్యది సర్వకాలముల నెక్కుడువంతలఁ గుండువారిమే?

రెయ్యది యద్వితీయగుఖమియ్యది యంచు నిరూఢి చేయు? వే

తెయ్యది నిద్ర గాక యది, యెన్నివిధంబులఁ జూచిన స్థవిక?

ఇట్టిమహిమాతిశయమానితంబు గదా నిద్దుర! (అనుచు శయనించుచున్నాడు.)

(ప్ర. సునందనీ కలకంఠీ జయమాలులు)

వృషభగతి రగడ

జయ— నందనం బిదె పో యనం దగు నందనంబు సునందనీ! కను

కల— నందనందననందనన కానందదం బిదె సుందరీ! విను.

సునం— అంద మలమాకందబృందములందు ఫలముల నందుఁ గీరము.

జయ— మందగమనరొ! యిందు నందును మందగతిని సమీరవారము

కల— ఏలాకో! కోయిలలు గన్నుల నెఱ్ఱజేసెను పాడుగుణముల

సునం— గోల! పల్లవరసముఁ గ్రోలుచు గ్రుడ్లఁ గ్రక్కెడు నగ్నికణములు.

జయ— కాదు, సఖి! నీకంఠరవమనఁ గడుపుమంటగ నుండు వానికి,

కల— కాదు. కాదన వలదు, నిజమగుకారణం బదె మాట లేటికి

సునం— అంచయానరొ! యంచలంచల నలచగుమిఁ గని మన్ని ప్రోవవె!

జయ— అంచితం బగునాటఁ గఱపు మటంచుఁ బడయుఁ బడెడుఁ గావవె!

కల— కాంత! కను నేమంటిబంతులకాంతి యింతుల కెంత సప్తతి!

సునం— ఇంత యం తనరానివంతలె! యింతి వసనీమంఠినీద్యుతి.

జయ— ఆలరుబిల్లునియలఁగు గుములవి యలరుఁ బోడిరొ యలరు లంటకు.

కల— అలికులంబులు నులియునయ్యెడ నలికచా నీ వచటి కేగకు.

సునం— అల్లనల్లనఁ బోయి మొల్లల నలిమి గిల్లవె యలసగమనరొ!

జయ— బల్లబాడక కొల్ల వెట్లవె జాల మేలాకొ? సోగసురాడిరొ!

కల— కొత్త! యీవీరిగొప్పం గవవే! ఘుక్తుఘుక్తుని తావు లలరెడు.

సునం— కష్టమధువులు చిన్నునవి వేగమై రమ్మిటు చెప్పి ఓడరెడు

కనవె తిలకముం గన్మొగొనలను గనకలకా! కిలయం బూచును

జయ— తనివి దీటుంగం గొంగిలింపవె తనరి కురువకతరువు ననుచును.

కల— పొన్న పూచునె సన్నతాంగిరొ! పొగరునగవులు సగిన జూడవె

సునం— కిన్నెర! ప్రేంకణము పూచునె కలరవంబునం బాట పాడవె.

జయ— కినుకచే నీ వేలాకో కంకేరి దన్నక యూటకుండెదు?

కల— వనట ననుచునె యుమియచే యీవకుళ, మేలనె గారవించెదు?

సునం— చిలుకపలుకులు పలుక గోంగులు చిగురుజిగితో జెలంగి మెలంగునె.

జయ— అలుకతో నెదరించి పలికిన నలరి చాంపేయములు కలుగునె

కల— ముతతతో లేమావి నంటిన మానినీ! మన మురం బూచునె!

సునం— కమలనయనరొ! సింధువారము కలయ సూర్యులు విడువ ననుచునె

జయ— వనజనయనరొ! వనవిహారము వలదు వలదే జలవిహారము?

కల— చనుమిడచెలి! జలజలము చాలం గలిగిన నగును హారము.

సునం— సారసారెకు సారసారససారసంబుల నేల గోరెదె?

జయ— సారసాక్షిర! సరసత స్తని సరస నుండెడుసరసి జేరుదె?

కల— వనిత! లలితపు లతలడోలల వలదె యొంగంగం బలవితంబుల?

సునం— వనరుహాక్షిరొ! వినుపంగదె వనవల్లనాశికభాగ్యరీలల

జయ— కలకంఠి? మనసునందని యీవనవిభవంబు విసం గోరెడిని.

వర్ణింపంగల వంటే?

కలకంఠి—

చ. శుకపికశారి కానికరసూక్తులు మంగళవాద్యనాదముల్,

ప్రాతితపుష్పమంజరల భాసీలుబాసిక లెంతో భవ్యమత!

సుకలపరాగగంధముల సంపద, లక్ష్మణ బుక్కమోదముల్;

రక మకు మాధవుండు, వనరామ వివాహము లొడుచిత్రముల్.

ఇట్టి మాధవనరమావివాహమహాత్మ్యవంబులు కన్నుల కె

లుగా నున్నవి, సునందని! ఈ శుకపికశారి కానికరముల కలకలం

నీ నీహరిచరప్రసూరితర్పురీకీరంబులు, నీ కమనీయకమలకల్పారకలిత
కమలకరంబులు, నీ నవరత్నఖచితకందరంబులు, గలయీమృగ
వదళుసారగంధపారసౌరభావృత విహారారామంబుల విహరించు
మందమారుతంబు, లహా! యీవిభవంబులు గల యుద్యానవనంబును
వివరించి వర్ణింప విరిచియుం జాలడ దీని ససాకల్పంబుగం గొని
యాడ నాతరమడే!

సు—చెప్తే! సునందనీ! ఏలనే మాటాడక టిచ్చవడి నిలిచితివి?

నం—

తరుణిరొ! యెట్టికాలమునఁ దన్లితి నెఱ గృహనీమ లక్కటా?
యరతరతాప మెల్లెడల నుగ్రముగాఁ దను వంటి క్రాంతు; నే
నరయఁగ జాల నేమి, యొక తైలను నింపని తోచ దయ్యె; నా
తరమె శరీరభార మింకఁ దాల్పఁగఁగి దధ్యము నయ్యె, కోమలీ!

జయమాలీ! చాకేదియో చెప్ప నలవి కాని వికారంబుగా నున్నదే.

ఇట్టి దట్టిదని నిర్ణయింపఁ జాల కున్నదాననే.

స—అహా! సారసాక్షీ! చేరువ నుండు సహకారభూరుహఫలహర
ములు మన మలరారం గ్రోలి కీరములు క్రీడలం దేటుచుండుతీరుం
జూచి తె ?

వనమయూరవృత్తము.

శ్రీవనమయూరముల చెన్నుఁ గన వేమే ?

యీవనజహరముల నీహఁగొన వేమే ?

యీవనవిహరముల యింపుఁ గన వేమే ?

యీవనమె జీవవమె యింతి విన వేమే ?

—జయమాలీ! చాలుఁజాలు, నే నెద్ది చూచినను భయంకర శత్రు
గ్గంబులొసడిగనే తోచుచున్నది.

వసంత తిలక్-వృత్తము

నా కేయన స్వరజ నాతిని యెరుబుజుమీ
నా కేశ్యరావరిజనదను నంబకబు
కేకిజుబు బుకేక భీకరబు,
రాకాసివాసములు రామర! నందకబు

జయ — సునందనీ! నీశరీరతాపంబునకుం బ్రశామకముగా నింతలో
జలువలతోడ వచ్చెను నూటడిల్లము

ఈ తామస మెల్ల గూల్చు చిహితాపము లెల్ల నడంచు శారదా
భామల కెల్లసౌఖ్యము ను భాసించు గూర్పు సమస్తసృష్టికా
భామకుం దెచ్చి యిచ్చు, నిరతంబును వేల్పుల బ్రోచుదైవ, హే
భామిని! చంద్రుం డిప్పు డిటు తాసిలు తాసిగ నూటడిల్లమా

సునం — జయమాళీ! కన్నకట్టంబులం బడక చూరితరైశ్వర్యంబుతో
బుట్టిన యాభూజనులకు నెట్టిదుర్గుణంబు బుద్ధవింతునో, యట్టి
దుర్గుణంబులు సిరితోబుట్టువగునీచంద్రునకుం బుట్టె. మీ డమృత
వచనవిషహృదయుండు. వేపచెట్టునం దీవు లేనట్టు విషజనితునకు
సుగుణం బుద్ధవింపదు. వానిం జూడ నగునా?

(1)ను గిరిజాధీశుని యుత్తమాంగమునక దాక గ్రీడించు గీ డెన్నకా
సిరితోని న్గనుం దాకి నిల్చు, గురుయోషిద్రత్నముం గూడెడుకా,
గిరిరాధ్యానల మర్త మెల్లక గలంచుం, గానించెడుం దర్బులకా,
సిరితోబుట్టినవాని కీగుణము సంసిద్ధంబు గాదే భువికా?

(2)ను సరస స్థారలు దారలై సకళలై సాంగత్యముం గోరుచుకా
సరవికా రాక, బురివిచ్చి వారి, నకటా, సంతలం జేసి, రా
తిరి శూన్యస్థలవాసి యై, కుముదిని స్త్రీక గూడుం జంద్రుం, డిసి!
సిరితోబుట్టినవాని కీగుణము సంసిద్ధంబు గావే భువికా?

(3)ను హరితాంకుడు సదోషుండుజ్వలుం డహా! హలాహలం బాత్తల
ధరియించుకా; ఘనమార్గ మును బయలం దాక దాచు, మిత్రాగమం

బరయ న్నానఁడు; రాకఁ గూడు; గుజయోగానందుఁ డై నిక్కఱుఁ; ;
సిరితోఁబుట్టినవాని కీగుణము సంసిద్ధంబు గాదే భవిత్ ?

(4) మ. స్ఫురదాచారవిచారమానిషులసంఘాతాత్ముడై పిండ యు
పురవీధిం, గడుసుప్తుతం బని సుఖప్రాప్తి న్నదో న్నత్తుడై,
సిరిచే జెల్వగు సోదరీగృహము నాశిల్లంగఁ జేయు, స్ఫులా !
సిరితోఁబుట్టినవాని కీగుణము సంసిద్ధంబు గాదే భవిత్ ?

(5) మ. సిరిచే నాసరివారు లేరనుచు వాని న్బాసి, ప్రద్యుమ్నముఁ
బరదారాదుల పాలు చేసి, విదవ న్బాండుక్షయాద్యాధులఁ
నిరసింప న్నడి. స్వావసరీలమున నిల్వంగ లే కేగఁడుఁ
సిరితోఁబుట్టినవాని కీగుణము సంసిద్ధంబు గాదే భవిత్ ?

అకటా! ఇట్టిదుర్గుణాధికుండగు చంద్రునిం జూడ నేలనే? కొనియాడ
నేలనే? చాలుఁజాలు. సూర్యుండస్తగిరిం జేరనుద్యమించెడు అదిగో
కనుము.

ఈ పుట్టుచుఁ గర్మజాలములఁ బుట్టుంగఁ జేయును బ్రహ్మరూపుడై;
నిట్టగ నిల్చి కర్మముల నిక్కంగఁ జేయును దుద్రరూపుడై;
గిట్టుచుఁ గర్మపాశముల గిట్టుంగఁ జేయును విష్ణురూపుడై;
యిట్టి త్రిమూర్తికర్మకరి యేగఁడుఁ జూచితె పశ్చిమాద్రక్షిత్.

జయమాలీ! ప్రొద్దు చాల మీతెను. మనము వెవ్వేఱం బోయి,
కుండ మందారారవిం దాది కుసుమబృందంబులం దెచ్చి, మందిరంబు
నకుం బోదము.

జయ—సునందసీ! మంచిది. నీమనో భీష్మితంబు. (ఆలోచనతో గొంత
సేపుపైనఁజూచి) ఊ, అనుసరించెదము. (వేర్వేఱం గొంతదూరంబున
కుం బోయి కలకంఠితో) కలకంఠీ ! మన సునందని మనంబుఁ దెలిసి
కొంటి వఁటే,

కల—మనంబు తెలియు టేమి? ఉద్యానవనంబునం బ్రవేశించి నప్పటినుం
డియు దాని తీరొకరీతిగా నుండెడి, అది యేమో నాకుం దెలియదు

జయ — నీవు బాలవు, ఎ కివి యెట్టు తెలియుచు? సునందని విరహః
గ్నిచేద బలితపించుచు మన కది ఎఱుగుపఱచుటకై రహస్యముం
గోరుచున్నది. ఎన మిరువురము నొకయీరంబునం దూఱి పొంచి
విందము.

కల — అప్పు చెల్ల! యెట్టిమాట లాడెదవే? పొంచి వినుట మంచిదంటే?
జయ — కలకంఠ! యెంతటిగోలచె నీవు?

నీ చంచలాక్షిగో వివక్ష పొంచి వినుట మంచిగుణ ము చు వ్రాసె సమంచికముగ
హంసయానల నిటిలంబులంబు జూడు, కానఁ బాసల కది యుగ్ధతోన కలిగె
నీవు బాలవు కావున కిట్టివి తెలియవు. ఊరక నామెంట రమ్మ.
ఈ పాదరింబ డాగుము (అనుచు నొకలతాగృహంబున మాటు
వశుచున్నారు)

సునం — (ఏకాంత ప్రదేశంబునం గూర్చుండి)

నీ హా! రామరామ! నే నారామమునఁ దూఱి యారామలను జేరి యారజమునఁ
గోరిక శ్రీంక లూర ముదం బార గారవంపువిహారసారమతిని
మీఱుచు విహరింప, మితిమీటి మఱిఁ గేరి శ్రీరుగాని వికారభార మయ్యె,
గిరిగిర మని శులగిరులు తిరుగసాఁగె, నరుదార న్నాకనం బనినఁ బడియె,
తేగి దెఱ్ఱెరలకైత్స మక్కటా! దిమ్మవట్టె జ్ఞానకపలుకులు చెప్పుట ములుపలయ్యె
నలుల యులివూని నా కళు లయ్యె నకట! చెల్లునల్లాపములు బలుచిలువ లయ్యె.

అకటా! ఆ రామమును దూఱి విహరించినతఱినుండి మితిమీఱు మ,
నోవికారం బుచ్చవించి సరివారి సరసనల్లాపంబులు పైతము విరనంబు
లై తోచె కలహం గనిన కామసుందరుడు కంటికిఁ గట్టిన ట్టగప
డెడు. ఏ దారిఁ బోయిన, నేదరిఁ దూఱిన, నేగిరు లెక్కిన, నేయీర
ములు సొచ్చిన, నేతరుల నీడ నిలిచిన, నేకేరములఁ బల్కరించిన, నేశా
రికల హెచ్చరించిన, మీఱిన బాధలకు నాకరం బయ్యెం గాని. నెప్పుది
లే దాయె. మది బెదురుగా బదరుచిలుకలదురుక్తులకు, మాలకాకులు

పెంచి నకోకిలల హఠలకు, మద మేటి మదవత్సలపాలి మారులుగా
 నజచుకారి కానికరరవములకు, సుధుపానపుమత్తుచే మది రాక్షుల
 యెదలపై బొదలు తుమ్మెదలధ్వానములకు, గుండెలు ఘల్లు మనఁగ,
 మది తల్లడిల్లఁగ, నాసుందరుని సంయోగాభిలాష హెచ్చఁగ, నాయ
 ను రాగరసంబు మనంబునఁ బూర్ణి భవించుచు, మిక్కుట మై పొక్కె
 డుదేహతాపంబుచే బొంగుచు నా క్షిప్తి దట్టిదని యెఱుంగ లేని వి
 కారంబులం బుట్టించె. నే నీవెతలతో నిట సుండఁ జాల. వైశంబే
 శీతలసికతాతలంబులఁ జేరెద. (అనుచుం బోవుచు) ఏమి! ఈమహీ
 రుహచ్ఛాయ నెవ్వఁడో మహానుభావుం డొకండు నిదురించుచున్న
 వాఁడు! ఆహా! ఇది కదా, పురుషసౌందర్యంబు! పీనికి రాజకుమార
 చిహ్నము లున్నయవియే! ఏమీ! పీని నే నెచ్చటవో చూచినటు
 లున్నది! ఎచటఁ జూచి యుందును? నిన్నటిరేయి నాకలహో వచ్చిన
 కామసుందరుఁ డితఁడె యై యుండునా? నిజము. అందునకు సంది
 యం బేమి?

శ్రీ జగయధుగులు చూడఁ జిగురుల నగియెను, నడుము చూడఁగ లేదు పిడికెఁ డైన!
 మోముచందము చందమామ యందము మాన్పు, నసరాగరాగ మారార! మోవి!
 అటమోద్వంగన్నలే యరివిందములఁ గెచ్చు, నటనెల నైల్పు నారార! నదురు!
 చికిలిచెక్కులచెన్న చెఱచుఁ జండ్రకకాంతి, చపలాలతానిభచ్ఛాయ మేను;

తే.గీ నవనవంబులు శ్రీనిదు లైపు లయారె! నవన మొనరింప నవు కౌరి! నాసచెలుపు!
 సరుచిగళమున కెంతటితరము దరము! మల్లె మొగ్గలచాటు పో పల్లువరుస

హా! ఇతఁడు నాకలహో వచ్చి, కలకాలంబుఁ గాచి యుంచిన నా
 మానధనంబు నపహరించి, యీ వనతలంబున నున్నవాఁడు. బౌరా!
 పీనియందంబు; గ్రంథంబుల వినుచుండిన యాశ్రీవర సురవర ధనవర
 రమాకుమారులనేమి, యావనవర రాకాసుధాకరుల నేమి, యీ
 సుకుమార రాజకుమారునకు సరిపోల్పందరమా? బౌరా! వయోవిలా

సభరమా! భుజే! నా పూర్వభవాత్తపుణ్యంబు నాకై యీర్తి
 బురుషరూపంబున ఫలించె గాఢాలోలు? వీనిం బల్కరించి చూచె
 దం గాక. (ఒకయడుగువైచి) ఆ! పరపురుషుని నే నెటు పల్కరిం
 తును? స్త్రీల కది చులుకడనంబు గాదే? ఏమీ! వీడు నాకుం
 బరుపురుషుం డెటు లగు? ఈమోహనుని మోహనమంత్రంబుచే బు
 ధింపంబడిన మనంబునకంటెను నాకు వేఱొకమనం బున్నదే? లేదు
 లేదు. ఈపంపరునిం గనిన నిమిషంబుననే మనంబున నా యత్నంబు
 లేకయే యొకనిర్ధారంబు గలిగె అట్టి నిర్ధారంబు మరల్చి హరి
 హరపితామహులకుం దరంబు గాదు. ఈసుందరు డలసి సొలసి
 హాయిగా నిదురించెడు చందంబు కన్పట్టెడు. నిద్రాభంగంబు నేయ
 నో? (అని సంశయించుచుండ, సుదేవుండు నిద్రలేవగా సునందని
 యొక చంపకము చాటున దాగుచున్నది.)

సుదేవుడు—(సునందనిం జూచి స్వగతముగ) తొలకరి తళుకుమించుల
 మించెడు సీచంచలాక్షి, యీచంచయాన యెవతెయ్యి యుండును!
 ఈబాలకు, బాలేందుఫాలకు, హరినీలనిభౌలకజాలకుం దుబ్బదూరగెడి
 యందం బీయిలలోన యేల? ఈరేడులోకంబులలో నెచట నేనియుం
 గలదా? ఈజవ్వని యివ్వనియం దెవ్వనికై నిలిచి యుండునో?
 ఈకుందరదన సారసపదన నాచేరువ నుండి చంపకతరుమూలంబునం
 దాడగె నేల?

¶ మలయానిలచలనంబుల, నలకలు చలియింప, శక్త్యైకలిఖలములు బ
 ల్వులపున నులియుచు రాగనొ, చెలి బెల్లలి చంపకంబు జేరె, చూరే!

ఈకలికి కన్యగా నగపడెడు! పల్కరించిన నేమగునో? ఏకాంతం
 బున మఱుగువడి యున్న మానినీమణినిం బల్కరింపఁ జెల్లునే? పల్క

రింపకున్న మనోరథం బీడేటు తెట్లు? ఆసుందరి కన్య కానిచో నా కిట్టిచునం డేల గలిగెదను? పల్కరించి చూచెదం గాక. (ప్రకాశముగా) ఓచంచరీకాలకజాలక! ఓచంద్రార్ద్రనిబల! ఓచారుచమూరు లోచన! ఓచంపకసుమనమనాన! ఓచంద్రికాసమహాన! నీ వెవ్వరి దానవు? ఈచంపకతరుమూలమునం డేల దాగితివి?

సునం—(ప్రత్యుత్తరం బియ్యక యూరక నిలుచుచున్నది.)

సుదేవుడు—ఓ చాంపేయభూజమా! ఆచందనగంధి యాగంధగ జగామిని యాపూర్ణేందువదన నీయందు దాగియున్నది. ఆసుంక రాంగి నాతోడ నొకమా టాడినం జాలును ఆరాతిరిం జూపిన నీకు నతివేలముగ నతులనరించెద.

సునం—(తనలో) పంచవారగతిం జవు ల్నించుపల్కులఁ బల్కరించెడి యాపంచశ రాకారుని నీనంచున నుడికించుట మంచి దగునె? (అనుకొనుచు నాచెట్టుచాటు వాసి యొకించుక యభిముఖముగ నిలుచుచున్నది)

సునందసీ సుదేవుల ప్రశ్నోత్తర సీసము

సుదే—అయ్యార! యతివరో! యెయ్యది నీపురి? యెయ్యది నీనామ? పెద్దికలము?

సునం—భూప! కలింగాఖ్యభూపాలకన్యను, ధర సునందని యనఁ దగదుదాన

సుదే—జన్మని! యివ్వని వెవ్వనికై నీవు నిలిచిరి? వది నాకు నిజము చెపుమ

సునం—వనికే? సల్పను వచ్చితి సఖులతో, వసుధ యెయ్యని తమవంశ మెద్ది!

సుదే—అంగరాజ్యము నేలు మంగళాంగుని కూర్చునుతుండ సుదేవుండ సూక్ష్మమధ్య

సునం— గీ ఏకతము మిముఁ దెచ్చె ని క్షేకతముగ?

సుదే— వేటకై వచ్చి యడవిని వేటుపడితి

సునం— పరిజనులు రోయుచుందురు పరుగిడవలె

సుదే— సకియరో! నన్న విడనాడి చనుట మేలె?

తృతీయాంకము.

సునం—రాజకుమారా! కుసుమవచనంబునకై ప్రేమకళలు వేర్వేరు

బోయిరి. ప్రాప్తయ్యె. వేషగ వారిం జేరవలె

సు—సుందరీమణి! నన్నిరీతి విడిచి నీవు నీవారిం జేరిన నీవిషాగ

తాపంబున నే నావారిం జేరనే! వనజానన! నినుం గనుగొనిచది

మొదలు మనమున మనరాని మనసిజు బాధలు పెనగొనె! తాళ

జాల. ఇక ననుం గరుచించి రక్షింపుము. నీకు దక్కినవాడ.

నీపాణిగ్రహణంబు గోరెడువాడను. నను రక్షింపుము.

సునం—రాజకుమారా! ఈ గారవంపుచూటలు నావీనులకు విందులుగా

నుండినను, మనంబున కతికష్టంబులుగా నున్నవి.

సు—శీవి తేళ్వో! అది యేల? నీ మాటలు చిత్రంబులుగా నున్నవి.

సునం—రాజకుమారా! నేను వ్యసంగస్తను. అఖిలపఖానంబున

డగు నీవు నన్ను గోరం జనదు. పుణ్యవంశంబునం బుట్టిన నీయట్టి

మహానుభావుడు లోకోపకారార్థంబుగా నుఖియై షని యుండుటే

నా కపరిమితసంతోషంబు.

మ అకటా! కోరగ నానె భూరితరచిత్రకాంత మై యున్నక

న్యకను? ద్వాకగ శక్యమే యురగక్షిదాయత్త ష్టాద్రవ్యముకా?

సహార్షితల మెల్ల నేలుచు, మహాసౌఖ్యంబులం గాంచి యో

యకలంకాధిరూప! లోకమతివే నా సందముం బొందుమా

రాజకుమారా! ఇట్టివ్యాకులములచిత్తను ననుం గోరి యేల వ్యసన

గ్రస్తుండ వయ్యెదవు?

సు—(ఆత్మగతము) ఈసుందరికి వ్యసనకారణంబేమయి యుండునో?

చూచినతోడనే చాచునం బీమెయందు లీనమై యున్నది. ఇట్టి సుగు

ణమహిణి గల వ్యసనోపసంబుం దెలిసికొని దానిం దీర్పనినాడు

నాపౌరుషం బేటికి? కాల్పనే? (ప్రకాశముగా). సునందనీ! నీవ్యసనం

బునకుం గారణం బేమి? శంకింపక తెల్పు మా? జాగేల చేసెదవు?

సునం—రాజపుత్ర! వావ్యసనంబు నీకును వ్యసనకారణం బగుం గావునఁ
దెలుపుటకు నోరు రా కున్నది.

సుదే—అబులయిన నాకు వ్యసనత్రయంబు గలిగించినదాన వగుదువు,
నీదుఃఖింబు గనుట మొదటిది. అందులకారణంబు తెలియమి రెండ
వది. నవ్వునుకోభివృంధ నౌట మూడవది. ఇట్టివ్యసనాగ్ని త్రితయ
మునందు నన్నాహుతి నేయుట నీకు ధర్మం బగు నేని నీవ్యసనంబు
గప్పిపెట్టుము.

సునం—సుందరాం గా! అట్లయిన నిక యత్నంబు లేకయే తెలిపెది
వినుము

నీ వినుము రాజకుమార! విన్నవించును నాదు వ్యసనంబుకకు మూల మసదృశంబు,
నా తల్లిదండ్రులు నాతమ్ముండును నేను నడవికి వేటటను నరిగి, రేయి
నిద్రించుచుండంగ, నిసువు తమ్ముండు వోయిఁ గానలో, వెతకినఁ గానరాఁడు;
నాతల్లిదండ్రులు నాకుం బట్టముం గట్టి, ఘోరాటవులఁ దాము గుండుచుందు;
నీ, రక్కటా! యిట్టికష్టము లనుభవించు, దగిన దిది యని వ్రాసె నా ధాత నాదు
సైఫు, నది కని యోర్వంగ నసదే? యిట్టి, కష్టతర మగుబ్రతు కెట్లుకడవుదానఁ
సుందరాం గా! నాఘనతరవ్యసనవృత్తాంతం బిట్టిది.

సుదే— తురంగవృత్తము.

వనజనయనరూ! వలదు వల దిక వంత మానవె మానినీ!

వనతతిని సత మరసి కనుఁగొనువాడ నీ యనుజన్మనికా.

సునం—కనకఁ దమ కెటు లవును శిశువును? గానలే కిటు రానిహో,
మనము గలఁచెడి వగలభర మెటు మానుదాన మహివరాధి

సుదే—సునందని! నీ కట్టివందియంబు వలదు. ఎట్టులో కాని యారాచ
పట్టిప్రాణంబున నుండు నను శుభసూచన నా కిగవడుచున్నది. నెఱవే
ఱంగల కార్యంబున కిట్టి యుత్సాహంబు పుట్టుచుండును. చింతవలదు,

నీ వనజాతవదన! నీ వనవరతం బిటు వనరుటఁ జూడంగ వశమె నాకు ?

నేను నీవాడనే, నాన యేవె నీకు ? మానినీ! వల దనుమాన మింకను;

సోదరువార్త కృశోదరి! తెచ్చెద, సోదరంబునఁ బంపు సదయ వగుచు?

నాటు నెలలపైన నాటుదినంబులు మీఱక నినుఁ జేరి మెలఁగవొడ.

అటుల గడువున రాకున్న ననజావార్త! లంబుజాక్షిరొ! తేకి న్న నవనిలొన,

నేను లేనని తెలియుమా నిక్కముగను! హరికొమరునాన హరిహరు లాన చాన!

కన్నెరో! కన్నీరేల మున్నీరుగాఁ దొఱఁగెదవు? మానినీ! మోహం

బున నాడిన యుత్సాహంభుంబులుకు లని తలంపకు ఆ మహనీయు

లగు నీతలిదండ్రుల కష్టంబులు వినెనతటినుండి వారికి హర్షంబుఁ గలి

గించి నే నెపుడు నీమన్నన లందెదనా యను కుతూహలంబు నాచు

నంబున నిండి యున్నది, అలికులవేణీ! తల యెత్తి చూడ వేలః

సుందరీమణీ! నామహాసాహసంబున కుత్సాహంబుగా నీమో మెత్తి

కరుణారసభరితంబు లగు నీకటాక్షవీక్షణంబుల నిండుకపాలయింపవే!

సునం—రాజపుత్రా! (యని ప్రత్యుత్తరంబు నిచ్చుటకును నోరు రా, కున్నది.);

సుదేవుడు—సుందరీ! ప్రత్యుత్తరం బియ్య నోపని కారణం జేషియు

న్నదే? పోయి రిప్పునినఁ జాలు. పోయి వచ్చెద ననునామాటకు మంచి

దనినం జాబఁగా, మాటాడ నిష్టయు లేకున్నఁ దల యూఁచినం

బోవదే? అదియె నీసమృతం బని నేఁబూనినకార్యమ్ము పండించుకొని

రా నోవుదుం గాదే?

సునం—

❖ నీకుశరీరకాంతియును నీదు విలాసవిహరలీలలున్

నీదు ముగంబు లేనగువు నీదు గుణంబులు చూచి నిక్క మా

నాదయితుండ వీ వనుచు నమ్మినదానను వాఙ్మనంబులన్,

సోదరుఁ దెచ్చునంగ మన సొప్పదు, వల్లనఁ జాల, నెట్లాకో?

సుదే—సతీమణీ! నీయట్టి హితయుతమతి నీక్షితిలోనఁ గాన, నినుం గని

నంతనే నీగుణాతిశయంబులు చూచినంతనే, నీ యనురాగవూరిత

వాక్కులు వినినంతనే, నే నీ యలహాః గలసుఖము లన్నియు నందితి నని తెలిసితి.

మణిగణానికరవృత్తము.

అతివహి తెలిసితి నతిశయ మనునీ!
హితయుత మగును, నీతం లకును నీ!
మతి కలుగునె? సతి! మహి నినుఁ గని యిం!
దతిఁ గలసుఖములు, డెలుపఁగ వశమే॥

సుందరీ! నాపై మోహాతిరేకంబు సోదరునిపైఁ బ్రేమాతిరేకంబు మాతాపితలపై భక్త్యుతిరేకంబును నీమనంబున ముప్పిరి గొను చున్న వని యెఱుంగును. సునందనీ! విచారంబు వలదు పోయి వచ్చెద, నెల విమ్ము.

సునందని—

చ గురుతరసద్గుణాకరుడ! లోరిలిఁ జిత్తమునందు నీవు నా
వరుడ పటంచు, గాన నను వారక వేగమె పొమ్ము, రమ్ము, సో
దరు శుభవార్తఁ దెల్పు; సుఖదాతపు గమ్ము; ధరిత్రి నీవు గ్రు
మ్మరి మఱి వత్తు వంచు నిక మానసమందు ధరింతుఁ బ్రాణములే

సుందరా! నీనుం గోరినదానను, శీఘ్రంబుగ మరలి వచ్చి నామనో హర్షంబుఁ గావించెద వని నమ్మి, సదా శ్రీహరిచరణారవిందములు డెందంబున సేవించుచుండెద.

సుందరీ—సుందరీ! విచారంబు వలదు, వైశంబె మరలి వచ్చెద, సునందనీ! నీసోదరుని యాకారలక్షణంబులం డెలుప వైతివే!

సునందని—సుందరా! ఆబాలునికిఁ గుమారచక్రవర్తి చిహ్నం లెన్ని యో యన్నియుం గలవు. పైఁగా సాయాకారంబు మనంబున నుం చుకొనిన వాని స్వరూపచిహ్నంబులు వేఱుగఁ జెప్ప వలసియుండవు.

మఱియొక విశేష మున్నది వినుము న సోదరునికిఁ బాఠతలఁబునఁ జేర్చి పుష్పమచ్చ యొకటి యున్నది.

సునే—సుందరీ! ఇక జాలును. నేఁ బోయి వచ్చెద.

సునం—సుందరాంగా! గదువు మఱవఁ దగదు సుమీ.

సుదేవుఁడు—నాప్రాణంబునకం టెను దానియెడ నెక్కువమక్కువ యుం చెద. ఇకఁదడవు నేయకు నేఁ బోయి వచ్చెద. (అని సుదేవుఁడు వెడలుచున్నాఁడు.)

సునం—

గీ బాధఁ జెందునాడుబాములు వాపిన, భావజోషమాను భావమానుఁ

జూపి యంతలోనె పాపె నక్కటకటా! పాడుబ్రహ్మ యేమిపాపమొ యిది?

హా! మాబలనందడిచి వేళ మఱచితి. నఖిలు నాకై వేచియుందురు. మందిరంబులకు మరలునమయంబయ్యె. (అనుచుఁ గొన్ని పూవులు గోసికొని చెలులఁ గలయఁ బోవుచున్నది.)

జయ—కలకంఠీ! సునందని విధ మెల్లఁ గంటివే? మంచిది వినినవార్త లెవరికిని దెలుపకు ఏమియు విననిదానివలె నుండుము కలకంఠీ! మనము వేర్వేఱం బోయి కుసుమంబులం గోసికొని సునందనిం జేరం బోదము.

కల—జయమాలీ! మన సునందని కుసుమాపచయంబునకు వేర్వేఱం బోవలెననిందునకుం గారణంబు దాని విరహతాపం బనిపలికితి వే? ఇప్పుడు నీవేల వేఱుగఁ బోఁగోరెవ వే? అసుదేవునిం జూచినతఱిసిండి యు నీకును విరహతాపం బగ్గలం బయ్యెం గాఁబోలు?

జయ—కాదు, కాదు. సఖీ! సునందని వచ్చునంతలో మనము నలరులూ దెచ్చి యుంపవలయు నని యట్లంటిని, ఒంటరిగా నీవు పోనేరకున్న మన మిరువురముం గుసుమంబులు గోయుదము. పద. (అనుచు కుసు మంబులం గోసికొని సునందనిం గలయఁ బోవుచున్నారు.)

సునం—జయమా! ఎంత ప్రాద్ధామ్యేనే! కుసుమాపచయకుతూహలం
బున వేళ ముచితిమి సుమీ!

జయ—సఖీ! నీవు వలచిన ఎరకు పువంబు సంఘటించె నడలే?

సునం—(తనలో) ఏమిది! వరకుసుమ మనుచున్నది! రాజపుత్రునితోడ
నా సంహారమును వినియుండదు గదా? ఎట్లు వినగలదు? ఏమో
కుటలబుద్ధి గదా? వినెను విని యుండును సరి, వినెదో. నన్నేమి
చేయఁ గలదు? సర్పిమిత్తంబుగ నీవలవని విచారంబుల? ఒక వేళ
వేయి వయి యెడిగి యుండునేమో? [ప్రకాశముగా] చిక్కె
జిక్కె, కదిగో చూడుము జయమాలీ! సాయంకాలమాయెను.
ఇక మనఁపదిరంబులకు బోదము. రారండు. (అనుచు గృహంబు
లకు వెళ్లుచున్నారు.)

తృతీయాంకము—తృతీయరంగము.

(మంత్రియ దిగము) జయమాలి, సుమతి, పువంబు

జయ—అహ! ఆ సుదేవుం డెంతరూపరి! ఆమహానుభావు నందు
మానినీమానసాపహరంబు నేయు మహాశక్తి యమోఘంబు
గా నున్నది కాఁబోలును! సూదంటుతాయి లోహంబునం బలె
జూచినమాత్రనే నామానసంబును వానిరూపం బాకర్షించె గదా!

ఉచిత్రురూపులం బురుషునే సెడు నా నవమోహనాంగుఁ, డా
చిత్రరూపుఁ, డాయవచిత్రమనొహరిముచ్చి, యెప్పుడో
చ్చొత్తనరీతి నామని నుండే, భళి! యని సుభ్రమించిరి;
జ్జీవనోరుఁ డట్టతఱి జ్జీవన ముహరించె, నక్కటా!

మాలినీవృత్తము.

నెలకు నెలకు మాటా - నీదగి న్దుఱుఁ జాటు

దెలకు నహుఁ జూడక - శీతిచేఁ జగ్రుఁ డిస్సీ!

యలముగమున కీడే! యాతనిం బొడ నెంచో

కూకున్ పసుతకా! కోరి యెట్లొద్దు జూడకా

ఎటుల నాసుందరుని సునంసి పొందునో నే గందును. అద్వితీయ బుద్ధిచాతుర్యుడగునాత్మజు యుండ, నతులితసత్వశాలియై యుగ్రసేచుండుండ, బటతరకుటిలోపాంశునిపున నై నేనుండ, నెట్టులాసుందరును సునందకుం బ్రయసఖుండును? సునందనికిం బిచ్చి కుబేరుడేగతి. ఆసుదేవుండు నకు జేపట్టునంతవఱకు నాకీహారము లేల? విహారము లేల? యూహారము లేల? వలను, వలదు. (అనుచు జింతించుచు నాభరణాదులందీసి పాటవైచి కూర్చున్నది. సుషతి ప్రవేశించుచున్నాడు.)

సుమ — తల్లీ! జయచూలీ! ఏలనమ్మా! నీముఖవిలాసంబు చెడినది? నీతళువల్ల వాడినది? తల్లీ! నీవీరహారావశు లేమా యెను? భాసురాభరణంబులు శరీరంబునకుం బలు వాయెనే? చీసీచీనాంబరంబులుండ మాసినచీరలాతనయా! నికు ఘాషణాంబరములు? ఆటపాటలు వికనాడి యాకులపాటు నొంద గారణంబేమి కలిగెనే? తనయా! దుఃఖింపక దుఃఖికారంబుం డెలుపుము చూచితివే సునందనిపై వ్యామోహమ్ముని సర్వకాలంబు దాని స్వరణయే సేయుచు సర్వంబును దానిమయం బని ప్రేలుచు గుజేరుండు వచ్చుచున్నవాడు.

(కుబేరుడు ప్రవేశించుచున్నాడు.)

కుబేరుడు—

దోదకవృత్తము. చిక్కితె మారునిచ్చి కటారీ!

దక్కితె నాకిక దాటు మిటారీ!

యక్కనఁ జేప్పవె యాచియొయారీ!

యక్కట తీరునె యంగజనారీ

సుమ — కుబేరా! చాలు నీయున్నతృప్తకృత్యంబులు; నే నీతండ్రిని. సునందనికాను. నీ కెంతపిచ్చి పట్టెనురా? ఉన్నాదరసంబు తల కెక్కి

నది కాబోలును? అది సునందనియూ? నీయనుగుండెల్లెలు జను
మాలి కాదట కా? ఇట్లు భ్రాంతిండ వైతివిగా? ఉరక యుండుము.
సునందనిం దెచ్చియిచ్చెద పంచుక చెచి యుండుము. జయమాలీ
నీవ్యసకారంబుందెలిపి వాయుడు కార్ప వైతివిగద? నీవికారం
బెట్టి బెట్టిదమైనను నేఁ దీర్చెద. దుఃఖింపకు. వీరహారావళులం
బూని సారసాక్షులం జేరి యాటపాటలతో సుఖించుచుండుము.

జయ—తండ్రీ! నా కేదియుక వలదు.

నీ వలదు పాటలు నాకు, వలదు మాటలు చాలు వల దింక, నాటలు వలదు తండ్రీ!

ఏల విహారము? లేల యాహారము? లేల యీహారము? లేల గృహము?

వసమున నే నొకవసుదానయనునది గడుగొంటి హరియించె మానము నతడు,

అస నేమి మనసునందని వాని వరియించి తనవానిగాఁ జేసికొనియె నకట!

అంగరాజ్యము నేలు మంగళాంగునిపట్టి శృంగారమతుండు శుభాంగు డతడు

గీ. బాలు జయపాఁక దెచ్చెద వామ! యాటు నెలలపై నాటుదినములు నిండులూన
ననెడుబాసలతోఁబోయె నకట! యతడు! వానిఁగూడక మన నింక వశమెనాకు?

తండ్రీ! ఆసుందరుఁడు సునందనిం బరిణయంబు కాక నన్ను వరించిన నే

జీవించెద. కాకున్న నాత్రోవ నేఁ జూచుకొనియెద. న ప్రసముద్రంబు

లింకి పోయెనే? న ప్రకులాచలంబులు క్రుంగెనే? ఘోరారణ్యంబులు

నీ యెన్నె? ఘోరమృగంబు లరుదాయెనే? అహిసమూహంబు

లన్నియు శాంతి వహించెనే? అగ్నికి శైత్యంబు గలిగెనే? విషం బమృ

తం బగునే? కత్తిధార మెత్తవడెడినే? ఉరిత్రాడు కఱ వాయెనే?

వాపీకూపతటాకాదులు వట్టి బొయెనే? చూతము తండ్రీ, తెలుపం

దగిన దంతయుం దెలిపితి. ఇంక నాయాస తక్కుము.

కుజేరుడు—(చివాలన లేచి)

మకాంతివృక్షము ఇదే యసిక్. మదాన్వితుఁ

సుదేవునిక్. వధించెదక్

(అనుచుఁ జేరువ సుమ నొకకత్తి చేతంబూని పరుగిడుచున్నాడు.)
 జయ—తండ్రీ! కుడేరుని బట్టింపుము. వాఁడా సుదేవునిఁజంపం
 బోవుచున్నవాఁడు. తండ్రీ! శీఘ్రమున లెమ్ము. పొమ్ము. అసుదేవునితోడ
 నాపాఁజంబులుం బోవుం జేమీ.

సుమ—(జేచి పోయి మరలి వచ్చి) జయమాతీ! చింతింపకు. వానిం
 బట్టి తెచ్చుటకు భటులు ననేకులం బంపితి. వాఁడేలనోయు న్నత్తుం
 డయ్యె. మంచిమందు లిప్పించెదం గాక.

జయ—తండ్రీ! మందులకుం బూయ్యెడిరోగమా యది? సురందనిపై
 వ్యామోహంబుజేఁగలిగిన రోగము కావున, దాని నెటు లయిన వా
 నికిం గట్టి బ్రతికించుకొమ్ము.

సుమ—జయమాతీ! అవిషయంబున నేఁజేయుప్రయత్నంబు లన్ని
 యు విఫలంబులయ్యె ఇక నేమి నేయువాడ? కానిమ్ము. మఱికొన్ని
 యత్నంబు లాలోచించి యుంచితి. నవయు నిష్ఫలంబు లైనచో, నీదా
 సానుదాసుం డుగ్రసేనుం డున్నవాఁడు కాఁడే.

జయ—తండ్రీ! నీకు ననుస్కరించెద. ఇక సాదురాత్మకునిపేరు నాయె
 దుబ చుచ్చరింపకుము.

మ ఆశమా! కీరికి నాజ్యధారగతిగా నాయుగ్రసేనాఖ్య, నా
 మనముం బ్రజ్వలితులు నేయు, నిక నీమాయల్ మహాబలముల్
 చక్క; వాపందికారము ల్పడరె, నేపైరింపఁగాఁ బాఁ, బో
 లనివాని న్నడుం బెద్దఁ జేసితివి శీలంబు న్గులంబుం జెడఁ.

సుమ—తత్తు! తొడఁగినకార్యంబు లింకను బెక్కు లున్నవి, కార్యం
 బునకై గాడిదెకాళులం బట్టుకొనక వసుదేవునంతవానికిఁ దప్పిస్తే?

మ అదే నాఁడచ్యుతజన్మకాలమున నాద్యారంబునందున్న గా
 డిదె వాపోవఁగ, నన్ను బ్రోవు మని పట్టె న్నాల్ల కీఁడెంచ కా

యాదువంశోత్తమునట్టివాఁ, దకట! నాకా యింక నీదోషముల్ ॥
తుది ముట్టంగనె కార్య మెల్ల, బిదపకొ దుఃఖంబు మాస్తన్వతా

తనయా! కార్యంబు మనది కావున నింకం గొన్నిదిఁబంబు లాయు
గ్రసేనుని సరస సుససల్లాపంబు లాడుచు, బగటివేషధారులవగ
వగలం గులుకుచు, వెలయాల్సీతి రి త్తమోహంబులు మోచ్చించుచు
వానిమనంబునకు మెచ్చుగ నుండుము కార్యంబు తీజినచో వానికి
వచ్చుభంగంబు నీవుం గనియెదవు గాక

జయ

క మానప్రాసాధనంబులు, మానవులకుసామ్యు లందు మానము సామ్యు
మానిషులకు, నటుగావున, మానము నా కేల పానిమాయలు తలఁచి!

తండ్రి! ఇది బహుకష్టకార్యంబు. ఆ మానసీసునితో నేనీరీతి నటించుట
నాకవమానంబుగా నున్నది. సరివారు వినిన నగుబాటు కాదా?
సుమ—తనయా! కార్యసాధనయందు మానావమానంబులం దభిమాన
ముంచిన మానవుం డిష్టుహి నెక్కార్యంబును సాధింప నోపండు
కావున నీవృత్తిదురభిమానంబు వహింపక నాయాన లన్నియుఁ గొ
ఱత లేక నేయుదు వేని నాకు రాజ్యప్రాప్తియు నీకు వరప్రాప్తియు
నగు, నటు చేయకున్న నీరెంటికిం జెడుదుము సుమీ.

జయ—తండ్రి! నీమాటలు నిజము, ఆసుందరుని నుదేవుని బొందుట
కై నీయాన లేవి యైఁం జేయుదు. నమ్ముము.

సుమ—అటు లయిన నెప్పుది నుండుము. నేఁ బోయి వచ్చెద. మందు
జరుగఁదగిన దేమియో యొచింపవలసియున్నది. (సుమతి వెళ్లుచు
న్నాడు.)

జయ—(తనలో) ఇక్కడికి నాకడుపుమంట తీజినది సుమతి తలపెట్టిన
కార్యము నెఱవేఱ దేని, లోకము లెల్ల దిద్దిరం దిరుగవే ? తమ్మని

చింత దక్క వేటొక్కటి లేదని టక్కరికూతలు గూయుచు నిక్కట
వమ్ము చాచిన టక్కలాడి యగునా సునందని మిడిసిపా టికొక గనుఁ
గొందుంగాక (వెల్లిపోవుచున్నది)

తృతీయాంకము—చతుర్థరంగము.

మంత్రిమందిరము - సుమతి - ఉగ్రసేనుడు.

సుమ—ఏమి యిది ? యుగ్రసేనుం డింకను రాక యున్నవాఁడు?
వాఁడు వచ్చునంతవఱకు ముందు జరుగఁదగిన కార్యాలూచన సేయు
చుండెద. కుడేరుడు సునందనిపై నుండుమోహంబు చేత నుత్తాదంబు
హెచ్చి పిచ్చివానింబలెఁ బట్టవడక తిరీగెడు, వాని నెటులయినం
బట్టుకొని మంచిమందు లిప్పింపవలయును. వానికి మంచిమందు సునం
దని పొందే కదా? సునందని సుదేవుండను వాని మోహించిన దఱు.
అసుందరుని నాసుతజయమాలి సైతము మోహించినది, సుదేవుం
డు రాజకుమారుం డఱు. చక్రవర్తిచిన్నె లుండువాఁ డఱు. ఇంచు
మించుగ జయపాలునిం బోలు సౌందర్యశాలి యఱు. ఇవి య
న్నియు నిజ మఱు. ముందు సేయందగిన దేమి? (అలోచన వధి
నయించి) బలే! ఈయోచన బాగుగనున్నది ఇది ఫలించిన రెండు
రాజ్యంబులు నాదండనకు లోబడి యుండు ఒక రాజ్యంబు నాద
మట కిప్పు డేనందియంబును లేదు గదా రెండవరాజ్యము నాదియగు
టకు మాత్ర మేమి సంకోచ ముండును? సుదేవుండు నా తనయును
రెండ్రొక్కడ సత్తెంపండా? నయభయము లుండఁ గారా గృహం
బు లుండఁ గష్టదండన లుండ నొకబాలుని సప్తమిఁ గొనుజేమి
కష్టంబు? ఇక సునందనివిషయమా! అది కుడేరుని మోహించు
నా? మోహించి వరింపవలె ననునది సిద్ధాంతమా? వేటొకవిధ

మయిన వివాహవిధి లేదా? అంతకు మీజీన సంతకునకు మీఁద
గలరా? ఇప్పుడేల యామాటలు? ఉగ్రసేనుడు వచ్చుచున్నట్టు
న్నది (ప్ర. ఉగ్రసేనుడు)

ఉగ్ర—మామా! వంశసంబు లాచరించెద.

సుమతి—ఉగ్రసేనా! ఇటు రమ్మ.

ఉగ్ర—మామా! మనకార్యములు వనము గోరినటుల సమకూఁతెను
గదా! ఏమికారణంబున నను రప్పించితివి? శుభకార్యంబునకే గదా?

కామా! మామకబాహుదర్పమున నేమాటాటుములే లేకయే.

మామా! నేసితి నన్నికృత్యములు సంతాపంబుగా నీకు నై;

మామా! మానిని నిమ్మ వేగముగ నీమా టాటు పోసక, యో

మామా! కాలవిశంబ మేల? శుభము ల్లాకిచ్చి వేద ప్రోవుమా

మామా! పరిణయంబునకు తేపటిదినంబే ప్రశస్తంబని జ్యోతిష్క

శావిదులు వక్కాణించిరి. కాలవిశంబము వలదు.

* [మదోన్మత్తవృత్తము.] *

వేచి యున్నది వెరువు గానక వెలల గండుచు వెలది, నే

వేచినాడను వెలల గూడంగ వెలుకబాటుచు వెలి నై,

కాచినాడను గలత చాలును గలికి నివ్వర కరుణయై,

కాచ నేలిక దగనితాపము దడయఁ జూచు దలచినకొ

కావున మామా! కాలవిశంబము చేయక శుభప్రయోజనంబుఁ
జరుపుము.

సుమ—

నీ, అబ్బుడా! యేమి తెల్పుదు నయ్య! వినుము

మన సునందనీ వనమున ఘటని నొకని

* ఇది 21 వ ఛందంబునఁ బుట్టిన 103193 వ వృత్తము ర. న. స. న స, న స
గణములు 6, 12 18 దవస్తానముల యతియు సుండవలయు.

గాంచి వరియించి తన్నుని గాఢం దెల్పి

వెతకం బంపిన దంట వాని వేగిరముస.

ఉగ్రసేనా ! అంగదేశపురాజకుమారుండగు సుదేవుం డంట యీ రాపట్టి. ఆఱుమానంబులపై నాఱుదినంబులకు జయపాలుని యుదంతంబు దెచ్చెదనని వాగ్దానంబు చేసి పోయినవాఁ డంట. కంటివే ! యుగ్రసేనా ! బాలుని పోకడలు విచారింప నొక్కడు గుఱిగా నిలచెను. దేవ రహస్యంబులంబలె నుంచిన మనకృత్యంబులు వాఁడు తెలియుట కేయాస్పదంబు దొరకునో? అచేతనంబులు సైతము వీను లుండినవానిం బోలె విని మనకృత్యంబులకు సాక్ష్యములై నిలుచు నేమో యని దిగు లగుచున్నది.

ఉగ్ర—మామా ! భీతిఁజెందకుము.

గీ. బావురే ! చాలు చాలును, జయము వలదు ;

పట్టి వాఁ డెంతవాఁ డయ్యో? పట్టి వానిఁ

గట్టి తలఁ గొట్టి దిట్టలై నట్టడవిని

దోయభటులను బంపెద దోస మనక.

మామా ! అప్రతిమంబగు నాదేహబలప్రతాపంబులు నిండాని యుండ నీకేభయమును వలదు. దేహబలంబునకు న్నించినకార్యంబెద్ది యునులేదు కాదే ?

సుమ—అల్లుడా ! నీమాటలు నిజంబు లైనను బుద్ధిబలం బెద్దానికీ నావశ్యకంబు. కట్టెనఱుకను గట్టెయొకటే చాలదు. ఇనుపములికీ సైతమావశ్యకంబు. దేహబలంబు నీసౌమ్ము గానుండినను బుద్ధిబలంబు నాసౌమ్ము. నీ వా సుదేవునిం బట్టి చెఱయం దుంచుము. విష్ణుటఁ గాఁదగినకార్యంబు నేయొచించెద.

ఉగ్ర—మంచిది మామా ! నీయానఁ గొనియెద. పోయి వచ్చెద,
(అనుచుఁ బోవుచున్నాఁడు.)

సంమతి—

శా. బౌరా! వీనిమదంబుఁ గావరము మత్తలాపములో పాచ్చె; “నీ గారావుచ్చుత నీర మామ” యనుచుం గాఱు ల్కడుం బ్రెలె; వీఁ డా రాజ్యంబున నుంట న్నగ్గుడు? సరే! యాకార్య మొక్కింతయుం దీరం గారగృహంబొ వ్రేతగృహమో ది క్కొన మీపందకుకొ.

గుడిత్రాల్లనుండియే గుడిని బెకలించినట్లు వీనిభటనమూహమునుం డియే కొందఱనిఁ జీలఁదీసి వీనిం గ్రూరదండనకుఁ బాత్రుం జేసెదఁ గాక. ఇంక నెక్కడికిఁ దప్పించుకొని బోగలఁడు? నాకార్యంబు కా నంతయుం గానిమ్ము. అకుబేరుండు చిక్కక పఱుగిడె నట. చానిం బట్టుకొన మఱికొందఱు భటులను బంపవలయు, నికఁ బోవలయు (నిష్క్రమించును.)

తృతీయాంకము—పంచమరంగము.

అరణ్యము,

(ఉగ్రసేనునిభటులు-జీవాజినింగు-రామశింగులత్క్షణశింగు-ప్రతాపశింగు) జీవా—కటకటా! నీచులకొలుపు బలుబలువు. రామశింగూ! మన

మెన్ని క్రూరకృత్యంబు లని సేయుద మోయీ!

లత్క్షణ—తెక్క లేనన్ని క్రూరకర్తృంబు లానఁదించినను మఱల శిష్టిపను లకే మనల నాతఁడు నియమించెను.

రామ—వానిదురాచారంబు లిన్నియని తెక్కింపనగునా? వాఁ డొక్క డేల? కలియుగంబునం గలిసి కలిగినమానవులయం దనేకు లిట్టి వారే యని నాకుం దోఁచెను.

జీవా—ఇంత చేసినను మూఁడుమాటలలో నాఱుతప్పులు బట్టుదుర్రు కూర్చున్నఁ దప్పు. లేచినం దప్పు. మెనుకబోయినఁ దప్పు. ముందఁ జుంకినం దప్పు.

సీ. తడవ వచ్చితి వంచు దప్పితి వలయుచు దాటుమాటు దిక్కుతన్నవారు
రామ—బిడ్డ లేడైన రంచు గొడ్డు లారెడి సంచు గట్టిడి టలఁ గొట్టువారు,

లక్ష్మ—పరదారలను దెచ్చువనఁ జాలవ టంచు బలువనఁ దెచ్చి పదరువారు,

జీవా—సేవకునకు నీకుఁ జెల్గులచెలి యేల? యలివిష్ణుమహాయా బ్ధుర్యవారు,

రామ—గీ. కలిమిచే గప్పు గానక కరినజనులు, కలకటా! సేవకులకిట్టి కరినములను
జేయుచుందురు భవిలోనఁ, జెప్ప నేల, గలియుగంజునగలిగిన కలుషమహిమ?

లక్ష్మ—సీ. వలదు సేవకవృత్తి పగవారి కైనను బలుపీన మైన దీకొలుపుచూడ,

రామ—కను పునకై యిట్టచెడుగులు సేసిన గడపట సెఱకుటిడియె గాన?

జీవా—కానలఁ జేరుచుఁ గోనల నిచ్చు మాని ముగ నిట్లు మనగ లేమె?

ప్రతా—భళిభళిరే! యెట్టిపాడుబుద్ధులు రోరి! కలికాలమహిమ మీకరిచె కద?

గీ ఉండిఁన్నినాళ్లు కండపెట్ల గఁ దిసి. యుప్పు గిన్నవారి మెప్పుఁ డడయు

గొప్పకాలమంజుఁ, దప్పించుకొన నౌనె? గొప్పవారు దీని మెప్పువారె?

భళిరే! అన్నలారా! మీరు ఎంచితలు పలుకువారు సుమీ!

ఈమిత్రు లీ వసుమతిలా మీరే ప్రకటించితిరి కాఁబోలు నేమి? కండ

బలియ బరు లుబ్బునటు లిచ్చిదినంబులు వానియుప్పుఁదిని హాయిగ

నుండి నేఁ డొకపని సెప్పిన నొకనికి సేవకావృత్తి వలదట! మఱి

యెకఁ డడవిం జేరెనునట! వేటొకనికి మర్యాద లంటా! దురభి

మాను లగునిట్టియు తరకుమారులు ప్రారంభముననే కొలువునకు

నస్తుంప కేల మానుకొనరైరో?

జీవా—ప్రతాపశింగూ! నీమాటలు నిజము. పోషించినవానిం బొం

దిలొఁ బ్రాణం బుండువఱకు సేవింపనే వలయు.

రామ—అటు లేని నిపు డేమి సేయవలయు?

ప్రతా—అనుచుం డెచ్చట నున్నను వెళికి తేవలయును.

లక్ష్మ—ఆరాజకుమారుం డెక్కడ? మన మెక్కడ? దూరదేశంబులకు

ఘోరార్యంబులకుఁ బోవు టెక్కడ? ఇది మన కశక్యము.

ప్రతా—ఇక్కడన యుండి, యెక్క డెక్క డనిన రాకుమారుండు జిక్కునే? పోవలె, వెతకవలె; కనవలె; దోడి వలెను. అటు సేయక తప్పించుకొనంజూచిన మనప్రాణంబులు దక్కం గలవే?

లక్ష్మ—ప్రతాపశింగూ! నీపలుకులు విహితంబులు. నేవకునికి భర్తంబులు. ఆయుగ్రసేనుచికొలుపు సర్పసహవాసంబునట్టిది. కత్తిమీడి సాము. ఆసిధారావ్రతమునుం గాదే?

ప్రతా—ఇకక దడయనేల? ఇద్దఱిద్దఱ మొక్కొకదిక్కునకుం బోయి యారాజకుమారునిం బట్టితెత్తము.

రామ—ప్రతాపశింగూ! మునయొడయం దానతిచ్చినలక్షణాకారు లెంద రీజగంబున నుండరు? వారి నందఱినిం బట్టి తేవలయునదియ కా?

ప్రతా—ఓయి రామశింగూ! ఎట్టిమాటలాడెదవు? రాజకుమారచిహ్నము లగుపడవా? అనేకు లట్టివారుండిన నందు నేకాకిగాఁ దిరుగువా రెందరుందురు? మఱియును వానియాకారం బానాఁడు మనము పట్టి ఘాతకుల కప్పగించిన జయపాలుని నిండుమించుగఁ బోలియుండునట. ఇంతకు నట్టివారు పలువురు మనకు దొరికిరి పో, వానినందఱినిఁ దెచ్చి చెఱయందుంచిన మనయొడయుఁడు కావలసినవానింబట్టి మిగిలినవారిని విడుచును.

లక్ష్మ—నిజము నిజము. పోదము. తడసితి మనిమాటలు పడ నేల? వేవేగ రా రండు.

[అనుచు భటులు దిక్కుదిక్కులకుం బోవుచున్నారు]

సు న ం ద నీ హర్షణ యుక్తుః

తం యంకము .

ప్రథమరంగము—అంగరాజుపండిరము,

రాజు మంగళాంగుడు. మంత్రి మణికంధరుడు.

మంగ—మణికంధరా! వేటకుం బోయిన సుజేవు డాటునెలలయినను

రాకున్నవాడు. వానియునికియే తెలియ దయ్యెను.

చ వివరవివరము స్వతు విశ్రుతకీర్తియును స్వకాన్వితమౌ
గనియెడువాగ్యమిం తెలుసు గల్గును? మంత్రి! విశేషకాల మా
యెను గహనంబు నేరి యది యేటికొ వాంఛిం రాకొక్కె? నే
వని మృగజాలమౌ యహితవర్గమౌ వానిని నేమి నేనెనొ?

నీ విమలవిచార నెవ్వరు గానక యున్ననిమిషంబు కల్పమై నెగడుచుండె?
చూడమి నెవ్వని సురుచిరహంబు కట్టినట్టుండె నాకంటి కకట!
నిండారం బూచినం దృష్టిదాంతు నటంచు జూడంగ వెలచి నేం బూడ నెవని!
చూచి చూడక యుండి చూడనిసుఖముల నందితి నెవ్వని యందముంగని?

గీ అట్టిసుకుమారరూపుని, నాత్మసుతుని, నీతిమాన్యససారుని నీర్తిపరుని,
సదవసౌవారు గంభీరు సత్యసారు సురుగుణాధారు జూడక యుండ గలనె?
అట్టిసుకుమారకుమారుని శరీరం బేత్రూరమృగావళలవాలం ఒడె
నో? ఏత్రూరారులసరధారలపాదికిం జీక్సెనో? ఏఘోరారజ్యం
బాకుమారునికి మరణభూమిగ నేర్పడెనో! తెలియ రాక యున్నది.
రాజ్యం బింక నేల? నే నేలం జాల. నా కేల సుతుడు లేనిరాజ్య
సామ్రాజ్యంబులు?

మణికం—ప్రహూ! విచారంబు వలదు, మనము పంపిన చారు వీధినంబున
రావలయును గదా? వచ్చువఱవకు నెమ్మదిగ నుండుడు.

(చారులు ప్రవేశించుచున్నారు)

చారు — మహాప్రభూ! జోహారు, జోహారు,

తిజి — చారులారా! సుదేవునిశుభసమాచారంబుం దెచ్చితిరే?

చారు — మహాప్రభూ! దేశ దేశంబుల నుండుపట్టణంబులు, జనపదంబులు, ఘోరారణ్యంబులు, వాహినీతీరంబులు, గిరిగహ్వరంబులు, రేయింబవళులు నిద్రాహారంబులు లేక తిరిగి తిరిగి వేసరి యాబాలునివార్త యొకటియేనివిని, (యేమేమొ చెప్ప బోవుచుండ నడ్డమువచ్చి రాజు,)

మంగళా — ఏ మేమీ! సుదేవుండు దొరకడ డామెంగా! హా! హా!

శా. ఆఖాళిం దవనీలంబునక గవక్ష హా! లేడుగా! మంత్రీ? డా

బాబూ! చిన్నితుమార! ముద్దునయా! భాగ్యోనయా! పోయితే!

యీ బాలోగ్రవియోగవహ్ని బలమై యేర్ప స్వరీరం బింక

నేం బూసంగలవాడనే? శుతునయో! నేం బాపి జీవించు నే?

చ. వని మృగజాలము న్గొనిన, వానికి నొకటికూడ వాడయో!

ఘనరత్నరు లాజిం గొని గాసిలం బెట్టక న్వారడే శుతుం?

డనవరతంబు నాదుహృదయాంబుజమిత్రుండు పుత్రుండక్కటా!

నను విడనాడి పోయె; నింక నాబ్రతు కెంతయు రిత్తగా దొకా!

మహాకంఠరా! నే నింక బ్రతుకక జాల.

మణికం — లోకోంద్రా! ఊరిడిట్లుండూరిడిట్లుండు చారులను వివారితము.

శాండ్రేము చెప్ప నప్పశించుచున్నారు. చారులారా! మీ రేయే దేశం

బులకుం బోయితిరి. లందందుఁ గలవిశేషంబు లేవి?

చారు — ప్రభూ! అన్ని దేశంబులం దిరిగితిమి. తిరుగుచుం గళింగదేశ

ప్రాంతంబున నొకపిచ్చివానిం గంటిమి. వాండు చూచినివారి నెల్ల

రను సునందని యని పట్టుచుండెను. ఎదిరించినవారి నెల్లరను సుదేవా

యని కొట్టుచుండెను. వాని నేమిపల్కరించిన నా రెండుమాటలే

తప్ప వేటొకవిషయంబునఁ బల్కుడు ఇది యేమివిశేషంనో యని వానిం బట్టి తెచ్చితిమి.

మణికం—మంగళాంగప్రసూ! ఇక మీ విచారంబు వదలుడు మీను తుడు కళింగదేశంబున నున్న వాడు. కళింగ దేశాధిపతి యగు ప్రతా పునికూతురు సునందని బహుసుందరి యని నేను విని నాడను. (చారులతో) చారులారా! ఆ పిచ్చివాని నిచటికిఁ బిలిచికొని రండు. చారు—చిత్తము స్వామి! (చారులు వెళ్లి పిచ్చివానిం దీసికొని వచ్చు చున్నారు)

మణికం—చారులారా! వీడ మీరు చెప్పినపిచ్చివాడు?

చారు—చిత్తము, బాబూ!

కుబే—హా! సునందని;

చిత్రపదవృత్తము అంగన యేలవె నెప్పుకా । మంగళ మాసుఖకేళికా,
బంగరుబొమ్మగో! నే నీ । యంగబాబారికిఁ దాళికా.

(అనుచు మణికంధరుని బట్టుకొనఁబోగా భటులునివారిం చుచున్నారు.)

కుబే—

సుకాంత్పృథు. ఇదేయనికా । మఘాన్వితుకా
సుదేవునికా । వధించెదకా.

(అనుచు భటులం దన్నంబోవ వారు వానిని బంధించుచున్నారు.)

మణి—చిత్తమిచ్చితిరే! ప్రమాత్త హా! ఈపిచ్చివానికి సునందనిపైనుండు మోహంబు విషయ సుదేవునికై నుండు పెచ్చుమచ్చరమును? మన సుదేవుం వాసుందరి సునందనిని వరించి యచ్చట నెచ్చటనో నిలచిన వాడు ఈపిచ్చివాడు సునందనిని మోహించియు నష్టమనోభీష్టుడై యున్నాఁడనం ద్రిష్టైరెడు.

మంగ—మంత్రివరా! దీనినిశ్చితార్థంబు నెలులు దెలియ నగును?

మణి—మనమే యచటకిం బోయినఁ గలవారు తెలిసికొన నగు.

మంగ—అట లయిన నీదినంబుననే పయనముఁ జేయుదము ఈ పిచ్చి వాని సైతము తోడ్కొని పోదము. రారమ్ము. లేలెమ్ము. (వెల్లివోవు చున్నారు.)

తురీయాంకము.

ద్వితీయరంగము - ఆరణ్యము.

సుదేవుండు - భటులు.

సుదే—హా! ఆ సుందరికి నే నిచ్చినగడువు నేటికిఁ గదా మీతెడు ? ఏమి సేయుదు ?

క. జడమతి నే గడు విచ్చితి, జడవాక్షికి నాటు నెలలు చయ్యనమిత్రుల,
గడుభయ మయ్యెను, శారీ! బడ్చుచు నే మానె శుక్లభామ యది యింక ?

క. గడువు స్త్రీతైకుదాంకను, బుడమి న్తని యుండుదానఁ బురుషోత్తమ ! యీ
గడువు తొలంగిన మన నని, జడజాయతనేత్ర పలికె జడుపయ్యెం గదా !

క. అడవి నిక్కిలి, నయ్యో! వడి తగ్గుట నెడలు చాల వడకెడు, నాహా!
యడు గిడ లే, నకటంటా! తడసిం నే మగును తన్ని తహతహెడుమక ?

మ. మిలి మీత్ర, న్నలిన గానఁ, గ్గానఁ బడితి, స్త్రీతై న్నదా మాట నా
సతిని న్ధీమతి శ్రీమతి స్తుతవతికా సాంగత్యసంపత్త నే
మతి సూహించి తలంచుకాల ? మకటా! మానె న్నదా హర్షముత,
క్షితిలో రాజమూరుఁ డిట్టియడవికా క్షీణించునే? దైవమా!

నీ. కంటకవల్లికకర్కశ పాపాణకరిచకాననములఁ గలుగు కలత,
తపనాతపాధికతనుతాపమోర్వక విపరీతగతిఁ గలు వితతచింత,
దవదావనమదావదహ్య మాదేహము తహతహలను జెందు తగనియలత ;
చండార్కకరతప్తవైకతాతముగ్గు రాగ్నిలలఁ గాలి యడరు వంత,

గీ. తరళతరతారకేక్షణ తరుశి తన్ని, సురుచిరోదారశృంగార సుమశరీర
సుమచకచభార ఘనతరసుగుణహారఁ, దలంపఁ దలఁగని కలశోఽత దలరుదుండె.

ఇట్టి తరుణీమణినామస్తరణ సేయుటకు సైతము బలముఘగుచున్నది

హా! హా! నాబలముడిగిన నుడుగనిమ్ము. నాప్రాణంబులు పోయినం బోనిమ్ము. ఆసుందరి బ్రతికియుండినం జాలును.

క మురహర! గిరధర! మురవర ! కరుణాకర ! దారిఁ గానఁ; గరిషరదా ! నీ చరణములను నెఱనన్నితఁ బురహరసఖ ! దరితహర! పోషింపు చెలికా.

సునందనీ ! సోదరునకై పరితాప మొందునీకు నే నతనుతనుతాప మొనరించితిఁ గదా ! నను వన్నింపుము. తరుణీ ! విపదబ్ధితరణి యగుశ్రీహరి నిను రక్షించుం గాత.

సీ. కావఁడే ప్రహ్లాదుఁ గంబంబునం బుట్టి ఘోరహిరణ్యకు గుండఁ జేర్చి ?
ప్రావఁడే బాలర భూరివృత్తువునాచి ? యద్దునుశేపధంబు నరయఁ జూచి
ఇయ్యుండే గురువర్ధమిమ్మని వేఁడిన మృతసుతు జీవసంయుతునిఁ జేసి ?
కట్టఁడే సామ్రాజ్యపట్టంబు ద్రువునకుఁ, దండ్రీ పరిభవించఁ దడయ కవుడు ?

గీ. అట్టియనుపముఁ డనవద్యుఁ డవ్యతుండు
నాదిమధ్యాంతరహితుండు నఖిలలోక
పాలకుండును గరుణాలవాలుఁ డలఘుఁ
డొక్కచెలి బ్రోవఁడే నాదుమ్రొక్కులంఁ

శంకరాభరణరాగము-ఆది తాళము.

మందయానా - కుందరదనా - యిందు రావే - సుందరారవిందనయానా - యిందురావే ||
కోపమేల - నానైబాలా ? పాపినే నేను ! ఏపార నీముద్దుమోముఁ జూపవె రమణి || ౧
నీరేజానన ! మోరారణ్యముఁ జేరితి నేను-సారసాక్షిరొ-దారిఁ గానక-తారెడేహము || ౨
దీనావనా ! మానవక్షక ! నీనామము నే-మానితం బని-పునివేఁడెదఁ-జానఁగావరా || ౩

నా వియోగంబువలన నకటా ! నాముసలి తలిదండ్రులు చింతిలి
యాహారాదులం ద్యజించి కృశించి ప్రాణంబులు విడుతుర కదా ! ఏమి
నేయును ? నాయట్టిపుణ్యవిహీనులగుపుత్రు లజాగళస్తనంబులబరె
వృర్థ జన్తులు కారే ?

ఉ. పుత్రులు పుణ్యహీను లయి పుట్టగ నేటికి భూమిఁ బొల్లుగా ?
మాతృపితల్ వియోగమున మాననివంశం గృశించి వంధురకా.

గోత్రముపాత్రతం జెఱిచి కూరిమిబంధుల షోభ వెట్టగా
విత్తులు చింతిలంగఁ బుడమిం దవశత్రులు పొంగి నవ్వగా

శ్రీహరీ! ఏమిది? యీరేడుల్లోకంబులు బొంగరంబులుంబోలే గిర
గిరం దిరిగెడు! మి న్నంతయు ఘనీభవించి నాపై నొకకామెయిం
బడినట్టయ్యెడివి! నాదృష్టి నిలిపినను నిలువక శింశుమారచక్రంబు
నుంబోలే దిద్దిరం దిరిగెడు! చరాచరసృష్టి యంతయు శూన్యం బై
తోచుటయేగాక నాయునికి సైతము సందియంబై యగపడెడును!
ఏమిసేయుదు! నిలువం జాలకున్నాను. హా! సునందనీ! సునం దనీ!!
సు నం ద నీ !!! (అనుచు గ్రింపఁ బడి మూర్ఛపోవుచున్నాడు.)

ప్రతా—చూచితివే రామశింగూ! క్రూరమృగావశీభయదంబై మానవ
సంచారంబు లేనియాదుర్గమారణ్యంబున మనసునందసినామంబుం
గొని యెలుఁగెత్తి చీరెడువాఁ డెవఁ డయియుండును?

రామ—అదియె యచ్చెరువుగా నున్నది. చేరువం జేరి చూచిన మన
సందియంబు దీతెడిని.

ప్రతా—మంచిది. మనము పోవుదము. (అనుచు సుదేవుని యొద్దికిం
బోయి) ఓరీ వీడేరా సుదేవుడు; సందియంబు లేదు,

రామ—నేడు గదా దైవంబు మనకు నినుకూలం బయ్యె?

ప్రతా—అలస్యం జేల? వీనిని బంధించి వేగంచె కొనిపోయి యుగ్ర
సేనునియాజ్ఞానుసారంబుగ మనచెఱయం దుంతము.

రామా—సరే మెలకువ రాక మున్నె బంధించుట మేలు.

ప్ర —అటులే చేయుదము. [అనుచు, బంధించి యెత్తికొని పోవుచు
వారు.]

తృతీయరంగము-రాజమందిరము.

సునందని.

ఆ-వె. సతతసదవసుండు వితత సయండయో ! అతివిలాసయుతుండుమతిగురుండు

క్షీతిధరంబు గేరుద్భవినమేతుం డహా ! సతులచిత్తజుండు చన్నియె రాడు.

అరళవృత్తము. అడవిం బోయినబాల్క దెచ్చెద నంచు బోయెను దైవమా !

గడువు మీతెను రాక తక్కును గాఢకాననసీమలకా ;

దొడరి చొచ్చెనా ? గాజువాటుమఁ ద్రోవఁ గానక నొచ్చెనా ?

చెడితి నే నిక నేమిసేయుదు ? శ్రీహరి ! ననుఁ బ్రోవరా.

ద్విపద. వందారుమందార ! వసుధాకళిత్ర !

బృందారకస్తుతి-బృందచరిత్ర !

మంధరగిరిధర ! మహితపక్షి !

బంధురభవవాళ-బంధులజిత్ర !

అంధకరిపుష్పిత్ర ! యరవిందనేత్ర !

కంధరశ్యామల ! కమనీయగాత్ర !

ఇందిరాసుందరీ - హృక్కంజమిత్ర !

వందనం బిదె నీకు - వసుదేవపుత్ర !

అలనాఁడు వనతల - మురి నేఁ జేరి,

చెలులతో వసకేరి - జెలరేఁగి సల్పి,

లేని వికారము - లెక్కకు మీఱి,

కానగ వచ్చిన - గాఢీయ పడుచు,

హారామ ! శ్రీహరి ! యని నేను జీరి,

నారామసీమల - సతిసుందరాంగు

నొకఘను సచట నీ - నొనరంగఁ బాపి,

యింక నే - చింత నీ - వె మిత్రో మండు,

మని మతి బోధింప - నటు నేయ నైతి.

ఘనుని నేఁ బంపితి - గహనసీమలకు,

మాధవా ! యలవాని మానససీమ,

నాభవుఁ డని నేను - నమ్మితిఁ గాన,
 నవివేకినియని న న్ననఁ ఘు! యెంచుము,
 భువిలోన కాశ్వత - భూరిమంగళము,
 లాసఁగి ప్రావవె వాని - మోయిశ్రీశారి,
 మసలఁగ వల, దయో - మధుకైటభారి .

అకటా! ఆసుందరుం డడవిం బడి సంకటంబులు వడుచుండ నే నీరీతి
 మణిమయమందిరంబుల నుండ నగునే? ఆప్రాణేశ్వరుఁడులేని నా
 యునికి, యీమనికి నిష్ప్రసాదముగా దె? ఇంక నీగృహంబున
 నిలువం జాల. రాజ్యం జేలం జాల. నాసుందరు నన్వేషింపం బో
 యెడ. యతఁడు దొరకఁ జేని యాదుర్భరశరీరంబుం ద్యజించెడ. హా!
 ఈరాజ్యపట్టం బేరికిం గట్టుదు? ప్రాణంబుం ద్యజించుటకు నిశ్చయిం
 చిన నా కీయాలోచన లే? పితృవచనోల్లంఘన సేయం దగునా,
 యనుబాధ యొకటి బాధించుచున్నది. ఇనీ! నా కేల పాపభయము?
 ఇంక ఊహమాత్రం బైన నిచట నిలువం జనదు. ఘోరారణ్యంబులం
 జేరెద. [అనుచు మందిరంబు విడిచి వెళ్లిపోవుచున్నది.]

తురీయాంకము

చతుర్థరంగము—మంత్రిమందిరము.

జయమాలి. సుమతి.

జయ—

క, తలఁచినకార్యములెల్లను, దలఁచినఘట్టులాయె నిక ను దడయఁగ నేలా!

కలకాలము యోచనలో, పల నుండిన గార్యమెటు సఫలమా? దండ్రీ!

క, కందర్పరుచిరదూపుని, సుందరు నట బంధనమున స్రుక్కఁగ జేయం

గందు వెటు? బిందు వెటు? లీ, మందిరమున నుండు దెమ్మ మసలకుతఁగి.

తండ్రీ! గడియె యొకయుగముభంగి, దిన మొకవ్రతయంబురీతి,

గాలంబు గడవుననుం జూచి నీకుం గరుణ రాదుగా? ఆరాకుమా

రుని బంధంబున నుంప నేల? బాధింప నేల? మనమందిరంబున
నుంచినం దప్పా? తండ్రీ! ఏమి యోచన సేసెదవు? కలకాలంబు
యోచనలతో మునిగిన, కలిగినఫల మనుభవించు ఔష్ణుడు?

సుమ—తనయా! ఆసుదేవుని మనమందిరంబున నున్న నగునే? వాం
డీపట్టణంబున నున్నవాడని యితరులకుం దెలుప నగునే? వాని
వార్త సునందని వినిన మనబ్రతుకు తెల్లవాఁడు గాదే! మనకార్యం
బులు వ్యర్థంబు లగుం గదా?

జయ—తండ్రీ! సునందని యెచ్చట నున్నది?

సుమ—తనయా! దానిమందిరంబుననే యున్నది?

జయ—తండ్రీ! నీ వెఱుంగవా? అది యరణ్యంబుం జేరెను.

సుమ—ఎపుడు?

జయ—నిన్నటిరాత్రియే?

సుమ—తనయా! నీ కెల్లు తెలిసెను?

జయ—

ఉ. పంచితః జంచలాక్షులన, బంచలచాటులః బొంది యోచన

ల్వించును నెప్పు డప్పటివి వీనులవిందుగఁ దెల్పఁడంచు, వా
రంచిత్ప్రస్థానోఽగతి! యాచెలిబాళియుదంత మంత, త
ప్పించుక లోక నామ వినిపించిరి రాత్రియె, తేటతెల్లగా.

తండ్రీ! ఆసునందని కడుదుఃఖించి నిన్న నడికిరేయిట గూఢముగా
నిలు వెడలి యడవి జేరె నట. ఇక నేల నీ కితరులభయము?
నీవే కఠింగదేశాధిపతి వైతివి. లోకు లందఱు నీవేవకుల కాదే?

సుమతి—తనయా! యీవార్త నిశ్చయంబు యే నిక నే ధన్యుడ వైతి
ననుటకు సంశయం జేమి? ఈరాజ్యంబు సాధించితి, కుజేరుండున్నా
దుండై, పట్టణంబు విడిచి గ్రుమ్మరుచున్నవాఁడు; వానిగతి యే
మయ్యెనో తెలియ కున్నది.

జయ—తండ్రీ! వానికై వగవ నేల? వేటుకొందఱిని భటులం బంపు
ము, వారు వానిం బట్టి తెచ్చెదరు. దేశ దేశంబులనుండియు వైద్యు
లను రప్పింపుము. వారు మందు లిచ్చెదరు. నీవు కళింగదేశాధిపతి
నని యితర రాజులు వినినతోడన వా రందఱు నీతో వియ్య మంద
నపేక్షింతురు. తండ్రీ! నీబుద్ధిచాతుర్యంబువలనం గదా యింపటి
పడవి నీకుం గలిగె! జవకా! ఇట్టిసమయంబున సీతనయనగు నే
నీలాగునఁ దపించుచుండుట నీ కొకకొఱత కావా? ఆలోచింపుము.

సుమ—తనయా! ఇంచుక నైపుము.

క పంకజముఖ! యింకను దన | బింకమ్మున నున్న వాఁడు భీతిఁ గడపి నా
యంకెనుఁ దెచ్చెద నిజ మిది | శంకింపకు ముద్దపట్టి శాంతపు గజ్జ
జయమాలీ! ఈదినంబున మరల మాటు వేషమున వానిం నేరి
చతుర్విధోపాయముల వానినన్వర్తి గొనం జూచెద.

జయ—దేశంబులు సాధింపం జాలు నీశేముషీవిశేషంబున కొకమాన
వుని సాధించు టేమి విశేషంబు? తండ్రీ! మఱచితిని. ఆచండాల్కుడ
గు నుగ్రసేనుని విషయం జేమి నేసితివి? వా బాధలు నాకం బెక్కు
లు, వాని స్త్రవసంచంబున నుంచు యత్నంబు నేయకు.

సుమ—తనయా! వాని కేక ఒడియ వలదు తగినయూపాయంబుం
బన్నిరాడదు.

జయ—ఆయుపాయం బేది?

సుమ—

క విగ్రహాద్రగ్ర నాదుష్ట నుగ్రసేనుఁ. బట్టికొని పోయి కానని నట్టిడవిని
పవనహీనుని జేయ నేఁ బన్నినాడ జాన! నీ వింక వానికై జడియవలదు

జయమాలీ! ఇంక నీవు సుఖం బుండుము, పొమ్ము.

జయ—వాగు మంచియాలోచనము చేసితివి! తండ్రీ! నేఁ బోయివచ్చెద.

[అనుచు వెళ్లుచున్నది.]

సుమ— స్వగతముగా.)

దౌరా! ఎంతటి బుద్ధిచామధ్యులు! పదచలనంబు నేమక రథగజ
తుగప తినంపదంగోరక రాజ్యపదవి నాక్రమించితి. కంగరాజ్యం
బు నాది యనుటకు సందియం జేమున్నది? సుందరికి సరణ్యచరణం
జేన్చియించెద వుత్రవియోగంబునం గృశించుప్రభాపునకుంబుత్ర
కాశరణంబు దెలిపినతోడన వాయువశంబునం బడిన జీర్ణప్రజ్ఞంబు
వలె వానికరీరంబు పడినావును. ఆసమయంబు నంగవా యించుక సా
హసంబు మరల సేయాలయు? అది యెంతటివని? ఒకపత్రంబు, నాని
పై ప్రతాపునిలిపితంబు, జ్ఞాతులవాత న్నట్టిగొట్టుం గద! కళింగ
రాజ్యాధిపతి సుతతి యను నదిసిద్ధం బయ్యె. ఇంక నంగరాజ్యమో
వాకూతుడి యవును. సందియంబు లేదు. ఆసువేవుడు దండసా
ధ్యుడుగాని, సామసాధ్యుడుగా లేడు. ఎటు లయినను నాతలఁచిన
కార్యంబునకు నప్తతిగొన వలయును. ఈరాత్రి యాపని జేసెద.
మఱచితి, ఆయుగ్రసేనుని నారాషంబునకుం గొనిపోయి మత్తుపఱ
చి యుంపుడని వానిభటులకే నాజ్ఞ యిచ్చితి, పదవిసోనునం జేసి
దుర్గమార్యంబునం బడపేసిన నాబుద్ధిబలంబుం దలంచుచు బ్రా
ంబు విడుచు. అటులేసేయవలయు. తగినయత్నంబులు సేసెద.
పోయెదం గాక. [నిష్క్రమణము.]

తుల్యములు—పంచమరంగము.

ఆరణ్యము.

జయపాలుడు—(ఆత్మగతముగా.)

ఉ అక్కడ దగ్గిదండు లెకటా! మది గుండుచు నెంత చిక్కెరో?
ఇక్కడ నన్ను బెంచి సుతుడే యని నమ్మివారు న్నక్కెరో?

చిక్కిరి నన్ను బాధింపు, శ్రీహరి! యెంతకృతఘ్నుడం గలూ !!
 తెల్లొని యిట్లు సేసితే; విధి! కృతకర్తవ్యాను సారి వై.
 చ. భువి నభిధేయ సేవకుని బోచుట చెంగట బాము బెంచుటే,
 యవినయపుత్రుఁ బెంచు టవి యాకొనుబెబ్బలి నింట నుంచుటే,
 సవతుల నింబ నుంచు టది సౌఖ్యమును నైడఁ బట్టి గెంటుటే,
 తివికి కృతఘ్ను సాకు టది తీపని హలంబు గొలుటే
 భీ! నాయట్టికృతఘ్నుని నాయెఱక లేల పెంచి పెద్దఁ జేసిగో? తె
 లియ కున్నది. నాయట్టిపుణ్యశ్రీనుని చామహానుభావు లయినజననీజ
 నకులేల కనినో తెలియకున్నది. వారిసౌఖ్యంబుపాలిటఁ బెనుమృత్యు
 వు నైతి. నాయీపుట్టువు నాతల్లి యావనవనంబుపాలిటి కుతారంబ
 కాని వేటొకటి గాదు. అజాగళస్తనంబునుంబోతె నాయట్టినిష్ప్ర
 యోజకపుత్రుండు పుడమిఁ బుట్ట నేల? నాయత్నం బేమి యున్నది?
 సర్వంబునకు నెన్నొనట విధి వ్రాసినవ్రాతయే కారణంబు గాడే?

శీ. కన్నతల్లికి నన్నెడఁబాపెను జిన్నిప్రాయంబునఁజెలఁగి విధియె,
 కాననంబునఁజేర్చి కరిగదండనఁగూర్చి మరలఁబ్రో చెను మహామహాతవిధియె,
 ఎఱుకుల బంపించి యెలమి న స్థాచిన కరుణానిధానంబు కనఁగ విధియె,
 కాచినవారిని ద్రోచి న స్మిరీతి సేచుచు నున్నది' యిపుడు విధియె.
 గీ. బౌర! విధిబలమే బల మవనియందు; బుద్ధిబల మేల? మఱి యేల భుజబలంబు ?
 వింత! పొగడంగ వశమె యావిధిబలమును ఫణిపతికి నైన భారతీపతికి నైన

బౌరా! విధిమాయ తెలియ నెవ్వరికి శక్యము? హా! బడలిక హెచ్చె.
 ఇక ముం దడు గిడఁ జాల. ఈలేరుమూలంబున విశ్రమించి సేద
 తీర్చుకొని ప్రాణంబు లున్న మరలఁ బ్రయాణంబు సేసేద. [అని
 యొకచెట్టుక్రిందఁ బండుకొని నిద్రించుచుండఁగా జీవాజీలక్ష్మణ సిం
 గులు ప్రవేశించుచున్నారు.]

జీవాజీ—లక్ష్మణసింగూ! మనపని సముద్రమున కేతము నెత్తినట్లు
 లున్నది సుమీ.

లక్ష్మణ—అందునకు సందియం జేమి ! వింధ్యపర్వతంబుం దలక్రిందు
సేయఁ బూనుటయ కాదే?

జీవాజి—షేర మీతి యున్న ఛరాతలంబుం దిరిగి లెక్కకు మిక్కిలిగా
నున్న జన సమూహంబునండి తాను జెప్పిన లక్షణంబులు గలవాని
నొక్కని నేర్పఱచి తే వలయు నట. అట్టివాఁడు చిక్కు పెట్టులు?
వానిఁ జీక్కించికొనఁ గలుగుట చుక్కల లెక్కింపఁ గలుగుటయె
కాదే ?

లక్ష్మణ—చిక్కల లెక్కిదుట యసాధ్యమేగాన నతఁడు చిక్కఁడగుటయు
నసాధ్యమేయనుట నిజమగు.

జీవాజి—అటు లయినచో నీయడవులలో నిడుమలం గుడుచుచు నడల
నేల?

లక్ష్మణ—పట్టణంబుం శేరి యాక్రూరునికిమనప్రాణంబులం గోల్పోనేల?
జీవాజి—రిత్తచేతులఁబోయిన వాఁడు మనప్రాణంబులఁదీయుట సిద్ధంబే
కదా.

లక్ష్మణ—సూర్యచంద్రుల యునికి సిద్ధంబు యే నదియు నట్టిద.

జీవాజి—అక్రూరుఁడు ప్రాణహీనంబు యిండు కై నను పాపం బని తలం
పఁడు కదా?

లక్ష్మణ—వేటకాఁడు మృగంబులపై దయ యుంచునే?

జీవాజి—మన మిప్పుడు సేయం దగినకార్యం జేమియుం దోడక యు
న్నది

లక్ష్మణ—మన మాటుచెలలనుండి తిరిగి తిరిగి యలసితిమి. ఈచెట్టు
క్రిందఁ గూర్చిండి యొకింత యోచింతపను.

జీవాజి—మంచిది. నాకు నదే కావలయునది. [అని యొకచెట్టుక్రిందఁ
గూర్చుండెను.]

లక్ష్మణ—ఓయీ! జీవాజీ! చూచితేవే? ఈచెట్టుక్రింద నెవఁడో మాన
వుఁడు నిద్రించుచున్నవాఁడు.

జీవాజీ—(లేచివచ్చిచూచుచు) ఆహాహా! ఎంత సుందర పురుషుఁడోయీ!

లక్ష్మణ—వీఁడే సుమీ మనయుగ్రసేనుండు తెలిసిన లక్షణాకారుండు.

జీవాజీ—నిజము నిజము నందియంబు లేదు. నిజము.

లక్ష్మణ—(మెల్లగ) జీవాజీ, వీని నిద్రించునపుడే బంధించియెత్తికొని
పోదమా? వానికి మెలఁకువ గల్గినచో మనకుచు శ్రమ యగు.

ఇపుడు గోటితోఁ దీరుపని కపుడు గొడ్డలి కావలసి యుండుం గాదే?

జీవాజీ—ఆటు లఱున నాలస్యం జేల? బంధితము. పట్టు. (అనుచు
బంధించి యెత్తికొని పోవుచున్నారు.)

సు న ం ద నీ ప రిణ య ము.

పంచమాంకము—ప్రథమరంగము.

చెఱు.

జయపాలుడు. చండోడు. వెట్టోడు. పిచ్చోడు).

చండోడు— కేదారగౌళరాగము. ఆదితాళము.

ఎన్నెనుగదరా పానమునుట్టు-తెన్నెనుగదరా కీడులిట్టు-సన్నెమురా సామి మేమికెట్టు
తన్ననలాడిన-వన్నెను అట్టు. పల్లవి.

పాసాని దునుమనిపాపము వన్నె-నాపని వల దని వాడు వాకున్నె-నాపాపులకాసు
లింతకు దెన్నె-మాపాలిదేవర మాకును సన్నె. ౧.

కానుకు నానిడ మోసము లాయె - మోసము నేసిన దోసము వన్నె - మిపాల బూ
సాని పీసాని నీసాని - గానికి దేవర మము నేడు దెన్నె. ౨

ఓయచ్చా! యెట్టగా! ఓరీ పిస్సిగా! నేడు నస్సిత మనీ. దోసము
నుట్టుకొన్న దనీ.

వెట్టోడు—ఏల ననీ. అటు కూనేది?

చండోడు—కూసు కా దనీ. కాసు కానపడినదోసమురో సిదీ.

పిచ్చోడు—ఏమి రనీ యది?

చండోడు—సెప్పే దే మనీ ! మోసము నేసిన దోస మని జోసయ్య
సెప్పలే దంటనీ.

వెట్టోడు—నూ మేమిదోసము నేసిత మనీ?

చండోడు—కుత్తుకకు దెన్నెడిదోస మనీ, మాము నేసుకుంది.

పిచ్చోడు— ఏం దనీ యది? సెప్పక పానము దీసెదవే మనీ.

చండోడు—సెప్పే దే మనీ. ఇప్పుడు సెరలో యేసినసిన్నోణ్ణి సూసితిరి
కా దం టనీ.

వెట్టోడు—సూసితివనీ. ఓడో దొరబిడ్డోణికి మల్లుండ్లోడనీ ఆహా!

చండోడు—ఓడో దొరబిడ్డోడు కాడనీ. మెట్టుపై పుట్టుమన్న కావ

య్య యెడలి సింగారము సూడండనీ.

వెట్టోడు—అవుననీ. ఏడు మనపత్తాపయ్యబిడ్డడే గాబోలనీ? నాడు

మా మెఱుకల కిన్ని నోడే ననీ యీడూ!

పిచ్చో—అవు ననీ, ఆడేరా. ఆడే సునూ.

చండో—ఆబూసికొడు కుగ్గ సేనుడు రేపొన్ని సూసెనా మనగొంతు

క్కోసేను నొనీ. యింకేది దోసము సుట్టుకొనె ననీ.

వెట్టోడు—ఒరే! నా కోయ్యత్తి దోసిందనీ. అటు సేస్తమా?

చండో—ఏ మనీ యది? అట్టుకు పురితాడా?

పిచ్చో—కాదనీ. వెన్నకు సత్రాయి కట్టుక బావిలో దుముకుట కా

బోల్చనీ?

వెట్టో—అవికావనీ. అవి యుత్తులా?

చండో—ఏమీసేవలె ననీ మరీ?

వెట్టో—మనపత్తాపయ్య పాపోని గాపా టిని కాడ్డేవరను తలసుం

కూస్సున్నాడంట కాదనీ. ఇప్పుడేమాము పోయి లోని దంతయు

సెప్పిన యాయుగ్గ సేనుని సంపిసి మనలను కాపాడుతాడను కాదనీ.

చండో—ఓనాననీ! బాగా వుందనీ నీయ్యత్తి. బల్చి గుండనీ. యో

నన సక్క సేసితివనీ. యేమితిని సేసితి వనీ. మాము తినినదే తింద

వుకా వనీ మాకు దోసనియ్యత్తి నీకెటువోసె ననీ. గురు నొద్ద

నది తే మనీ? బలుచాగుం దనీ. అటులే సేత వనీ. ఈడ కొండరి

బెట్టి మా మిప్రడే పోదమనీ పరుగిడదమనీ.

వెట్టో—పోదము పడుడనీ పదపదం డనీ. అనుచు వెళ్లుచున్నాడు.)

ద్వితీయరంగము—అరణ్యము.

(మంత్ర-ఉగ్రసేనుడు).

ఉగ్ర—

చ కటకట యిట్టిచేతలకుఁ గట్టిడి వైతే? యెటుంగ నైతి నీ
తటమట, లక్కటా! తగని దాదులు ద్రొక్కినవారి కీగతుల్
దిటములు గావె యెట్టియెడఁ? దీ పని గ్రోలితిఁ గాలకూటముం
బటుతరహారకృత్యములఁ బాఠకి! చేసితి నీబుంగలికా.

దుర్బదాంధుండ నై దోర్బలగర్వంబుచే ద్రోహంబు లెన్నియోని
కొలుకుఁ జేసితి 'ద్రోహీ' తుదకి దుర్బరణంబునకు ననుం గుఱి
సేసితి వే?

సుమ—

ఉ. ఓరినరాధమా! విసర యోర్పితి నిన్నటిదాఁక నీదు దు
ర్వారకరారభీకరనరాదదురు క్తశరాశీలేట్లకుం;
గారణ మంత దీక్షిం; గడక ట్టెను గార్వము లెల్ల, నింక నీ
కూరిమిమృత్యుకన్యకను గూడఁగ నిచ్చితిఁ పెండ్లియాడరా

ఉగ్రసేనా! నీవివాహంబునకుం గన్యకామణిని గదా నే నిచ్చెద
నంటిని. ఇదిగో! మృత్యు పనియెడి యుత్తమాంగన నిచ్చితి. పెండ్లి
యాడుము.

ఉగ్ర—హా! ద్రోహీ! ఆహా! దురాత్మకా! ఓరీ! పాతకీ!

ష. చరణంబు లైగి చావఁ బోవుతేటి నీచత్వంబునకా, కుర్తదా!
పరసాలపము లాడ నాసరసముక నై యందు రాఁగిబోలునే?
విరసాలాపము శేలి చాలు నింక నీవిద్య, ల్విసం జాలఁ బో!
పరిగకా, దోర్బల మేను నమ్మి చెడితిం, బాలెతి నీబాధకుకా.

చాలు చాలు; ద్రోహీ! ఇది నీవైరశుద్ధికిం దటి కాదు. నాదోర్బల
గర్వంబున నేఁ జెడితి.

సుమ—క్రూరా ! భుజబలంబే సర్వం బని గర్వించినవెట్టివి నీవు కావే?
బుద్ధిబలంబునకును భుజబలంబునకును గలతారతమ్యం బిప్పుడైన
నెఱుంగుము.

నీ. కాలానలాభీలహాలముఁ గ్రోలి యేలీల నునఁ గలఁ డిలచు జీవి ?
శూద్రాద్రుమంధిరభద్రాయుధోదగ్రకోద్యుతి కెటు లోర్చు నోర్చి మరుఁడు ?
నాకారిఁ బోకార్చుపాకారిశ్రీకారిఁ గాకారి నెదిరింపఁగలరె రిపులు ?
జంభాంగంభీరదంభోవిజృంభణ సంరంభ మెటు వైచు మ్మాధరములు ?

నీ. భూరిసాహసబుద్ధిని భువి నెదిర్చి బ్రతుక నెటు లగు నొర ! యాబ్రహ్మకై న ?
నింక నైనను దెలియుమా శంక వదలి బుద్ధి కెనయ గుబలిమి యీభువిని లేడు
' ఓరీ నీచాధమా ' యీభువిని బుద్ధికి సాటి యగుబలిమి లేదని చక్కఁ
గా నమ్మి ప్రాణముల విడువుము. (ఆనుచు నుపతి వెల్లుచున్నాడు)
(సన్యాసి వేషముతో సునందని ప్రవేశించుచున్నది.)

సన్యా—

నీ అంగనానంగుఁ జక్రాంగమా ! చపలకుళింగమా ! కన్నులారంగఁ గనరె ?
రంగారుతాని సారంగమా ! చకితమరంగమా ! కన్నులారంగఁ గనరె ?
శృంగారయుతునిఁ బ్లవంగమా ! పనితెప్పతంగమా ! కన్నులారంగఁ గనరె ?
అంగగువాని భుజంగమా ! గరువంపు భృంగమా ! కన్నులారంగఁ గనరె ?

నీ తుంగవిక్రముఁ గనరె ? యేకాంగులార !
సంగరోద్రగుఁ గనరె ! నిస్సంగులార !
మంగళోత్తుంగులారమా ! మంగళాంగు
బంగరకుమారుఁ గన్నులారంగఁ గనరె ?

నేటికి నాబల ముడిగె. ముం దొకయడుగిడఁ జాల ! హా ! ప్రాణే
శ్వరా ! మితి మీతై ననుకారణంబునం బ్రతిస సాగించితివి కాఁబో
లును ! పరోపకారంబునకై శరీరంబుం దృణముగఁ ద్రొంచిన నీపరి
మోపకారంబునకుం బ్రతి దుర్భరం బగునాశరీరంబుం దృణించుట
తప్ప వేటొకటి కాన. జీవితేశ్వరా ! వేటొకజన్తంబున వైన నెచు

పంచమాంకము,

౯౯

గూర్పనాపం దారుపందారుడగుగోవిందునిపాదారవిందమ్ములుడేంద
మ్మున నిల్పి శరీరమ్ముం ద్యజించుచున్న దాన.

ఉ మందరధారి! శారి! శ్రుతిమాళివిహారి! దయాప్రచారి! స
ద్భృందమసౌజ్ఞచారి! యరిబృందవిదారి! త్రిలోకధారి! యో
బంధురదుఃఖహారి! భవబంధవిమోచనకారి! శ్రీహరీ!
యెందును దిక్కు గాన నిక నే మని నే మనుదాన నిత్యజీవ.

శ్రీహరీ? జన్మాంతరమునం దైన నాసుగఱోదారుని నామనోవిహా
రుని నానుజేవుని నావరునిగాఁ జేయుదు వని నిను వేఁడెద; మఱి
కొనియాడెద, (అనుకొన్నుండఁ జేరువ నొకచెట్టుక్రిందఁ బడియు
న్నయుగ్రసేనుడు.)

ఉగ్ర—హా! దాహము! హా! తాపము! హా! పాపము! హా! దైవమా!
సన్యా—ఇది యేమి? ఈఘోరారణ్యంబున “దాహము” “తాపము”
అని వాపోవుమానవుం డెవఁడు? పోయి చూచెదం గాక,

ఉగ్ర—అయ్యో! దాహము! నీరిచ్చి రక్షించువారీయరణ్యంబున
లేరుగా? శ్రీహరీ! అయ్యో! తాపము!

సన్యా—ఎవఁ డై యుండును? దాహంబుకేర బరితపించెడు నీతఁడు?
దాహంబిచ్చి యడిగెదం గాక. (నీ రిచ్చుచున్నాఁడు.)

ఉగ్ర—దైవమాయ.

క ఎంతటిహ్రుయం దేనియు, నెంతటినా ప్తితుఁడు గాని, యేమిటక హరిణ
వంశంబు గుండెడుచేకలఁ జింతించిన, బాధ తొలఁగు, సిద్ధమిది భువిక.

యోగివరా! నాద్రోహంబులు ననుం ద్రెకొర నెను. మహాక్షణంబు
నకు బలంబు తగ్గుచున్నది.

సన్యా—ఓరీ! నీ నెవఁడవు? నీ కిట్టిబాధ లేల కలిగె?

ఉగ్ర—యోగివరా! నాయుదంతం బొకచరిత్రగా నున్నది. నుచున
నోటం గడి లేదు.

సన్యా—(మనంబున) వీఁ డుగ్రసేనుఁడుగా నగపడెడు. వీని కిట్టిదుర్త
రణం జేల కలిగి యుండును? ఇది యెవఁడో చేసినకృత్యంబుగా
నున్నది విచారితము (అని నీ రిచ్చుచున్నాఁడు.)

ఉగ్ర—తాపసోత్తమా! నా కీదుర్తరణంబుఁ గలుగఁజేసినద్రోహిని
నాయంతటి దురవస్థకుం దెచ్చెదవే? వాఁ డిపుడే పోయెను. ఇట్టి
సమయంబున వాఁ డాడిన యేటఁపొటుమాటలు నాహృదయకమ
లంబున నాటి బాధించుచున్నవి. మాట లాడం జాలను.

సన్యా—ఆద్రోహి యెవఁడు? వానికి నీ వేమి సేసితివి? వాఁ డేల నీ
కిట్టి బెట్టిదం బొనరించెను?

ఉగ్ర—యోగివరా! నాదుపాపంబులు నోట నుడువం జాల. లేఖన
సామగ్రియిచ్చిన నే నెటులయిన శ్రమపడుచు సంగ్రహంబుగా వ్రాసి
యిచ్చెద.

సన్యా—మంచిది. అటులే చేయుము. (అనుచుఁ జెట్టుపట్టయు నొకపు
ల్లయు నియ్యఁగా నుగ్రసేనుఁడు ప్రవహించుచున్న తననెత్తుటిలో
ముంచి వ్రాసి).

ఉగ్ర—తాపసోత్తమా! ఈకష్టం జేకొని యాద్రోహిదుర్వర్తనమును
చేత దేశంబులం దెలియునట్లు చేయుము. యోగివరా! నాదారుణ
కృత్యంబునకుం జిక్కి రాకొమారు లిరువురు కళింగరాజధానియం
దుఁ గారాగ్రహములో నున్నవారు. వైశంబే యచ్చటికి విచ్చేసి
వారిని జెఱుగుండి వెడలించుయత్నంబు సేయుఁడు. హా! దాహము!
తాపము! (అనుచుచీనస్వరముతో గొణఁగుడుండఁ గన్నులుమూఁ
తలు పడుచున్నవి.)

సన్యా—(కొంత మఱుంగునకుఁ బోయి)

మ. భర జీవుండు శరీరధారి యయి తా దారాధిపంఘంబులఁ

బొరయం జొచ్చిననాట గోలె, విషయములొఁగొనం. జిక్కిదు

పూర్వ దుష్కర్తము నాశరింప నవి యే చ్చున్గడి దృశ్యం బగున్

మరణాంతస్తున, నీతి వల్ల నచలు న్నల్లాడు దుఃఖింబునన్.

ఏమీ? మీకు కనింగ రా జధానియందుఁ జెటలో నిద్దఱు రాకొమరు
లున్న వారని నలికెను వారెవరై యుందురు? ఒకఁడు నాముద్దు
సోదరుఁడై యుండునా? వేఱొక్కఁడు నామనోహరుండు సుదే
వుండు కా నోవునా? ఏల యాయడియాస? వారిని జెట నుంచు
కార్యం దేమి యున్నది? అటు లుండెన నాకుం దెలియ కుందునా?
ఈక్రూరుం డేమో లిఖించెను. దీనిం జూతము. [అనుచుఁ జాబుఁ
జదువుచు] హా! జయపాలా! రాముద్గులచాలా! విధి నీనొసలు నిట్టి
దుర్మరణంబు గ్రాసెనే? కాలజ్ఞులవలుకు లన్నియుఁ గల్గి లావెఁగా!

గీ ౩బ్లిక్రక్క నుండి చల్లఁగా నిక్రంచు

స్థివాని నిన్నుఁ బ్రీతి లేక

యల్ల నాఁడు క్రూరుఁ డామంత్రి పట్టించి

భల్లమునకు నిడెనె బాలభక్త?

జయ పాలా! ఈ ఘోరవార్త నిజననీజనకులు వినినతోడనే స్వర్గంబున
నైన వినుం జూచెద మని తత్ క్షణంబునం బ్రాణంబులు విడుతురు.
నేనుండి ప్రయోజనం దేమి? ఈక్రూరుండు చెఱునుండు రాకొమా
రులను విడిపింపు మని వేడెను. వారెవరో? జాబుశయుఁ
జదివి చూతునా? (అనుచు మజలఁ జదువుకొనుచు) ఏమీ! ఏమీ
సుదేవుఁడా! నాసుందరుండా! నామనోహరుండా! ఎంతోకష్టము
దీని నుండి వైతిని? ఒడిలో బిడ్డ నుంచుకొని యూర్బల మెక్కిన
బిడ్డయ్యెంగదా నాబ్రతుకు! సర్వదేశంబులుం బూరిం గాని నావట్టి
ణాదే నేడ జూడ వైతి! ఏమీ? ఇంతటివ్రోహంబు! ఇంతటికొ
ర్యమా! దానినకర్తంబులకుఁ దుదిమొదళ్లు లేవా? యెఱుఁగకు
మేము సేసినతపేమి? అనురా రకుని మను నానాబలంబు గనిన

బేమి కావలయును? పట్టణంబునకు త్రవ్వబడె పోవలయును. ఇంక నీజాబు పూర్ణంబుగాఁ జది వెదం గాక. (చదివి చూచి) వేటొక రా కొమారుం డెవఁ డై యుండును? ఆక్రూరుం డేద్రోహంబులం దలంచి వీరిని కారాగృహంబున నుంచినవాఁడో తెలియకున్నది కాలవిశంబము నేసిన నేప్రాణి కేకొఱంత కలుగునో తెలియదు ఇతరాలోచన లిపు డేల? బీవించియుండినవారిని రక్షించిన పిదప యోచనలకు నమ యంబున్నది. వాయువేగమనోవేగంబులకు మించినవేగంబున నేఁ బోయి పట్టణంబు సేరెదం గాక (అనుచు వేషే నేగుచున్నాఁడు.)

పంచమాంకము

తృప్తీయరంగము—అరణ్యము

(ప్రతాపండు, జయదేవి)

ప్రతా- (తపంబున నేకాగ్రచిత్తుండై మైమఱచి కూర్చుండియున్నవాఁడు , జయదేవి—

నీ చే యిచ్చ జూపెడు చెలివారు నును మేను కరిసొపలంబులఁ గలవాఁ

పంకజంబులఁ బోలు పాదతలంబులు ఎంతవలె బిచ్చ గాఁజూపె

పటునీలనుచ్ఛాయం బరిగినకేళము ల్చిటులొరె చ్ఛాయ జూపెవాఁ

కుమదామహోదధిమయచిత్రంబు మలసివారియెల్లగుఁ దా

నీ నహవా! దైవమ! యీమను శనము నొలుల

నేనెనగా నేనె? నక్కటా! మేను మున్న

పాపకర్తంబు నేయ నావలము లిట్లు

లనుభవమునకుఁ దెచ్చితే హా! ముందు!

మ. అకటా! యయ్యతే! శ్రీహరీ! హరిహరీ! యానందయా పావ్యయా!

యకశంకా, భవదీయమంత్రజపనిష్ఠాభీనచేష్టునిఁ.

సకలార్హతల రాజవంశతిలకు న్నామ్రాజ్యధౌరేయునిన్

వికటవ్యాసులవార్ధి పూరమున నిష్ఠిరాగం స్తుంచితి?

ఉ. రా రఘురామ! రాక్షసవిరామ! విశాలయశోభిరామ! రా

రా వివంశదామ! మమరాక్షసావనవామ! రావదే

రా రణరంగభీమ! సువిరాజిసుందరకామ! ప్రోవరా

రార త్రిలోకధామ! నతరక్షణ! నీ కిది భూవారమా?

సీ రామ! పరంధామ! రవిమలాంబుధిసోమ! రామరామా! రమారామ రార;

నిర్వికల్పార! నిర్వికార! రార! నీలమేఘశ్యామ నీవురార.

సమన్వితరామ, సమశాన్తరామ! రా, భవదుఃఖవిరామ! రార;

సర్వలోకాభీక! సకలజీవోపాస్య! రామ! రక్షోగణభీమ! రార,

గీ రార రామా త్రిలోకారామ! విజిత

రామ! శ్రీరామ రఘురామ! రామచంద్ర

జాంకీరామ! శృంగలనార్యధౌమ!

విభవసుత్రామ! తైలోక్యవిమలనామ!

లోకైల కాకలీవృత్తము. ఘన మని నీదునామమును గానము నేసితి నే,

మనమున నీదుమంత్రమును మాన యుచితి నే,

ధన మని నీదురూపమును వాచితి నే నే,

కనికర మేల రాది కవు కా ముక్తితి నే.

రామా! పరంధామా! నీవు సర్వజ్ఞం సర్వకర్తవు, సర్వభర్త

వు, సర్వహర్తవు, సర్వసముదయవు, సర్వ గణవి, సర్వకల్పదాత్రు,

నిర్వికారుడవు, సర్వసర్వ, సమీపానానువర్ణనలు లెక్కిడ,

హిరణ్యగర్భదులకు నలవి పదన, దిక్కుమాలిననాకు సకల మ

గునే? దీనరక్షణం దను బిరుదపరుడనగు నీ కక్షయం ను

న్నది. ఈపూర్ణర్తను నాప్రాణభర్తను వ్యసనపారావారాబునుండి

యెత్తి తీరంబు జేర్చెద వని దీనురాలనై వేడెద. ప్రోవరా. కరు

ణించి కావరా. రామా! రామా! రామా!

ప్రతా—[కన్ను లు బిడచి జయదేవిదిక్కునకు మరలుచున్నాడు.]

* ప్రశ్నోత్తరరూప కోకనదవృత్తము.

ప్రతా—చింత వ వా చిన్నిమరుని చేడియో కను చేతిలో
జయ—విం లిలి మీ రెంతఘనులరా వేగ సుతు గన వేడెడక
ప్రతా—కాంత! యిద శ్రీకాంతు మది నిడి కంటి దనయుని గన్నులకొ.
జయ—ద్రాంతి వల దాబాలు గనుటలు పాతకుల కెలు లభ్యదుకొ
ప్రతా—దేవి! భ్రాంతిపలుకులు గా వివి నే గన్నులారం జూచితే.

ఉ. అన్నులమిన్న! “కన్నులను నామెత వెట్టెకున నైలాండు, నీ
చిన్నెలచిన్నవాండు, బుచ్చెన్నుండు పున్నమకీనికన్న మో
మెన్నిక గిన్నవాండు నెఱ సన్ననై లేకయ యున్నవాండు, నీ
మన్ననవాండు వీడె, కనుమా, కొనుమా, ’ యనె వెన్ను డిప్పడే

జయ—ప్రాణనాథా! బాలునిపై నుండు మోహాధిక్యంబుచే దేవన క్క?
భ్రాంతి కలిగినది.

క మెలకువ మనుజుం డెయ్యది బుమోహత వలచి వలచి పలుమఱుం దలండు,
గలలో నది మది దెవఁగొని వెలియవు, నిదిభ్రాంతి యనఁగ వె యును జగతికొ
నాథా! ఇది భ్రాంతి నిర్భాగ్యులచుగు మన కేల సుతునిం నె నె ను
భాగ్యము కలుగు?

ప్రతా—నేని! కన్నకుమారునిం గన్నులారం గనినది యానుహాసం
నావు నిద్రజాలవి వ్యాకౌంటి మందు వే? చతుశ్శలోకంబులు వృ
త్త దృశ్యంబులు సేయం జాలినమహాఘనునకు నాయత్రివాని
నొకని పోలి ద్రాంతిలో ముందు టేమి యచార్యంబు?

సీ. స్వల్పంబులు సంవృత్తమై యుండ స్వసూక్ష్మం బని పాడి నెఱుదు,
సర్వసూక్ష్మం బని నాథంచువారికి స్వల్పంబులు నాటి మాట;

* ఇది 20 వ ఛందమున 849౬:1 వ వృత్తము. భ. మ. ప. స. స. స. హలు
12 వ ది యతియు.

ఇందు లేఁ డెందు లేఁ డెందు లేఁడనువారి కందందు నగపడు నదృశ్యముగః

- చిట్టడుగులపొట్టి పట్టి వీఁడనువారి కట్టి విరాడ్రూప మట్టై చూపుకొ
 ౧ రూపహిమంతు వీఁ డన రూపు సూపు; సంబుచ్చరుఁ డని చూచిన నవని నిలుచు;
 నవనిచరుఁ డన నగపడు నంబరమున, నార' హరిమాయ లెఱుంగఁగనగునె తరుణికి
 క హరి యన హరి నరుఁ డగు ధర, నరుఁ డన నే నరుఁడఁ గాను నరహరినె యనుకొ
 నరహరి యనఁ గా దని, తా । నరరక్షణబిరుద మూను నాలిరొ వినవే.

కట్టిమ హేంద్రజాలంబులు కరతలామలకంబులు గాఁ గలమహాశు
 భాన్యనకు నొకబాలుని నాకుఁ జూపి మరలఁ జూపక మఱుంగిడు
 టేమి యశక్యంబు. తరుణి' నాపుత్రుని, శుభగాత్రుని, నేఁ గన్ను
 లారఁ జూచితి. నాసుతుండు లేనిది యిజీవనంబేల ?

- ౯ పుత్రుడి లేనివాగ్గమును, బుత్రుఁడు లేని నివాససౌఖ్యముకొ,
 విత్తము లేనికార్యము, వివేకిము మానినవానివైద్యముకొ,
 జన్మము లేనినాతిరతి, చిత్తజవైరియులేనిగ్రామముకొ,
 రిక్తగు, లోకొకల్పి బలె, రెక్కలు వోయినపక్షి కై వడికొ.
 ౧౦ శీతకఫాదిరోగములఁ జిక్కుచు నుండఁగ వచ్చు, శ్రీహరి' !
 చితిజరాదికష్టములఁ బెక్కుదిసంబుల సోఁపవచ్చు, ఘో!
 రాతతనిర్ద నత్వవిపదల్లిని మున్దఁగ వచ్చు; గేశవా'
 బూతలమం దసహ్య మహా' పుత్రవియోగముఁ గోర నేరికికొ

సో! ప్రాణంబుం ద్యజించుటకై ఘోరొపవాసంబు లెన్ని యొనరి
 చినను బొందిలో మొండివడి ప్రాణంబు వెడల కున్నది ఆయుఁపరి
 మితి ప్రాణికిఁ నూత్రేండ్లునునం ,,చాపీచిరాయు"వను వచనప్రమాణ
 మునఁ బాపికిఁ బదినూత్రేండ్లు కాఁబోలు. ఇట్టిది కదా యా'బ్రహ్మ
 సంకల్పము?

- ౧౧ జోకికి నిచ్చుఁ బుత్రులను జొప్పడఁగా దని కీయఁ దొక్కనికొ,
 మోగికిఁ గూర్పు నుందరిని మెప్పు, గురూపిని భోగి కిచ్చుఁబో.
 రాగిని రోగిఁ జేయుచు, విరాగికి జేహపలుత్వ మిచ్చెడుం;
 ద్వాగిని జోగిఁ జేయు, రెడిద న్నగ్నంపడ లిచ్చు లో కెకొ.

ఈరీతి బ్రహ్మ యకటావికటములు సేయుచు జనుల ననేకబాధలం బెట్టెడు. ఏమిసేయుదు? నా కేల పుత్రసుఖంబు? వాని స్త్రుణచేత నన్నం బాడుమనస్సునకు మఱపు రాదు. హా! 'దైవమా' [నొంది కాచికొనియుండిన చెఱగావలి వాండ్లు ప్రవేశించుచున్నారు.]

చండోడు—వెట్టోడా! అబ్బా యమ్మా పాపోనికై పానాలిడి సెరంబ్రసీ: సూళ్లెననీ. అబ్బ తాప నయ్యా డనీ. ఇపు డూట కుండాడు పోదాం పదం డ్రనీ.

వెట్టోడు—అవు ననీ యమ్మ సూడు. సివికిసివికి గాలికి పోలా గున్నది కన్నీళ్లు సూడనీ కాలువలై పాటుసున్నయి? మా మనీ యింతి సేసినవాండ్లమ్ నాఁ డెఱుక లేకపోయెననీ. నేఁ డయినను బిరాల్ను సెప్పుదా మనీ: (అనుచు సందఱుబోయి జోహారు లిడుచున్నారు).
చండోడు—బాబోరూ! నీబిడ్డలము చూము. దండం, దండం. జయమ్ జయమ్.

ప్రతా—ఓరీ! కాటడవులు సేరి యిడుమలు వడు నాయెడ కేల వచ్చి తిరిరా.

వెట్టోడు—యబ్బా నీసిన్నోడు నీయూరిసెఱలో నుండోడు బా బయ్యా!

ప్రతా—ఓరీ! ఏమీ! నాచిన్నికొమారుడు నాపట్టణంబునఁ జెఱబో నున్నవాఁడా? నాపుత్రునిం జెఱం బెట్టినధూర్తుం డెవ్వండు?

చండో—యబ్బా! మాలను మన్ని పెప్పెద నన్న సెప్పెదము బాబా
ప్రతా—ఓరీ! మిము మన్నించెద. యధార్థంబు పలుకుడు.

చండోడు—యబ్బా! యుగ్గసేనప్ప యాకందను దోపిసి మిక్కిలి పల నెట్టు మని సెప్పె. మా మాసిన్నోణ్ణి సూసి తల నెట్టు సేయిరాక

(ప్రేక్షకులు చూపుచు) యెటుకల కిన్ని వాటల కిస్సిలిమి. ఆ సిహోన్
డెట్టో యిపుడు మజల మనసెటలో కొసె బాబోరూ.

తా—హా దైవమా! రాజాధిరాజకుమారునకుఁ గారాగృహవాసం
బయ్యెనే? ఇది దైవమాయ. ఉగ్రసేనుం డేల యీదారుణకర్మం
బాసరించి యుండును? ఓరీ! యుగ్రసేనా! దురాత్మకా! దుర్మ
దాంధా! దుర్మతీ! ఇట్టిదు గాచారంబులు దుర్వర్తనలు దుష్టకృత్యం
బులు సేయం జేయింపం జేతు లెటు లాడెరా.

గీ. ఎట్టిద్రోహంబు సేయ నీ కన్న డేని
నిట్టిద్రోహంబు నీ కెట్టు పుట్టె నకట!
పట్టి వలపులతిట్టను బట్టి శిరముఁ
గొట్టఁ దలఁ పెట్టు పుట్టెరా! హూరహాపి!

హా! హా! నీచాధముఁ డగువాని కీద్రోహగుణంబే నైజంబు కాఁ
బోలు. పామునకుం బాలు పోసి పెంచినరీతి నీకృతఘ్నునిం బోషిం
చితి.

తరళవృత్తము.

పరంగఁ బ్రీతినిఁ బాలు వోయుము; బామఁ బెంచినభాతిగా,
ధరణి మాంసము వెట్టి వ్యాఘ్రము దండ సంచినరీతిగా,
నిరపరాధుని నెయ్యుండై కడునీచుఁ డేచుట నైజమే,
యరయ శర్కరఁ బోయ వే మెటు నంబునే మదురత్వమున్?

ఆసుకుమారబాలుం డటఁ జెఱయం దిడుమలందుచుండ నే నిట
నిమిషం బైన నిలువం జనదు. దేవీ! వేగంబై వట్టణంబునకుం జ
మన పుత్రుని మనము గనులారఁ గందము రమ్మ. శ్రీహరి నేఁడు మన
పాలిటివాడాయె. శేవ మనము పురంబు సేరివలయు.

జయ—ప్రాణనాథా! మనంబునకం బెను వేగంబగు సమనసాధనంబు
కటియుండిన మన మిపుడే పురిం జేరి పుత్రునిం బొందుచుండుము.

కదా! కాలవిశంబ మింక వలదు ప్రయాణం బయి పోదము రండు
కారాగృహపాలకులాగా' ఎననగరంబునకుఁ ద్రోవ తీయుఁడు.
చండోడు—సి త్తం బాబోరు' దైసేయండి. ఇట, ఇటు. (అందును
వెళ్లుచున్నారు)

పంచమాంకము—చతుర్థరంగము

మంత్రిమందిరము

సుమతి

ఉ. మేలగుబుద్ధి లేనియెడ మేదిని సంపద లంచు గోరుటల్
జాలము లేక జాలరులు సాలచ మీలను బట్టె గొరుటల్,
తాలిమి లేక మోక్షమును దాపసి పొందుగ నందఁ గోరుటల్
వాలెది లేక బెట్టిదపువాలముల నెప్పుడ జండు గిరుటల్

ఇంతగాఁ జెప్పనేల? బుద్ధిలేనివాఁడు. పశుతుల్యుఁడు. రాజ్యమునకు నేస్వత్రుండ నైతిని. ఇంక నేఁ జేయుకార్యం దెమియున్నది? రాజ్యంబులోని జనులందఱు శ్రీమంతు వై ఘనగర్వంబున నేర్పినచున్నవారు. భాండాగారంబు సిరి తటింగె యున్నది అపిచ్చిప్రతాపునిచేత నెట్టిసనయుండవో గాని యెంలిద్రవ్యము చచ్చినను భూసురులవాతం దెట్లుచుండెను. బ్రాహ్మణుల డచి పోనెట్టికొనిన జాలును వానికి మిక్కుటం బగుపౌరణ్యదానం బులును. పెక్కు లగు గృహభూదానం బులును, జేయుచుండెను. నుండఁ గోలును నెగిరిపడుచు నచ్చును, రాజ్యసంపద మొచ్చి న నది చూచి నెడ పెద.

* రాచి న ప్రస్తుతపు రాజ్యములోఁ దెచ్చుము బ్రదా!

యేబదిపదము ల్లనంగ నింప నె చెనె, పెనుమాండం

దాచి బని బాపనయ్యలకు సర్వణసేవకు భూమితోడ, నిం

కేం బని బూని పన్నుల సనేకముల స్థనిహిక కట్టెదకొ.

అనేకవిధము లగుపన్నులు గల్పించి జనులసంపద లాకర్పించి సిరితోడ
దులదూఁగుచుండెద. మఱచితి! అరణ్యంబు సేరిన సునందనిప్రాణం
బులు నడవి నుండు ప్రతాపునిప్రాణంబులును నాహస్తగతంబులు
గావలయుంగదా? మొదటిది యొక టయిన రెండవది తోడ్కోడ
దానె యయ్యెడిని. పిమ్మట రాజ్యదానపత్రంబున కేమి నాచేత నుం
దుపనియకదా. యే యాపనికిం బూనెదం గాక. ప్రౌఢు చాల
బోయినది. నిదుర వచ్చుచున్నయది. నిద్రించెద. (అనుచు మంచ
ము పై నిద్రపోవుచునిట్లు కలవరించుచున్నాఁడు.) ఓరీ! యుగ్ర
సేనా! చూచితివే! హీనంబగు భుజబలంబు నిన్నెంతటి దుర్దశకుం
దించె! అహీనం బగుబుద్ధిబలంబు నన్నెంతటి మహాదశకుంబెంచె?
ఓరీ! నిజమాడితి ననిగ్రుడ్లెఱుఁజేసెద వేలరా? కత్తి యేల యెఱుఁ
దీసెదవురా? వలదు. వలదు నాగొంతుఁ దఱుగ వలదు. (అనుచుఁ
ద్రుల్లిపడిలేచి) ఏమియిది! ఇట్టిదుస్స్వప్నంబుఁ గంటిని. మరలఁ
శయనించెద. (పండుకొని) జయపాలా! బాలగ్రహంబుమాడ్కి
నీ వేల వచ్చెదవు? చాలు - చాలు. ఆమాట లేల? నీవే బ్రతికియుం
డిన రాజ్యంబు నాకెటులు లభింపంగలదు? ఏమి? మ్రొంగ వచ్చెదవు?
వలదు. వలదు. మ్రొంగవలదు. (అనుచు మరలఁ ద్రుల్లిపడిలేచి)
ఇది యేమి? చెడు కలహికటిపై నొకటి నాకు నిద్రాభంగంబు
గావించుచున్నవి? చేసినకార్యంబులు మనంబున నుండి పాహ్యే
ద్రీయంబులచే నామనంబునకుం బని పెట్టి సుఖాప్తినయంబునం
దామానసేంద్రియంబునకుం బని యిచ్చును. ఇట్టిదికదా స్వప్నలక్ష
ణంబు! వెఱవ నేల? (అనుకొని మరల నిద్రించుచు) హా! సుచేదా
ఆమంత్రిసుత బలుచక్కనిది. నిను మోహించెద. నీవుదా.

వివాహంబునం జేకొంటి వేని నీచెట దప్పు. అది కా దవినఁ గాక
గృహమరణంబే శరణంబు. నందియంబు లేదు విడుపుమిక సునం
దనిపై మోహంబు. అది మరణంబు నొందినది. ఏమిరా నటుక
నుద్యుక్తుడ వయ్యెదవు? వలదు. వలదు. నటుక వలదు. (అనుచు
మరల లేచి) చాలుం జాలు! ఈ రాత్రి నాకు నిద్ర వలదు. కిను
తొప్ప లింత వాల్చినతోడనే చెడుకలలు వచ్చుచున్నవి. మరల
నాకారాగారంబునకె పోయి నామా ద్యుపాయములచే నా సుదే
వునిఁ ద్రోవకుఁ దేఁ జూచెదం గాక. (అనుచు ఒకటిల్లు విడిచి
వెళ్ళి పోవుచున్నాడు.)

పంచమాంకము — పంచమరంగము.

కలింగదేశాధీశ్వరునిసభామండరము

(ప్రతాపరుద్రుఁడయి దేవి సుమతి. మంగళాంగుఁడు చుట్టికిం గుఁడు
సన్యాసి, జయపాలుఁడు, సుదేవుఁడు. భటులు).

ప్రతా—సుమతీ! మనరాజ్యంబునం దెట్టియద్భుతంబులు గల్గినో నామా
చితివే?

సుమ—అద్భుతం జేయి విషయమున?

ప్రతా—మనజయపాలుని విషయముననే.

సుమతి—జయపాలునివిషయంబున బ్రహ్మలోకంబునఁ బోయిపోయి
నను బ్రహ్మభేద్యం బై యున్నా

ప్రతా—సుమతీ! నిజము. తెలియనపు డంతయే కివా? వాఁడు మన
పట్టణంబునం జెటలో నున్నవాఁడంట. దేశదేశంబుల నీ కెట్లు గా
చ్చించెడిని?

మమ—ఏ. ఏ. ఏ. ఏ. ఏమీ? జయపాలుడు! మనజయపాలుడు!

మారాజపుత్రుడు! మనచెఱలో నున్నవాడా? ఎటులు?

ప్రతా—ఎటు లయినది నీ కెట్లు చెలియు? ఇంటిదొంగను బ్రహ్మయు
బట్ట నేరడుగాడే? ఆబాలుడు చావుం దపించికొని చెఱలో
బడ్డవాడట.

ఉ. సచ్చినసేవకుండు దను నమ్మినవానికి దోహ మెంచినకా,
మెచ్చగుమచ్చిక న్నగనిమెచ్చులు సచ్చిక లెచ్చక జేసి తా,
దచ్చన లాడి బాధ్య కడుఁ దప్పునుదోవలు క్రొక్కజూచినకా,
జొచ్చి త దీయచిత్తమును జూడఁగ బ్రహ్మకు నైన శక్యమే?

మమ—(గడగడ వడకుచుం దనలో) అయ్యయో! దైవమా! నాద్రో
హం బెవ్వడో తెలిపి యుండుఁ గాబోలును! (ప్రకాశముగా) రాజేం
ద్రా! నేనేపాప కర్తంబు నెఱుంగనే? నే దేవరవిషయంబున నట్టిది
తల పెట్టుదునే? (ఆలోచనము నభినయించుచు దనలో) నిజ మా
తని వలనఁ గనుఁగొనక యీ తత్తరంబు నాకేల? ఇందువలననది
నేఁ జేసినద్రోహం బని యాతంపు విని యుండకున్న ననుమానము
గల్గించినవాడ నగుదుం గాడే? (ప్రకాశముగా) మహాప్రభూ! అట్టి
ద్రోహులు సైతము ప్రపంచంబునం గలరా? అంతటిపాపమా?
ఆపాపి నెఱచడో వాని నీ నైమో?

ప్రసంగావృత్తము.

భూవాలా! యిట్టి ద్రోహంబులు భువి నెఱచటం బోలునే? భూర మయ్య
పాపాత్ము డెవ్వఁ డాహ! పతి కహితము న్బాలునిం జండు యానె?
గోపాటోపంబు మీఱి సులిశసమహాఘోరకాతానీ ఛాకా
వాపోవం బట్టి వాని స్వడి శరము డెగ నైవచెవం బేరుకొన్న.

మ లలితాకావని బాలు నెవ్వఁ డిట నిగ్గజ్జంబుగా నట్లు గా
సిలజేయం బనెఱబానె? నెట్లు లలఁచెం? బే యాడె నెఱి' నా

కులవిధ్వంసీ గృతఘ్నుఁ గూర్చు గుజను వ్రోధంబున న్నట్టి, నేఁ
 దలఁ గొట్టిం చెదఁ జేయఁ దెచ్చఁ డీక నేఁ చాళ న్నృపా' యోషంగకా
 ప్రతా—సుమతీ! ఇంచుక యువశమింపుము. నిదానంబున విచారించి
 నిజంబుఁ దెలియవలయును. కోపంబునం జేసినప్పని పాపంబునకుం
 గారణం బగును.

౧. ఓపికను బాపు బుద్ధిని నూఁపు, సుఖము
 నూఁపు, మరుపాపములఁ గూర్చు నూపు, నయము
 ప్రాపుఁ బెడఁబాపు, రూపును మాపు, నౌర!
 కోప మనుకోగతాపంబు డాఁప వలదె?

సుమతీ! యిట్టిపాపకూఁగం బగుకోపంబుం బూన వలదు.

సుమ—ప్రభువర్య! దేవర వాక్యమృతధారలు వీనులారం గ్రోలియె -
 తకాలంబయ్యె! ఇట్టిశాంతగుణంబు ప్రపంచంబున నెందేనియుం
 గలదే? భళిరే! యెట్టిమహానుభావులరు!

ప్రతా—సుమతీ! మనసునందని యిచటికి రాక యున్న దేల? ఉక్ర
 సేసుం దేలరాక యున్న వాఁడు? నారాక వారికిం దెలియదుగాఁ
 బోలును. వేవేగ రప్పింపుము.

సుమ—(ఇంచుక యోచించి) మహాప్రభూ! నే నే మని తెలుపుదు?

ప్రతా—అల్లందు వేమి.

సుమ—స్వామీ! ఇప్పుడు కొన్ని దినంబులుగ వా రిరువురును మనఃపట్ట
 ణంబున లేరు.

జయ—నాథా! నామనంబున కేమియో భీతిగా నున్నది.

ప్రతా—(చింతించుచు) సుమతీ! ఇది యేమి యద్భుతంబు? సునందని
 రాజ్యంబు విడిచి పోవుటకుం గారణం బేమి? ఏదియుం దోఁక
 యున్నదే!

సుమ—మహాప్రమా! మనపట్టణంబున నుండుచారుల నందఱను సునం
దవిసమాచారంబుఁ దే బంపినాడను. విచారము వలన, వా
రింతలో పచ్చెదరు. దానింగూర్చి నెమ్మదిమీఁద మనవి చేయుదుం
గాని, మనదానియెడ జేటయందు నున్నవాఁ డన్న నద్భుతంబుగ
నున్నది. మాచి, యిటకుం గొనవచ్చెద. కేటకుంబోయి (యనుచు!
జయపాలునిఁ బ్రతాపునిచేరువకుం దెచ్చి యొప్పించుచున్నాఁడు.)
(ప్రేమతోఁడందిదంబులు జయపాలుని నామంత్రణంబు సేయు)

సేవయి.

జయ — రార రాజకుమార! రాజతసుమార! రా సుగుణోదార! రారతండ్రి!
ప్రతా — రా రాజనాథ పారావారహిమకర! రామంగళాకార! రారతండ్రి!
జయ — రా లాలితాకార! రా లక్షణశర! రా సుతశేఖర! రారతండ్రి!
ప్రతా — రా యుతహార! రారా మనోహర! రా మేరుసమధీర! రారతండ్రి!

జయచే — రార ముద్దుతామ! రార నానాయనా
ప్రతా — రార చిన్నిచిటుత! రార తండ్రి
జయచే — రార యడవి నెంత రారాపు వడితివో,
ప్రతా — రార యంతకన్య మేర నీకు?

క ఎయ్యెడలనైన వదలక, వెయ్యంబునఁ గాంచి నెంచి నిను నా దిడవిం
గ్రయ్యుం బడవైచితివే, నయ్యా! నాయన్న! యెంత యడలితివో వనికా.

జయచే —

నే మెత్తని రుమంబు లొలైడు నననీకు నెట్టులు నులకటా లితవు లయ్యె?
నీరెండకాకను నెస లొందునీ కయో! బీటెంపవడి యెటు ప్రీతి యయ్యె?
వాయసాస్త్రము దిను పాలపాపడ! యెటు లొకలములు తింటు యర్హమయ్యె!
చిలిగొలి దవిలిక వైత్య మయ్యెడినీకు వర్షధార ల నెట్టు హర్షమయ్యె?

గీ. అమాహ! విధివ్రాత యెంతటి యబ్బురంబో!

మర లొడఁగూర్చు నెంతప్రీతుండునీని,

పుట్టునిర్భాగ్యునకు నిచ్చు బోగవితలి
రాజరాజును బచ్చాలరాజు జేయు.

హా! హ. తనయా! ఇది విధిమాంబు. దీని మీట నెవ్వరివశమగును?

జయపా—అమ్మా! దుఃఖింపకు. జననీడనకులనుఖదిమనుండగుతనయను
డు తనయుండనం దగునే? శక్రప్రపంచబునం బుత్రులవలనం దల్లి
దండ్రులకు నెల్లకాలంబెడలెగదుఃఖంబ గాక సుఖాబు లేశమాత్రం
బైనను లేదు కదా!

సీ. తనువులు తఱుంగంగం దల్లడిల్లుచు ఘోరతరముగం దపములం దలరితలరి,
అచ్చు సత్వత నాపద కలుగునో? యని యహరహముల నడలియడలి,
పాల్గ్రహదుల పాథలు గలుగునో పాలున కని చాల బడలి బడలి,
విషయంబు విద్యయు వితతివేకంబు గలుగు తెప్పణ్ణో యని కలగి కలగి,

గీ. తల్లిదండ్రులు కలకాల మెల్ల నిటులె
యల్లమున కీతి నెందుచు నుండువారు
సుతులమేల్నకై యిట్లు చూచుచుండు
కన్నతలిదండ్రులసుఖంబు మన్నకాజ.

సుమ—తలపై గొట్టికొనుచు జయపాలుని గొంగిలించికొని

గీ దండధర్మహారిదండులు ఖండించి
చావులంపి తొర! జగ మెటుగ
వీర! శూర! ధీర! పైర! సీసరి యెదు?
రార రాక్షసరార రార లెడి!

సుకుమార! రాకుమార! ఏద్రోహి యనుకంపారహితుండై నీయ
సుపులు వెన నార్పం దలంచె? ఎంతటియున్నాడుండో గ క యిట్టి
ద్రోహంబు సేయం బాల్పదు నే?

మేఘవిస్ఫూర్తిత వృత్తము.

ఉమాదంబు! పాచ్చై యురగమును దా నూచి తై నుంచుకొన్నట్లే,
క్షమానాథా! బాధ గణవక క్షమం గాచునే మత్తుడ డిన్నట్లే?
గుమరా! యూరీలికా గుజకుండు నినున్ గ్రూగతన్ గొంతుం గోయన్,
సుమాళిక దాఁ బూనెన్ సుమతి బలముం జూడఁడా యింక నైనన్ ?

జయపా—అమాత్యవరా నావిధి కెవ రేమి నేయుదురు? కోపంబు వలదు

పద్మనాభ వృత్తము.

కోపంబు నీ కేల పాపాత్తుడ డీభూమిఁ గ్రావ్సారి దుష్కృత్యము లేయ నెంతే
నాపాపి నేవేళ నేదిక్కు పెన్నటి యాకర్ష ఘోరాభిగాఁ గుట్టుచుండున్ ;
దాపంబున వ్వాండు దార్తాటుగా వంతఁ దాటు న్దపించుం దలంచు వ్వునంఁ
దేహరుజీవచ్ఛత్రం జంపఁగా నేల? నెవ్వానిపాపంబు లవ్వాని మ్రింగున్.

మంత్రవర్య! నాగాదిలి యక్కయ్య యెక్కడ? రప్పించుచు, చూడం
గోరెడ.

సూను—జయపాలా! ఆమానినికి నీవైననుండిన ప్రేమాధిక్యంబున నీవియో
గంబు నైఁపఁ జాలక రేలంబవశుల నినుం దలంచుచు, నీగుణంబు
లుగ్గడించుచు, నిపుడు గొన్ని దినంబులుగా రాజ్యంబు విడిచిపోయి
నది. నినుం గనిన సంతసం బేంతగా నుండినను, నాయమ పోయినం
దున దుఃఖంబు నామానసంబుం బాధించుచున్న యది. ఏమి నేయుదు?

జయపా—హా! హా! సునందసి! నాకుఁగా నీ కిన్ని యిడుమలు సంభ
వించెనే? నాబ్రతుకొక వ్యర్థము.

శ్రీ ఈడగుపోడిమి నూడింపుంజెలు ల్హాకు వీడఁగ నేడ వాడు నెక్కొ?
కడుపిన్న గాళ్ళుల వడిదడయఁగ లేని యా మహస్య సుడిగాలిఁ దడయునెక్కొ!
నడయాడ గడగడ వడఁకెకు వడలి యే యడవుల నిడమల నడలు నెక్కొ?
అడి అలజడి బడి జడబాక్ష్ తడి వీడి పుడమిపైఁ బడివడి బడలునెక్కొ?

గీ. పుడమి నేల బుట్టి నాతోడఁబుట్టువునకుఁ
 దోష మడరఁగఁ దొడవులు దొడఁ గఁగాని,
 గోడు తెన్ని యొ కుడిపిలి ఘోర మకట!
 పాతకుల నేల పుట్టించుఁ బాపి బ్రహ్మ?
 (భటుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు).

భటుఁడు—ప్రతాపమహీపాలా! దేవరకు జయ మగుం గాక, జయమగుం
 గాక. మహాప్రసూ! అంగ దేశపు రాజు మంగళాంగుఁడువచ్చిద్వారం
 బునఁగాచి యున్నవాఁడు.

ప్రతా—మంగళాంగుఁడా! నా బాల్యస్నేహితుఁడా! నేనె పోయి కొని
 వచ్చెద.

(అనుచు వెళ్లి మంగళాంగునిఁ గ్రుచ్చి కాఁగిలించికొని కొనివచ్చి):

ఉ. పిన్నటి నాటిమిత్రములు బ్రీం యెలర్పఁగఁ గన్న లారఁ గ
 నొన్న సుకమ్ముకన్న మదిఁ గోరఁగ వేఱొక సౌఖ్య మున్నదే!
 మన్నన మానినీ సుఖము మానిత సూను సుఖంబు భూరిభా
 గ్యోన్నతసౌఖ్యము స్వరవరోన్నతసౌఖ్యము పానిఁ బోలునే?

నెచ్చెలి! మంగళాం! ఎన్నిదినంబులకు నినుఁ గంటిని? మిత్రమా!
 అందఱును డేమమా? రాజ్యంబు విడిచి వచ్చినకారణం బేమి?

మంగళాం—మిత్రహృదయానువ ర్తి! ప్రతాపచక్రవ ర్తి! నాదు రాకకు
 గారణంబు దుఃఖకరం బైన, సీకుఁగా దని యిం కెవ్వరికిఁ జెప్పదు.

ద్విపద. వసుధేశ! నావగు-వంతులు నీవు!
 విసువక విసవయ్య-విన్నవించెదను!
 నా కొక పుత్రుండు-నయగుణశాలి;
 లోకైకసుతుఁ డయో! లోక మోహనుఁడు
 అలనాఁడు వేటకై- అడవికిఁ బోయి,
 నెల లేడు మించెను- నేటికిఁ దాను,

రాకున్నవాఁ డట్టి- రాకమారుండు.
 నా కేమొ భయ మయ్యె- నయవిశారదుండ!
 చారుల బంపి వి- చారణ నేయ,
 భారుణీస్థిపై న- తేడు గాసరాడు.
 ఇటు లుండ నీపురి- యీబరి నొకని
 ఇటులు దెచ్చిరి పట్టి - ప్రశ్నింప వాడు.
 ఇదె నునందని యని - యెంతయుఁ ద్రుళ్లు,
 అదె! సుదేవుఁ డటంచు - నార్జును దుముకు.
 ఇందునకుం గత - మించట నీవలన
 వింకురు మీరని- విశదంబుగాను,
 మణికంధరుండు నా - మంత్రివరుండు,
 వినయంబుగాఁ దెల్పు - వెడలి వచ్చితిని,
 తెలియఁగఁ బల్కుమా - తెరు వెద్ది నాకు?
 నిలువఁగ లే నిల - నిమిషార్థమైన,
 తల్లిడ్చిల్లు మనమ్ము - తనయునిఁ జూడ,
 తల్లి దుఃఖం బింక - దడవంగఁ జాల

ప్రతా—మంగళాంగా! ఈ వృత్తాంతం బలిదూకికరంబు, పుత్రవియో
 గంబు దుఃఖితమం బనుటకు నందియంబు లేదు.

చ. మది పదిలంబుఁ జేసి యిరిమార్గణికోటి సహింపవచ్చుఁ బో,
 పద నగుఁగూడిపోటులకుఁ బ్రాణము గట్టిగ నిల్చి వచ్చు, నె
 మ్మదిఁ గొని కీలికీలములకుఁ నున్న నిల్చి సహింపవచ్చుఁ బో,
 కుదురుగ నొపఁగావశమొకో నుతభూరి వియోగభాధల

మంగళాంగా! ఇన్ని దినంబులవఱకుఁ బుత్రవియోగంబువలన నేఁ
 బడిన పాటు లన్నియు నీవు విని యుందువు. ఈ వియోగం బెట్టిదై
 నది నాకుం దెలియును. ఇంచుక యూహిడి యుండుము. నే నన్ని
 యు విచారించెద. (మంత్రివంకకుఁ దిరిగి) సుమతీ! ఈయంగదేశాధీ
 శ్వరుండు నుడివిన పిచ్చివాఁడు మనపట్టణంబునం దెవడు?

సురు—(మాటలు తడవడ) మహాప్రభూ! వాడా, వాడా? వాడు.
ఎవ్వడయినది నాకుం దెలియదు. అబ్బివాడు మనపట్టంబున
లేడు. (ప్ర) ద్వారపాలకుడు)

ద్వార—మహాప్రభూ! దేవరకు జయ మగుంగాక ; జయవ గుంగాక.
ద్వారంబున నొకసవ్యాసి వచ్చి కాచికొని యున్నవాడు.

ప్రతా—సవ్యాసి వచ్చి ద్వారంబున నిలుచు లేల? అచియలు లును
యతు లెచ్చటికి వచ్చుటకు స్వతంత్రులు గారు? త్వంగా నే
బోయి పిలిచికొని వచ్చెద. (అనుచు బ్రతాపరాజు వొయ్య సవ్యా
సిని వెంటఁబెట్టుకొని వచ్చి) మహాత్మా యీ ద్వారంబున విచ్చేయుడు.

సవ్యా— “లయగ్రాహి”

నీకులభూషణుని నీకులయశోనిగిని నేకులందో యట! లేడవను రాత్రి
నీకుసురుగంధి కడు జాక రిడి తా నిదురజేగమున నుండె గవి, భీకరమౌకా పే!
చే కొని చన న్సుతుడు వ్యాపలముచే నడవి నాకు నలముం దని విరామవడి నే. నే
సాకుననుచున్నట్ట! యాకొదురు గంటిపట నీకుకలముల్వినగ మామునమర్యెకా

రాజోత్తమా! ఈసుద్దులసుకుమారుని కు మారుని నేద్రోహి పట్టి

కొనిపోయెను? అదిశీకెటుల దెలిసెను?

ప్రతా— “లయవిభాతి.”

తపసివ! మీరు విన, నారిమిత్రహార మీ, వివితలమందు మురు గవటటుల దుగ్రు
డపవృత్తునిజేసి, గురుశఙ్ఖమునహింసకు గృహముడయ్యుండుంగనిక్కిననెఱుకలెంతే
సుకృతిఁ దాంచి, దిన ముపదగను గెచ్చి సురుచక్షణ ముం దిర్చి వడినటువును వే దా
మెపుడెటులా వీని మనయువరథసుండుచేసి నుపాతికెదార్చిరని యిపుడెవినికంటిక.

యోగివరా! ఆద్రోహి యీబాలు నేల గొనిపోయినది, యేల చం
ప బూనినది, వ్రాణం బెచ్చి కాపాడినయెఱుకు లేల మఱల నీని
మనపట్టణంబున జైలు నుంచినది తెలియకున్నది.

2 య పా—

“లయహరి”

శను గొనుచు చుట్టుకు లలుఁ చనిరి తమగృహమునకు—

ననవరత మును విడని కనికరముచే—కా ।

వసిచి, మదమునను దమతరయుం బలె ననుం గనుచు—

ననుచినము మమతం గడు మన ముగమింపం ।

గనిరి చుట్టుములు మిగుల మనమునను నొకదినము—

మనుల మిముం గనుగొనంగం గను మొఱుంగి వారికా ।

భాగ్యశిషిముడం గదిసి వనంధము తెఱుంగమిని—

దను వలయ నలం డడివెం గన నవలితార్తల ।

తండ్రి! వనమన్యంబుం బడినననుం జెఱ నుంచినవా రెన నొ
నాకుం బెలియదు.

జీవా—

ఉ చిన్నెలు దెప్పి యట్టిచిటుచిన్నెవానినిం బట్టి యాచెఱద

గ్రన్ననం బెట్టుం డందుం గరిచం బగునానతి నిచ్చె నుగ్రుం డా

సన్నలం బట్టి యీశశువుం జక్కగం బట్టిలిం బెట్టితిం జెఱక

మన్నన మానవేంద్రు నుకుమారుం డితం డని నే నెఱుంగమిన్!

మహాప్రభూ! ఈసుకుమారునిం జెఱ నుంచినతప్పిదంబు నాది. దేవర
నుతుం డని తెలియక చేసితి. కావున మన్నింప వేడెద.

సన్యా—ప్రభూత్తమా! ఈయుగ్రుం డనువాఁ డెవండు?

ప్రతా—తాపసోత్తమా! వాఁడు నేనమ్మినసేనానాయకుఁడు. ఉగ్రసే
నుండుని వానిచేరు.

సన్యా—వాఁ డిపు డెచ్చట నున్నవాఁడు?

ప్రతా—ఇపుడు కొన్ని దినంబులనుండి రాజ్యంబు విడిచి పోయినాఁ
డని నామంత్రి వచించెను.

సన్యా—రాజేంద్రా! నీమంత్రి యెక్కడ?

ప్రతా—ఇతఁడే రాజ్యతంత్రనిపుణుం డగుచామంత్రివరుండు. ఏలిక
క్షేమమునం దెడతెగనిజాగరూకత గలప్రజ్ఞాశాలి. వైఁగా నాకు
బాల్యస్నేహితుఁడు నాప్రాణమిత్రము.

సన్యా—సరిసరి. ఇట్టితంత్రనిధి నీమంత్రిగను, నచ్చినమిత్రముగను నుం
డుటంబట్టిమే నీరాజ్యం బింతగ శోభిల్లుచుండెను.

(నుమతిమంకఁ దిరిగి) మంత్రివరా! ఈసుకుమారుని రాకొమారునిఁ
గారాగృహంబునం దుంచిన కారణం జే మయి యుండును?

మంత్రి—యోగివర్యా! అయ్యగునకు విషమబుద్ధి వైజము.

సన్యా—అటు లయిన నీరాకొమారునిం బలె నితర రాజకుమారుల
నెందఱిని వాఁడు చెఱయం దుంచినవాఁడో నీకుం దెలియునా?

మంత్రి—నాకుం దెలియదు. రాజ్యంబు క్షేమంబున నుండుకతంబునఁ
గారాగృహంబులజోలికి నేఁ బోయి యుండ నైతి.

సన్యా—అటు లయిన నిపుడే కొందఱినిం బంపి చూచుట వేలుకాదే?

ప్రతా—తాపసోత్తమా! నిజము నిజము. ఈమహానుభావుండు తన
పుత్రునింగానక దేశదేశంబులుం దిరిగెడు. ఇదె దానినిజముం గంద
ము. జీవాజీ! చెఱయం దుండువారి నందఱు నిటకుం గొని తెమ్ము.

జీవాజీ—బుద్ధి! బుద్ధి! దేవర యాజ్ఞాపించినట్లు చేసెద. (అని కారా
గృహమునకుఁ బోవుచున్నాఁడు.)

సన్యా—(మంగళాంగునివ్రేలితోఁజూపుచు) ప్రతాప ప్రభూ! ఈతం
డెవ్వఁడు?

ప్రతా—తాపసోత్తమా! ఇతఁ డంగదేశపురాజు. మంగళాంగుం డం
దురు. వేటకుం బోయినను దేవుం డను సుతఁడు తిరిగి రానికతంబున

వెతఁ జెంది యుండ, నితనిభటులు కొంపఱు, సునందని యని మో
హంబునను, సుదేవా యని కోపంబునను, త్రుళ్లుచు నెగిరిపడుచుండు
వెట్టివాని నొక్కనిం గొనిపోయి యాతఁడు నాపురజనుఁ డని చెప్పి
రఱు. సునందని యనునందరి నానుత, కావున నాదేశంబునకు
వచ్చిన సుదేవునివార్త లెఱుంగ నగునని యిపుడే వచ్చిన వాఁడు.
సన్యా—మంగళాంగప్రభూ! అపిచ్చివాఁ డిచ్చట నుండిన రప్పించెదరా?
మంగ—చిత్తము. గురూత్తమా! మణికంధరా! వానిం దోడ్తెమ్ము.
మణి—దేవర యజ్ఞాపించినట్లు చేసెదను. (అని వెళ్లి కుదేరునిఁ దో
డ్కొని వచ్చుచున్నాఁడు.)

కుదే—సన్యాసినిం జూచి పట్టుకొనం బోవుచు.

“స్రగ్వీణవృత్తము.”

కామినీ! చానె, బాధ నే శోర్వనే
కామినీ! యెలనె! కాలము మోపునె;
రా మనోహరిణీ! రావె నారీమణీ!
యే మనం జాలనె, యే మనం జాలనె.

(భటుఁడు నివారింపం బోయినం బిచ్చివాఁడు వానిం జూచి.)

“సమానీవృత్తము”

రార నీదు జీవ విలక్ష, జీరి వైచెదం గను నా
వీరశూరశక్తి యిదే, పోరుఁ గోరి వేర సరే

(మఱియొకభటుఁడం బోయినఁ బిచ్చివాఁడు వానిం గొంగలించికొని.)

“ఉదేంద్రవజ్రావృత్తము”

సునందనీ! భాగ్యమే? చూచి వేమే?
మనంబున న్నోపమా మాన వేమే
దివంబు గల్పం బగు దిక్కుఁ గానక.
ఘనం బుదే న న్నిటు గానివెట్టె?

(భటులు మఱి కొందఱు వచ్చి పిచ్చి నానిం బట్టి కట్టుచున్నారు.)

సన్యా—మంత్రివరా! ఈపిచ్చివాఁ డెవ్వఁడు?

సుమ—తాపసోత్తమా! వీని నే నెఱుంగ. ఆ' యెఱుఁగుదు. రూపు

మాటనది కాఁబోలును. వీఁ డెవఁ డయినది తెలియ కున్నయది.

పిచ్చి—తండ్రి! తండ్రి! నీవే కా? సునందనుం దెచ్చి యిచ్చెద నంటివే? ఎవ్వ? (భటులు మరల నాపిచ్చివానిని వారించిన వానికిఁ బిచ్చి దొడ్లుకొని)

*“ ఉన్నాపిచ్చిమీము.”

ఎ నాగా! చలమేలే

యెలయింపక! ధలమేమే?

(అనుచు నున్నా వాధిక్యంబుచేఁ గ్రిందఁ బడుచున్నాఁడు)

సన్యా—మంత్రి! వీఁడు తండ్రి యని నీకుం బిలిచెనే? నీకుమానందము

కాఁడుగదా? అయినచో వీని కీయున్నాదం బేల కలిగెనో లెల్లమనవా?

సుమ—యైగివరా! వీఁడు నాకుమారుఁడే కాని రాజుం దని యగ్గ

సునందనుం గని కామవిమోహితుం డైనకారణంబున రాజ్యంబు

నుండి వెలఁగొట్టించితి.

ప్రతా—కంటేకే? తాపసోత్తమా! రాజద్రోహంబున కోర్వ, దేకిపు

ర్రుం డైనను మోచింపక తనతనయునిం ద్యజించినచుపనియు

డీయమాత్యమణి.

సన్యా—నిడుమకా నృపోత్తమా! సర్వకాజం బలె ఘనైశ్చ సమైశ్చ

డగుటంబట్టియూ యిల్లఁడు సుమలి యని పేరందినది (భటులు

సుచేపునతోఁ బ్రవేశించుచున్నారు.)

మంగ—(కొడుకును గొంగలించుకొని)

క. రారా ముడ్డతలమా! రారా నాక ప్రేమినిరా! పులు నీ
కేరా! నుకమారా! పటు శీరా! యెటు నైచి తీవిధా గవ్విచ్చు.

కుశేరుడు—

క. గారామున నేం గోరిన! యారామా—వీని నీక నారామామున -
గూరా! కోరితె ప్పిచ్చి? షారాడు? నారి యేల? షారా వుడికి.
(భటులు వచ్చి కుశేరునిం బట్టుకొని యెడచిటుచు న్నరు).

ప్రతా—రాకుమారా! ఈకార గృహంబున ని న్నెవ రుంచిరి?
సన్యా—రాజమాడామణీ! ఈ గాకుమారుం యలక సాలినినాగున్నది.
ఇన్ని యినుమలు పడిన యినుమలకురుం యుండుంబు ఘోరంబు
గనే యుండును. దాని వ్యసనకరంబుగా నిప్రదే చెప్పక గోర నెల?
ప్రతా పసూపా! !

చ, పంచపాది నిలువక దాటి వాగుల కెట్టన గట్టు. గుట్ట తెక్కచుం,
జలిపడి నీతు వెంచక ప్రచండక రాతపథీతి మాని, యా
జలధర ఘోరధార కు జంకి, కొంకక యించుకేని, ని
చ్చిల మగు మానసంబునను జయ్యనక గ్రుమ్మరుచుండి. కంటి నే
ని సుక ముచ్చి, వాడి గొ యిచ్చెనే నా కోకొమ్మ చూచుమా

(అని యుగ్రసేను డిచ్చినకమ్మను బ్రతాపుని కొనగించున్నాడు.)
ప్రతా—(కమ్మ చేత నందుకొని) సుమతీ; ఈజాబుం జదువుము.

సుమ—మహాప్రభూ; చిత్తము (అనుచు జాబు నందుకొని లోలోనక
జదువుకొన్నకొలదిని ముఖము మెంపెలంచిన బిక్కయొగమువైచి
చేతులు గడగడ వడక నోటక దడి యాన నాకమ్మనే మరల రలక
గ్రిందుమీదులు సేసియుం ద్రిప్పి త్రిప్పియం బూచుచున్నాడు).

ప్రతా—సుమతీ! ఎట్టి చిక్క-క్కరంబు లయినను ధారాంబు గాక జమ
పునీ వేల నే దీరితి మతివిభ్రమముం బొందుచున్నావు?

సుమ—(చేతులు వడకించుచు గ్రుడ్ల నీళ్లుగ్రుక్కుకొనుచుపోట దడీ యాట మీల రాక చప్పరించుచు, ప్ర...ప్ర... ప్ర...అనుచు మ్రొగుచు ముఖము కల వైచి జీచ్చ వడి తూలుచున్నాడు.)

ప్రతా—ఏమి! మంత్రివరా! ఈయచ్చెరువు? మనసునందలి యేమముగ నెరియుం గొఱంత వడదు గద?

మణి—మహాప్రభూ! ఆ కష్టయం దీమంత్రి సమ్యక్త్యం జేదియో వ్రాయం బడి యుండు నని యే నెన్నెద. కాననే కీతిల్లి నోరు తెఱవ నేర కున్నాడు. అందునకు సందియంబు లేదు.

ప్రతా—అమాత్యవర్యా! మణికంఠరా! అటు లయిన దయచేసి మీర చదివెదరా?

మణి—మహాప్రభూ; చిత్తము, దేవరయానతి శిరసా వహించి చేసెద (అనుచు సుతిచేత నున్న కష్టం దీసికొనుచున్నాడు.)

సుమ—(బికామొగము వైచి మణికంఠరుని కాళిలమీదఁ బడుచు, నమస్కరించుచు, జేయి త్రిప్పి చదువ వల దని పైఁగ చేయుచు, నుదురు కొట్టుకొనుచు, గ్రుడ్ల నీళ్లు గార్చుచున్నాడు.)

ప్రతా—సుమతీ! ఏల నీ కీభయము. మణికంఠరామాత్యా! పుత్రుని వెట్టి చూచి యీమంత్రివరుని మనస్సు చాలించి యున్నట్టు కన్పట్టెను. మీ రాతనిం బాటింపక యాకష్ట నిష్క్రగఁ జదువుడు.

సుమ—ప్రపడమొగము పెట్టి, తల వేలవైచి, కన్నులు చేలితో మూరి కొని కూరుచున్నాడు.]

మణి—జాబు విప్పి]

చ పురజనులార! భూరితరపుణ్యమహిమరవత్సలార! యో

నరవధులార! సర్వ విష నశ్చి, సాగ్రాణమీరవారముల్

పురముఁ గొలంగి పోవుతవీ, భూతము నైదును సాక్షి గాఁగ, నే
హరిహరశిష్యశ్రద్ధులయానగ వ్రాసెన నాదుకృత్యముల్
ః భూరియశోవిశాలఁ డిల భూతదయాహృదయుండు సద్గుణి
దారుఁడు నౌ కలింగుని ప్రతాపుని దండున నాయకుండ నై,
యారిపుభీము మన్ననల నందినవాడ, శుభింప లే కియో!
కోరితి నేను ద్రోహములఁ గ్రొవ్వున జేసితి దోషకర్తయుల్.

ః మాబలు తేనియ ల్తనము మాననిభికర కాలకూటముకా.
బైట మృదుత్వ, మంతరమునకా గరినత్వము గల్గి యుండుఁ, వా
టూటలుమారి, భూరికపలుండు, సుమత్యైధాన మంత్రి, యా
బూటక పుష్టరాత్తవనిపుత్రికఁ గాంచి విరాళిఁ జెందితికా.

మ. మదనోన్మాదపరీతమానగుడ నై మాయాత్మ యానానతి
వదనం బెవ్వడు చూడ కున్న ముగట ల్వన్దం బటం, చక్కటా!
మదిలో వందురి కంది, మగదగునా! మాటాడవే! రావే! నీ
మదిఁ బ్రేమ స్వరం జూడవే యరుచుఁ బల్కాతానతో వేడిచికా.

క ఇన్నిధమున వాపోవుచు కవ్వడి నష్టాత్రిఁ జూచి యంఠకరణం
లిన్వదువున సుగిరడియెడి, జవ్వని నీపుత్రి నిచ్చి సాకవె యనుచుకా.

ఉ వేడిన, వాఁడు వల్లె యలివేచి మెసంగెద; నాదునేతలం
దో డయి, కూడ దం చనక, తోడన చేయు, మీ టన్న, మంచి దం
చాడిలిఁ బాపము దైలియ, కంతట భూపతి యొక్కనాఁడు వా
వేడుక దాకపుత్రులను వేటకుఁ గాఁ గొనిపోయి యున్నెడకా.

కా. ఆహా! క్రూరమరాష్ట్రుఁ డాశుమతి న న్నా రేయుటం జిరి, “యే
ద్రోహం బెన్నక రాజపుత్రు నిశడె వోఁపించి, ఖంఠించి, నీ
బాహునత్వము నూపు,” మన్న నవుడె వాలు నెవ్వరం ద్రోఁచి, యే
యాహుల్నేయక, చంప హంతలను నే నెప్పించిలిం బాపినై

అంతట నారాజదంపతులు తమగాదిలిపుత్రునిజాడ గాచుక.

ః ఘనరపుత్రశోకమున గాసిలి, పోవఁగఁ గాను లాడ, క

వ్వనకంఠంబె స్రుక్కి, కడు వంఠెలఁ గూడుచు, రా. న. న.

దని యనుభవత్రి కిచ్చిరి ; వదంపడి మగ్ధులయ నాసునందనిఁ
దనస్సుపగా గ్రహించుటకుం దప్పదుమార్గము లెన్నె పయ్యుకొ.

గీ ఇటులు గొన్నినాళ్ళు చటుచుండుచుండఁ

గుట్టి బుష్టబుద్ధిహాతు రకట !

“అంగవిభునిపుత్రు నా సునందని శోకి

యనుజూఁ నరయవేడ్క నంపె - ” ననుచు

మ. తెలియం బల్కిన ధూర్జం దాచుచు యెంతే జింక వా నొంది, యా

ఖలుని దెచ్చుచి పల్క, శే నపుడె కంక న్నంపితి న్నంబులకొ-

వెలుపున్పురి వారు తెచ్చి రెలు సెప్పేవుగా విరువకొ,

జల మొప్పారంగ వాండు వ్రోచెను జెల న్నాని న్నటా నంకనకొ.

ఉత్సాహము.

ఉన్నతోరుపదంబు లందితి, వో హె! నీసరి యేరు తె,

రన్ని కార్యము లయ్యె లగ్గున, నంగినామరే నెప్పు, న

కిన్నిచాగులు గాథ లేటికి? నింక నైంపంగ లే వహ

వనైలొండిని కూతు నీం గదె? నాని నందెవ శేటితోకొ-

మ అనుచు స్వేడిన, మంచి దంచు ననుచు దా నానాత్రి బంధించి, కా

ననగుధ్యంబునఁ బాదయీ త్తటిగి, న న్నానినఁ పశె న్నటం

డనఘా! శ్రీహరి! యేమిసేయుచును? గామన్తం గింకం బారముల్

ఘనపాపంబుల చేసితి న్ననులనం, గాపాడె వాల్లకొ-

(ఉగ్రశేనుడు)

సుదే- యుమతిం జూపుచు. హా 'హా' వీడే యాద్రోసా తాదుప్యంశు

నానె, మాతీ తన తనయచు వంపు మని ననుచు గానించు మ వచ్చెను.

దా నరించి నం గళింగరా, వృధిసత్కం బిప్పింతు ననుచు నానం గొ

బ్బుచు వచ్చె. వరింపకున్నం గా గొగ్గోహమరణంబే కరణం బని జెడ

రింకనుండెను. వ్రతాపనుసోపాలా! వీడె కట్టు బట్టులొ నుండ

కుట్టులేలు నుమీ.

ఉత్సాహ.

కంటిలోనిగలును, సాదంటకంబు నట్టివారు,
డింట నుండునుజగమచ్చి, డీటె పోతునోలును,
మింటిలోనిపోరు, చంట నెఱికియుండు పుర్వు, హా!
మంట లేని యల, మితడు! మంత్ర కాదు భూ—!

ప్రతా—

ఈ నిఖరిణి

నిలన్దునీ! కూరా! కుమతి! యకటా! మాన్సి నియ నా
కల నాల్పునైహం బిహమడిం జెల్లించితె కటా!
బలా! రాజువాహి! పడ నహవై బాధ లిడె?
చలం బెట్లబ్బెకా? హా! చలమతి! నే నా మడనే
క పా లిచ్చినయపకాకి, మే లనుమ విహన్న మిడుదె! మేలో! మేలు! భళా
వేలకొండ వెల యిడి నే, గాలపుటుకతాడు గొంటికి గంఠంబునకు.
ఓరీ కృతఘ్న! తిన్నయిల్లె గుద్దలింపం జొచ్చి తివికాదే! వేలుచేయా
వానికి మెడచుట్టు వాత పెట్టువాడిం కెట్టి యడు?

జయదే—

క్రొంచపదవృత్తము.

అన్నము లిచ్చె, స్వస్త్రిము లిచ్చెకా, శూరుసములను గని యధిపతి యెంతో
బున్నచేసె, స్వాస్త్రిము లిచ్చె స్వమునం జెలి యని మమతను పెంచెకా;
సన్నతితో ని స్నేహము మెచ్చుకా సచివుడు యుండని సకలము నిన్న,
జన్మికుమారుం జెన్నటి వాచుకా, కిరము దలుగం దలచిం గద! భరిరా!
నరేంద్రోహి! కృతఘ్న! విశ్వాపకాతుకా! నీ యట్టివాని మొగం
బుం జూడం దగు నటరా పావిషా!

జయపా—

మద నావృత్తము

నా కేలా యిటు హం బాకాంక్షించితి! కూరా?
యేకాంబున నేనికా, నీ కేనేరము నేయకా.

సన్యా—ప్రతాపప్రమా! హా! నీమంత్రిప్రభావంబుం గండిచే? ఎంతటి
పుణ్యంబు సేసిన నీట్టిగుణాభి చేకుటం గలదు? ఇంకను వీచిపై
శాంతివహించెదవే?

స. కుటిలభరి స్వంశంబు? మట్టెగుచ్చి నీ మట జూతురే?

కుటమున బ్రోతురే మకర? గుత్తుక నుదురు కత్తి వాడరక?

గుటపము జెరుచెప్పిలిని నారము గాతురే? కుంభీరరా!

పటిలుని జేరదీయుమరే? కోరుచే వివిభోజనాదులక?

అట్లు గాన నీకుటిలుని నడవిం జేర్చి యాయుగ్రునినరసం ద్రోయి
పుమా.

ప్రతా—వీరభటులారా! ఈవ్రూరుని బట్టికొని పోయి మోకాళ్ళు
వజకుం దెగ నఱికి యాయుగ్ర సేనుం డుండెడి యద్యంబున వాని
ప్రక్కనుం ద్రోసి రండు. వేరెగం బొందు. ఇంక పేరు నాయెదుట
నుండు కీకుడు.

భటు—మహాప్రభూ! చిత్తము. (అనుచు సుమతిం బట్టుకొని పోవుచు
నారు.)

సన్యా=(కుజేరుని జూపుచు) ప్రతాపభూమిపా! ఈయున్నాడుని నొంధ
శాలకుం ఒంపి, వాపము, తగినచికిత్స సేయిం నాన తిచ్చెడలే?

ప్రతా—చిత్తము, భటులారా! నీనిం గొనిపోయి మర యున్నావొంధ
శాలలో విడిచి క్రమ మైనచూపనసేవ సే యిప్పుడును.

భటు—చిత్తము, మహాప్రభూ! (అనుచు గుజేరుని గట్టి బోయి.)

కుజేరుడు— కాంతివృత్తము

భామామణి న న్నిటు బాధలకు

రామామణి న న్నిటు రాపులకు

హేమాంగిరా! యుండుగ నేటికొక

యీమామలు చాలునె యిందుముఖ్!

(అనుచు భటులపైఁ బోవ వారు వానిం గట్టం బోవుచుండ.)
కుదేరుడు—

క గరగరిక లాఁడి కరకరి | సరి కా దిక్క దరమె తరుణి పైవంగ నటుతం
గరిగమృతా! మరుఁ డురువడి | నరవిరిముఁ కులనగుచ్చు, నటుమఱ యేలే ?

అనుచుఁ బ్రేలుచుండ వాని నెత్తికొని పోవుచున్నారు.)

మంగ—సుదేవా! నాఁ డడవికి వేటకుం జని నీపరివారంబు నెడఁబా
సితి వని విని యుంటిని. విదవ నీ వెట్టు వీద్రోహి దుష్టబుద్ధిబారిని
బడి చెఱఁ జేరితివి?

సుదే—తండ్రీ! సేనకు దూరస్థుండ నై

మ. అడవిం జేరితిఁ, ద్రోవఁ దప్పితిఁ, బిహసాయత్తతం బిక్కితిఁ,

నుదువం జాలనివేసటం బడలితి, న్దుపించిలిం దైవముఁ,

బుడమి న్నాల్గితి, నట్టె లేచి మఱుల న్నొచ్చి జూచితిం, బోయి నా

యడిదప్పు ల్పడి వీడఁ గాంచితిని నే నారామకాసారముఁ

కా నీరుం ద్రావి సుఖింబున న్నిదురలో నే నుండ, నారామముం

జేరక వచ్చినరాజనందనిని రాజీవాక్షినిఁ, లేచి, క

న్నారం గంటిని, బల్కరించితిని, మోహంబు దెప్పితిఁ,

రా రాజాస్య! మదీయదార వయి వే ర, మ్మంచు నే వేఁ డితిఁ

ఉ నే నటు వేడఁ జింతిలుచు నీరజనేత్ర వచించె, నక్కటా!

మానవసాధ యే మనుచు మానితసౌఖ్యము లందుదాన, న

య్యా! నవమన్తధు స్సతు మహాగ్రవసంబుంబునఁ గోలుపోయి, యా

కానఁ గృశించుండ్రులకుం గా మది వండురుచుండు నే ననక.

క. కుటిలాలక యటు లాడినఁ | గటకటపడె నాదుమనము, “కలి”! యనఁ నం

దలుకునఁ దెచ్చెద, వ్యసనము | నిటు పొందకు, నన్ను నక్తు మిం”! యనఁ చుక

గీ. గడుపువెట్టి యల్లగదుపున రాకున్నఁ | మృతుండఁ గాఁ దలంపు మెంత నన్ను;

జలజనయన దీని సత్కంబుగా నమ్ము | నుడివి నేయమన్న నడవఁ గీడు

మ. అని పైసంబులు దేశదేశములు సర్వార్థము లుచ్చించి, చూ

చినవారిం “బసిపాప నిట్టి నిట మీసేమం గనంగొంటిలే ?”

యని వేర్వేలుగ వేడి, కాన కెచటక, హా! యందు జింట్లించుకొ
వనమధ్యంబున జిక్కి, చెట్టుమొదటం బన్నుండి నిద్రించిలికొ.
తండ్రి! పిమ్మట గను విచ్చి కందుం గదా చెఱు దగిలి యుంటి. న
న్నెవరు పట్టినది, యెవరు చెఱు నిడినది, నాకుం దెలియదు. ఈదు
రాత్తకుండు వచ్చి జయమాలి యనుచుని వివాహం బాడు మని
నను బాదించుచుండెను, గావున వీనిదియే యీకృత్యం బని నే నూ
హించెద.

జయ—తండ్రి! నాకు నై సంతతసం తాపభారంబుచేర గ్రాంగి, రాజ్య
సుఖంబులు దూఱి, కాఱుపులు చేరిననాసోదరిం గానక, నిక నొక
నిమిషం బయిన నిలువం జాల. అనుజ్ఞ యిచ్చిన చాని వెతకం
బోయెద.

సుదే—వీమీ! జయపాలా! నీసోదరి మందిరంబున లేదా? రాజ్యంబు
విడనాడిపోయె నా? హా! హా! సునందనీ! నా కేమో భయ మయ్యెను.

క అవరూ! మితి మీఱితి నని! వెతక జెందుచు చిన్ననాయ నివసంబులకె
గితివో? యలసితివో? తల! చితివో? పిలిచితివో? సతిరా! చెఱు నిడిననుకొ
చ తిరుషిరా! నీదుసోదరుని దప్పక తెచ్చెద నందుం బత్కిలికొ,
గురుతరకానసంబులును ఘోరభరాధరతీరమాము ౨౦
దిగిగితిర, గానక జిక్కిలిని, దిక్కులు గానక నేల వాలింకొ,
హరిహరి! నాదువాంఛితము లన్నియు వృథము లయ్యె నిష్ఠురం.

నీ అనుచరులను వీడి, వనభూములను గూడి, వనరులలోన బాచువాఱు సెక్కొ?
అతనునిలతమాన మతి చెడి, స్త్రుతి వీడి, కాఱుగోనల గంచువాఱు సెక్కొ?
దిన్నారిపొన్నారి యన్నలమిన్న యేబన్నములందు జిక్కిలబాఱు సెక్కొ?
తనుపారు తనుబోగతను వొంది తనరారు తనుమద్య తపముల గాఱు సెక్కొ!

గీ. ఆరుగలముం దప్పి యనుదన వ దలుసెక్కొ?

తనువు దగ దని పోనాడెం దాచు సెక్కొ?

ముదిత మునుకుటలను నేను మూల మైతి;

ననుగంగుత్తియ లేనినామనువు రిత్త.

పంచచామరము.

భరాభరా! పరాత్పరా! సదాసహజిఁజ్జుతా!
 సురారిఁసూరనా! సురేశ! సూరిలోకవందితా!
 పురాణపుణ్యపూరుషా! యపూర్వపూర్ణసుందరా!
 పురానిపూజ్య! ని శ్శబ్దజింతుఁడ్రోవరా సునందనికా.

జయపాలా! ఆసుందరి లేనినాబ్రతు కేల? ఇంక నే నిట నుండఁ
 జాల; వెతకుచుం బోయి యానాపాణిపదంబుం గొని తెచ్చెదం
 గాక.

సన్యా—రాజపుత్రా! ఏల నీ కీవెట్టి? ఆబలలు సహజభిరువులు కాదే?
 ఆకన్యక మే? బుల్లినిఁ జూచి యావులించి యుందునో? కుడిచి కూ
 ర్చుండ నేరక లేనిపోని యవిధి యేల తెచ్చి పెట్టకొందువు?

సుదే—ఆ! ఋషివర్య! ఏమంటికి? హా! సునంద! (మూర్ఛపోయి
 పడఁగా సన్యాసిమేను నిమురుచున్నాఁడు. అంతట స్వర్గసుఖమునభి
 నయించుచుఁ ద్రుల్లిపడి లేచి) చెలి! సునందనీ (నలుదిక్కులం గల
 యం జూచి) ఇపుడు మృత్యువుకోజలనుండి నన్ను బ్రతికించిన ప్రా
 ణధనం బెచ్చట? ఇంతలో నెచ్చటికిఁ బంజరినది? ఒక్కరును తెలి
 యఁ జెప్పరు గా?

సన్యా—ఏమి యీకలవరము? గాజపుత్రా! ఇందఱము మే మిగట
 నుండ నిపుడు నీచెంత కేకాంత వచ్చినది? కలువరించుచూటిహ
 యేమి? ఆకన్యక యెంతటికన్యక? కాని యొకకు బేరుకొని బిచ్చి పుట్టిం
 చి వైద్యశాలం దెట్టించె; ఇపుడు రాజకూటము నొడ్డు మోహ
 నైత్ర పుచ్చుచున్నది. గాజకు రా! ఏల యిట్టి నట్టిభ్రమలు? కాదని
 బోయినవారు మఱి వత్తు రంతోయీ?

సుదే—ఋషివర్య! అట్లు సెల నీకుండు. హా! సునంద! (అంతట)

పోయి సన్యాసి తాకఁగా మఱలఁ ద్రుళ్లిపడి లేచి) ప్రాణేశ్వరీ! నన్నేల పరిహాసపాత్రునిఁ జేసెదవే? కరుణింపవె! పొడ సూపవే?

సన్యా—రాజపుత్రా 'నీ వేల దుఃఖించెదవు? మీయిరువురిమనంబు లయ్యోన్య స్నేహసూత్రంబున నిట్లు గ్రువ్వంబడి యుండ, మీకు వియోగం బేల కలుగు? ఒకతఱి గలిగిన నది చక్రవియోగసామ్యం బై యుండుం గాని లాఁతి కాదు. వెఱవకుము.

సుదే—తాపసోత్తమా! భగవానులు త్రికాలవేదలు. అఘటనఘట నానమర్థలు. మీయట్టిమహనీయులవాక్యములు పొల్లువోవునవి కావు. అటు లయిన నావియోగం బనురాత్రి యెవుడు సమాప్తి నొందును?

సన్యా—ఇపు డది సమాప్తి నొంద కున్న దన నేల?

సుదే—బలే! ఋషిసత్తమా! నావీనులకు విందు నేసితిరి? నేను నామె స్వర్ణసౌఖ్యము ననుభవించి నాచెంగట నున్నట్లే నిశ్చయించితి. కాని కన్నులకఱపు దీఱ నామెదివ్యదర్శన మెపు డబ్బునా యని నిరీక్షిం చుచుంటి. ఏదీ? ఎచ్చట నున్నది?

సన్యా—రాకన్నీయలు రాణివాసంబు విడిచి రాఁదగునా! ఆసుందరి తనమందిరంబున నగపడును, పిలువంబడక రాజసభలకు వచ్చుట రాజసుతలకుం గొఱత గాదే!

ప్రతా—తాపసోత్తమా! ఆదుష్టబుద్ధి సునందని రాజ్యంబు విడిచి పోయె నని వచించెనే; ఆదుర్ఘాతనికూత యదియు నబద్ధంబకా?

సన్యా—అది యధార్థమే యయి యుండును. ఇపుడు తనమందిరంబున నగపడునది పైతము యధార్థమే యగును. ఇవి యన్నియు దైవ మాయలు.

ప్రతా—తాపసోత్తమా! ఇది తమయోగమహిమంబు కావలయు.

ఇంతకు వాయందుముఖి మందిరంబున నుండునది సత్యంబే కద?

సన్యా—నే నిచట నుండునది సత్యంబు యే నందునకును సందియంబుండదు.

ప్రతా—ఆ మోహనాంగిం జూడ కున్న ప్రాణంబుల భరియింప నోవ.

భృత్యుల గరుణించి యానాపట్టిని, తాపసోత్తమా! రప్పించెదరే?

సన్యా—ప్రతాపహాపాలా! ఆసునందని యోగధారణమున నున్నది వలయు నన్న నేనిపుడే పంపెద. పంపు వింశువే?

ప్రతా—అంతటిభాగ్యమా తాపసోత్తమా? దేవరకు విన్నవించుకొన నేరక శంకించుచున్నాడను. నను క్షమించి నాప్రాణపదవి యగు పుత్రికారత్నముం గనఁబఱుపుడు.

సన్యా—రాజేంద్రా! చింతిల్లకు. నీపుత్రిక నిపుడే పంపెద. (అనుచు సన్యాసి వెళ్లిపోవుచున్నాడు).

ప్రతా—ప్రియమిత్రమ! మంగళాంగ! ఆసుందరిసునందని నాకు జపించినతఱినుండి నీపుత్రున కిచ్చి నీవిద్యుం బంద వలె నని లలఁచుచుంటిని. కాని నాకు సంభవించిన దుఃఖంబులచే నేదియుం దోషక యామాటయె మఱచితిని. దైవసూత్రమున వా రిరువురిమనంబులు నిపు డవ్యోమ్యప్రేమపాశంబులచే గట్టువడి పోయెను.

ఉ మిత్రమ! నాదుపుత్రి జగిమించుల మించుసుగ్రాత్రం, బున్యాచారిత్రం, బయోజనేత్ర, సుఖరీతులు సూర్యవంశం జేకొనం బాత్రుడు, గాండ? రాజమలకావంశం, జంచితలంబుండు, నీ పుత్రుడు, పూర్వచంద్రనివలెనూర్తి, పవిత్రచరణు డేర్పరక

మంగ—

ఉ అంతటిభాగ్యమే? రిచకలాంతక! భవ్యము నీమవిద్యముకా, సంతస మయ్యె నాకు, నీరక సుంపద కట్టనిమాట గాదే? అహ

యింతిని నాదుసందస్సునియింతిగఁ గన్పాను తెంతకాగ్యమో!
వంతలు దీత నిన్ను గన, వాసిని జెందనె వియ్య మందినకా?

(సునందని ప్రవేశించుచున్నది.)

ప్రతా—తల్లీ! సునందనీ! ఉభయకులాభినందనీ! మన్తనఃపూర్ణానంద
నీ! ఇటురమ్మా! ఇటుగా. అమ్మా! ఆ యోగివరులెచటనే?

సునం—తండ్రి! నిజంబు నింకను దాఁప నేల? నేనే యాయోగిజేషం
బున నడవులం దిరుగుచున్నదైనవశంబున మఱుల నిట్లు మిచ్చిటఁ గనఁ
గలిగితి.(అదివినుగ నే నభికులెల్ల నత్యద్భుతంబుగఁ జూచుచు నారు.)

ప్రతా—ఎంతటియద్భుతమే యిది! అమ్మా యింతటిసాహసము తగు
నటమ్మా? ఏమి యీవిధిమాయ! విధిమాయ.

జయదే—

క. అమ్మా! సునందనీ! రా! వమ్మా? వనతలము లేల వలచితి వమ్మా?
నెమ్మెము వాడెనమ్మా! కొప్ప! యిటుసాహసమ్ము గూడునె సతికికా?

జయపా—

క. అక్కా! యెక్కుడువంతలఁ జిక్కులఁ గడపితి నిం కేమి సేయుదు నకటా!
యక్కటికము తక్కువ నను మక్కువ మన్నింపవచ్చు మానని దయతోకా.

(అని కాళ్ళులపైఁ బడుచున్నాఁడు.)

సునం—(తమ్ముని ముద్దాడుచు) తండ్రి! నీ వేమి చేయఁగలవు? విధి
మాయ మీఱ నెవరితరము ఇంతకుచు మాకన్నులయెదుట ఒడి
మమ్మెల్లర బ్రతికించితి నద్దయే పదివేలు.

ప్రతా—

క. లలనా! కులభూషణ! రా, లలితాంగిరీ! రావె, చాగ్యోక్షీ! రావే,
కులతోషణ! రావే, సా! కులపోషణ! రావె, ముద్దుగుమ్మరీ! రావే

సునందనీ! కనుగందనిసుకుమారసౌందర్యం బడవిం గాచిన వెన్నెలం
బతె వ్యర్థంబు సేయుటకు, వనతలంబులం జేరి మునిలీల లేటికి నవ

లంబించితివే? రాజ్యపరిపాలనము సేయుచు నుఖంబున నుండక పరి
వ్రాజకత్వం జేల గోర వలసి వచ్చెనమ్మా?

సునం—తండ్రీ! నే నే మని పలుకుదు?

నే ఆలనాడు జయపాటుం డడవిని బోయిన గడు యభిషేకుచు మీ రడవి జేరి,
పుడమి నేలు మటంచు వడి బంప, వచ్చి నే నడలుచు మనమున ననుజ్ఞవార్త
లెఱుంగగఁ గోరుచు నెల్ల వేగుల బంపఁ, దే నైరి శుభవార్త వార లేరు
ఇటు లుండ నొకదిన మట నుపవనమునఁ గరుణాలవాలు నీమనుని గాంచి,

శ్రీ యెవరోకో యంచు మఱిని నూహించుచుంటి ;
గులముఁ దెల్పుచుఁ బెండ్లాడఁ గోరెఁ నితఁడు ;
పట్టరానిదుఃఖమున మీవ్వసనవార్త
దెల్పఁ దానేఁగె బాలునిఁ దెత్తు ననుచు.

ఉ పోయెను బెట్టినట్టిమితి, పోయెను, రాకొమఁడు తానురాఁ
దాయెను, మోస మాయె, నని యాకుల పాటును జెంగి; జైవమా!
హాయిగ నుండువాని నిటు హా! వెత వెట్టితి నంచు నెంచి, నే
నాయతివేషము న్గొనుచు, నక్కట! కాననసీమఁ జేరితి

క. చేరియరణ్యంబులు వెనఁ | దూరుచు బొడగంటి నునుఱుఁ దొఱుగెడున్ గుఱ,
గ్రూర మగువార్త వింటిని, | జేరితి నీపట్టణంబు క్షేమముఁ గంటి.

తండ్రీ ! నీయానతి లేక రాజ్యంబు విడిచినతప్పు త్నమింప మిము
వేడు చున్నాను [దండప్రణామము సేయుచున్నది.]

అంతా—(కూతులు లేవదీసి యెడలు దులిపి కూర్చుండ బెట్టుకొని
ముద్దాడి) తల్లీ! సునందనీ! ఒప్పులకుప్ప వగునీయందుఁ దప్పకలుగు
నఁటే? రాజ్యభారము వహించినదానవు కావున, నట్లు ప్రచ్ఛన్న
వేషంబునం బోయి రాష్ట్రపాలనంబునందలి దోషంబులం గనుపెట్టి,
యాగుట్టు బైటఁజెట్టి, యంగకళింగరాష్ట్రంబుల రెండింటిని రక్షిం
చితివి. దోషుల యధాయుక్తముగ శిక్షించితివి. తమ్మునిఁ దెప్పించి
తివి. తలిదండ్రుల ముప్పుఁ దప్పించితివి. ఇందు మన్నింపఁ గోరున

మున్నది? కాని సునందనీ! వేటాకమాలు. ఈసు దేవుచకు ని నిచ్చి
యీదినమునఁ జెండ్లి సేయ నిశ్చయించినారము. నీకు సమ్మతంబే
కదా.

(సునందని సిగ్గుతో దల వంచుకొని తల్లియొద్దికిఁ బోవుచున్నది)
మంగళాంగా! ఈసుందరి నాహృదయానందకరి నాపుత్రి నీపుత్రుని
వరించియున్నది. కంటివే?

మంగ—ప్రతాపప్రభూ! నీవియ్యంబు నాకు లభించుట బంగరునకుఁ
బరిమళంబు హస్తినవిధంబు గాదే? ఈ శుభాంగి పనివడి చేసిన యుప
కారంబు నే మఱతుచే? ఈపాటలాధర నాపాలిట్టిదైపంబు కాని
లోకసామాన్య మగుకోడలనఁ జెల్లు నెట్లు? ఈయమ నాసంచిత
సుకృతఫలము. నాదివ్యఫల పరిపాక సౌభాగ్యలక్ష్మీ, ఇట్టిది నాకోడ
లై యుండుట కల్పవృక్షంబు నాయింటి ముంగిట నాటుకొనుటయె
గాదె? ఏలకాలవిశంబనము? ఇట్టి శుభముహూర్తంబు మఱియొ
కటి దొరకదు. వైశంబ కులగురుల రప్పింపుము.

ప్రతా—సేవకా! పెండ్లికి సర్వంబు సిద్ధంబు చేయించి మనపురోహి
తుండగువామనాచార్యులను, బట్టణంబున నుండుభూసురులను, సకు
టుంబపరివారంబుగా వచ్చునటుల వేడి రమ్మ.

సేవకు—మహాప్రభూ చిత్తము. (అని వెళ్లుచున్నాడు.)

భటు—ప్రతాపమహాప్రభూ! ఆమరాత్మకుండు మంత్రి మార్గమశ్యం
బున నొకచో నీ ప్రతిక వ్రాసి, ఇది రాజసన్నిధానంబునకుం గొని
పోయి దీనిని రాజ్యంబున వెల్లడిసేయునట్లు వేడుకొంటి నని మనవి
చేయు మనినాచేతికి నిచ్చిన న్నతివేలముగఁ బ్రతిమాలును. ఇదిగో
ప్రతిక ప్రభువర్య! (అని చూపుచున్నాడు.)

ప్రతా—మణికంఠరామాత్యా! ఆపత్రిక యేమో చదువుదురా?

మణికం—చిత్తము. మహాప్రహూ! (అనుచు నిట్లు చదువుచున్నాడు.)

“ద్విపద” పురవదలార! యో- పుజ్యాత్మలార!

ధర ధాతగీతకుం - ద స్పృహ లేదు,

దయఁ గని దైవంబు - దన కిడినట్టి

నయ మగ పదవిని - నరుం డుండ లేక,

యున్నతపదవిఁ దా - నుబ్బుచుఁ గోరి,

మిన్న మ స్నేహుఁగక మీఠినపనులు

నేయఁబూనిన, వాఁడు- సెడు, నది నిజము;

న్యాయముం దప్పిన - నరకము ప్రవము;

తా సుకటి తలంప - దైవంబు చేటు

పూనికతో, బూను - భూజనులార!

10

ఇందలతొక్కాణ - మిలలోనఁ జూడ

సెందునులేదని - యెన్న నేమిటికి?

సంవియంపడ నేల - సద్గుణులార!

వందురు ననుం గని వాస్తవ మనుఁడే.

ఇలపైస బుద్ధికి - నీం డగునట్టి.

బల మెద్ది లే దని - బలుగరువించి,

తలపోయ లే నైతి - దైవబలంబు,

భళిభళి! విధి బలు - బలవంత మిలను

నకలశాస్త్రజ్ఞుండ - సరివారిలోన

నకళంకుడ నటించు - నలరెడు నేను

20

నన్నంత పదవిలో - నుండక యకట

యున్నతదేశాధి - సోన్నతపదవి

గోరినందునఁ గదా - గుఱతరఘోర

కారణంబులు నాకుం - గలిగెను చుదకు,

హరిమి గలిగిన - కూతురు గొడుగు,

భనభాన్యవస్తుసా - భనములకలిమి,
 తనరార నుండియుం. దనెవోక నాదు
 మట్టుమీటుదురాళ - మని నాదంగొలిపె,
 రట్టుపా లాయెంగా - రామ! నాబతుకు;
 రాజ్యంబు వెటు తైస - రాఁ జూచికొన్నఁ,
 బూజ్యుండ నయ్యెద - భువిలోన ననుచు,
 చన్న మిచ్చినదాత - యహనది ముంచి,
 కన్నులు గానక - గర్వించి మిగులఁ,
 జన్మవానిని ముద్దు - చిన్నైవానిఁ,
 జెన్న-రారెడు - చెలువువానిఁ,
 గన్నవారికిఁ గంటి - కలిమియై చెలగి,
 యున్నవానిని గటా! - యు డగ నీక,
 జననికె దప్పించి - చయ్యుంఁ జెచ్చి,
 ఘనతరం బగుఘోర - కాంతారసిమ,
 కటికవాడును బోలెఁ - గొరంబు ద్రుంపఁ,
 గటకటా! యజ్ఞన - క్కటికము లేక
 యొసంగితి నాకన్న - నుర్పించి గటిక
 కనీహెచ్చునా? దీని - గన హేయ మయ్యె!
 ఇంతట నిలువక - యిం తంత గాని
 వంతలఁ గంచెడు - వసుధేశ్వరునకు
 మచ్చవేదాంతము - ల్లగి నాటం బలికి,
 తెచ్చుకోల్పిరములు - దెలిపి కలంచి,
 సచ్చరిత్రుని గటా! - సన్మానీరీతి,
 మెచ్చతంబుల - మెలయించి, వాని
 ముతకుం బట్టమఁ గట్టి - చూపొప్పు లేక,
 మతకరిమతములు - మఱిగొప్ప
 దాని నేఁ గూడంగి - దలంచి తలంచి
 కాని దీపని యని - కామిని నాదు,

36

40

50

యాడికలను విడ - నాడితి నయ్యె!

ఎచ్చెటికము లేక - యొమిం బుతునకు,

సైబ్బకాస్త్రముల్ - నెప్పిలి నయ్యె!

ఘోమిశతనయను - భువనమోహినిని,

గామించి కాంతం గా - నైకొమ్ము తనయ!

60

యని పల్కి వాని నే - నవివేకిం జేసి,

మన మగువ్యసనాగ్నిం - గ్రాచితి నయ్యె!

కోవనవిహరింపున - వసరలం గూడ,

మాన మలర రంగ - మహిమోదయతుని,

వలరాజుం దెగడెడు - వలపులవాని,

నలసుదేవునిం గని - యతనికి వనజ

కలరూపులును దన - కలంలు దెలిసి,

కలికి సునందని - గడు విచ్చి ఎంచె

నని జయచాలినా - యాచుగలతనయ

విసిపింప నపుడె నే - ఏరులం బంపి.

70

యలసుదేవునిం బట్టి - యపలంపు మగుచు,

నిల జరు లెవ్వరు - నెఱుంగ గరాని

చెఱు నుంచి “జయమాలి - చెగ్గొమి జేకొనుచు,

నతి లేక జయహిలుం - డని నామ మొంది

మెలంగిన మేదిని - మేలుగ నేల

గలిగింతు” నని వానిం గట్టపెట్టిరి,

రాజ్యము నా దని - రాజు నే ననుచు,

పూజ్యుడె నే నని - పుణ్యుడె ననుచు,

మోచ్చగుసంపద - మోచ్చితి ననుచు,

మెచ్చుచు నను నేన - మెచ్చితి; ఇట!

గుండ్కిరుండు మా - గ్రూర్వంతుని,

ఉరలంపాంకి - యుగ్రసేనుడు

తలంపక నానుడు - లులుం గాచు,

యాసలు గల్పించి - యన రానియట్టి,
 బాసలు నేసితి - బలుకరినముగ-
 బిసరుహక్షికి బసి - బిడ్డకు నేను,
 వ్యసనుడం బగు - వర్తనఁ జెలిపి,
 మోసపుమోహన - మోదముఁ గఱిపి,
 భాసురాంగిని వెల - భామఁగాఁ జేసి
 యాయుగ్రసేనుని - యంకెలొక గొనుచు,
 జేయించితిని జెను - నేతలు మిగులఁ,
 “గార్వంబు లన్నియుఁ - గడచె నీమాట
 మర్యాద సూపరా - మామ మైశంబె
 యారామ ని” మ్మని - యడుగ నేఁ గినుక,
 నారామమును జేర్చి - యక్షగులు దఱిగి
 నరు లేరు దిగగని - నగమునఁ ద్రోచి,
 హరిసిందితిని మొన్న, - నక్కటా! నేను
 ఇంతఁ చేసిననాకు - నేమి ఫలించె?
 జింతయొక్కటితక్క - శివశివా! నేడు?
 పుత్రకోకముఁ గంటి - బుద్ధ్యాంబు పెడితి
 ధాత్రిని నాపేరు - దలఁచినంతటనె,
 కుటిలఁడు, కష్టి బల్ - క్రూరకర్షండు,
 కటికఁడెందమువాఁడు, - కల్పము, డమయ,
 గడించి కందురు - కీడును బోలె
 పోడిమి పోయెను - బోదు ప్రాణంబు
 ఏమిసేయుదు నయో - యెవ్వరు దిక్కు?
 ఏమిపాపములు నే - నెన్ని చేసితిమె?
 చెలరేగి నేను జే - నినపని యేమి?
 ఇవి చైవవశమున - నెటు లాయెఁ దుదకు
 ఇన్ని కష్టంబుల - క్షిక్వౌర్వముల,
 కిన్ని హతకముల, - కిన్నిరోతలకుఁ,

99

100

110

వారు పిరస కెల్ల - వారును దీని,
 సందియింపకుండయో - సజ్జనులార!
 ఇందులకారణ - మిది యె చురాశ.
 పాపహాపము గదా - పాడుచురాశ
 యోపిక బోకార్చ - నోపు చురాశ.
 చెడుగులలోఁ జెదు - చెడుగు చురాశ.
 ఇడుమలకును బుట్టి - నిల్లు చురాశ.
 మిత్రుల నెడఁబాపు - మిత్తి చురాశ.
 పుత్రులఁ జంపించు - బుడమి చురాశ,
 తల్లిదండ్రుఁ ద్రెంచు - దగనిచురాశ.
 కల్లులు పలికించు - గడిమిచురాశ.
 మానససుఖముల - మారి చురాశ.
 హీనతఁ గావించు - నిదిర చురాశ.
 వ్యాయము లమ్మిం - నదిర చురాశ
 కాయము లమ్మించు - గదర చురాశ
 మానము నమ్మించు - మహిని చురాశ
 ప్రాణము నమ్మించు - భరిర చురాశ.
 కామము హెచ్చించు - గదర చురాశ.
 నేమము దప్పింప - నేర్చు చురాశ.
 కులశీలముల నెల్ల - గూర్చు చురాశ.
 కలసుఖముల నెల్ల - గూర్చు చురాశ,
 కుర్యశఃఖిని యగు - చుట్ట చురాశ
 దుర్యోధనుని గుల - దూషణుఁ జేసె
 ఆతతహనిద - యగునెచురాశ,
 ఆతలాయుగఁ జేసె - నానకుఁడెవ్వఁ,
 నాతకపాధోధి - పాడుచురాశ,
 వీతానుఁ జేసె నా - వీరు రాణుని;
 గలుపాలవాల మీ - కటికి చురాశ,
 బలశాలి బలిని బ - ల్బాధుఁడెవ్వఁ,

కులకురారం బగు - కుటిదురాశ,
 తలవంపుఁ దెచ్చు నెం - తటిపాని కైన,
 విసరయ్య జనులార - విడుండి దురాశ,
 అనుభవసిద్ధాంత - మైనదురాశ
 విసిపించితిని మీకు- విడుండి దురాశ.
 మునుడి మాన్యము గాను - మాని దురాశ,
 తలలు మార్పించును - దగడు దురాశ
 వలదు మీ కెన్నడు - వలదు దురాశ.

“ సుమతి ”

సునం—తండ్రీ! పాపము; వీనిపరితాపముం గన్న జాలి యయ్యెడు,
 చేసినదోసమ్ములకు మోసమ్ములకుచు బశ్చెత్తాపమ్ము నొందుచున్న
 వాడు. వీనిప్రాణంబుఁ దీసిన మన కేమి లాభంబు లభించెడిని; మన
 దేశమ్మునుండి వెడల నడచినం జాలదే? మఱియొక్క చిన్నవిన్నపం
 చాలకింప నవధరింపుము. వీని నాయుగ్రసేనునొద్దికిం గొనిపోయి,
 వాడు బ్రతికియుండు నేని వానికి వీనిం జూపి, యాభంగంబుం
 దెలిపి విడిపింప నాన తిమ్ము. ఈద్రోహి తన పాపఫలంబుం దాన
 యనుభవించుం గాక.

ప్రతా—తల్లీ! ఎంతటిదయావతివే నీవు? కానిమ్ము నీయిచ్చయె జరుగుం
 గాక.

(ప్ర. సేవకుడు.)

సేవ—మహాప్రభూ! విహాహంబునకు సర్వంబును సన్నాహం బయ్యె.
 ఆచార్యు లాదిగాఁ గలఘానురులు విచ్చేసి దేవరరాకకై కాచియు
 న్నవారు. తమ కీయుదంతంబుం దెల్పు మన్న నే నిట వచ్చితి.

ప్రతా—అటు లయినఁ బ్రియమిత్రమ! మంగళాంగా! మనము వేవేగ
 శుభముహూర్తంబుం జరిపింతము, విచ్చేయుండు. (అందఱును వెళ్లు
 చున్నారు.)

